

KAPAK SAYFASI

SAKARYA
UNIVERSITY

VI. ORTADOĞU'DA SİYASET VE TOPLUM KONGRESİ TAM METİN KİTAPÇIĞI
VI. MIDDLE EAST CONGRESS ON POLITICS AND SOCIETY PROCEEDINGS BOOK

VI. Ortadoğu'da Siyaset ve Toplum Kongresi
Sakarya, 11-13 Kasım 2022

VI. Middle East Congress on Politics and Society
Sakarya, 11-13 November 2022

www.middleeastcongress.org

Editörler/Editors

Yıldırım TURAN

Bilal YILDIRIM

Ayşe Selcan ÖZDEMİRCİ CİNAL

Berkan ÖZGÜR

Mehmet RAKİPOĞLU

Mustafa Onur YALÇIN

Telif hakları yasası gereği izinsiz basılması ve çoğaltılması yasaktır.

ORMER

Ortadoğu Enstitüsü

معهد الشرق الأوسط

Middle East Institute

پژوهشگاه خاورمیانه

ISBN: 978-605-2238-58-5

SAKARYA - 2022

KONGRE YÜRÜTME KURULU / CONGRESS ORGANIZATION COMMITTEE

Koordinatör / Coordinator

Yıldırım Turan

Yardımcı Koordinatörler / Coordination Team

Bilal Yıldırım

A. Selcan Özdemirci Cinal

Berkan Özgür

Talha İsmail Duman

Mustafa Onur Yalçın

Mehmet Rakipoğlu

Organizasyon Ekibi / Organization Team

Tuncay Kardeş

Ali Balcı

İsmail Ediz

İ. Aytaç Kadioğlu

Nebi Miş

İsmail Numan Telci

Murat Yeşiltaş

Ramazan Erdağ

İbrahim Efe

Kadir Temiz

Othman Ali

Ayşe Sosar

Ma'en Ahmed Ali

Soliman Al-Zawawy

Abdusamet Pulat

Ayşenur Hazar

Fatma Zehra Toçoğlu

Furkan Halit Yolcu

Furkan Polat

Mustafa Caner

Mustafa Şeyhmus Küpeli

Recep Tayyip Gürler

Rumeysa Ayverdi

Rumeysa Köktaş

Serra Can

Zana Baykal

Bilim Kurulu/Advisory Board

Abdullah Al-Arian – Georgetown University

Abdullah Baabood – Waseda University

Ahmet Uysal – Istanbul University

Anoush Ehteshami – Durham University

Adrian Jones – La Trobe University

Burhanettin Duran – SETA, Ibn Khaldun University

Emad Shahin – Hamad Bin Khalifa University

Heba Raouf Ezzat – Ibn Khaldun University

Hilal Khashan- American University of Beirut

Homeira Moshirzadeh – University of Tehran

Kemal İnat – Sakarya University

Mohamed El Moctar Shinqiti – Hamad Bin Khalifa University

Nurşin Ateşoğlu Güney – Nişantaşı Üniversitesi

Osman A. Hassan – University of Warwick

Robert Mason – The American University in Cairo

Rory Miller – Georgetown University in Qatar

Steven Wright – Hamad Bin Khalifa University

Youssef Choueiri – Manchester University

Tim Jacoby – Manchester University

Nikolay Kozhanov – Qatar University

Muhittin Ataman – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

THE PROXY WAR IN SYRIA: CONFLICT, TERRORISM AND RESOLUTION EFFORTS	1
ORTADOĞU'DA ABD HİYERARŞİSİ: GÜÇLENEN OTOKRASİLER ARTAN BAĞIMLIKLAR VE İÇ İSTİKRAZSIZLIKLAR	15
RUSSIA'S INTERVENTION IN SYRIA AS A STATUS-SEEKING ACTION.....	33
US MULTILATERAL APPROACH TOWARDS THE MIDDLE EAST UNDER OBAMA AND ITS REPERCUSSIONS: THE CASE OF PROXY WARFARE AGAINST ISIS	45
YEMEN'DE İÇ SAVAŞ: HUSİ DARBESİ VE SONRASI.....	62
ABD'İN KUZNEY AFRİKA DIŞ POLİTKASI: DONALD TRUMP DÖNEMİ (2017-2021)	75
KÜLTÜREL MİRASIN YOK OLUŞU: ORTADOĞU'DA UNUTTURULAN TARİH	92
COALITIONS OR ALLIANCES? The return of the geopolitics to the Middle East	111
POSSIBILITIES AND CHALLENGES OF RELIGIOUS PEACEBUILDING IN THE MIDDLE EAST	127
ETNİK ÇATIŞMALAR ARASINDA İSRAİL: YENİ BİR ETNO-DİNÎ KİMLİK OLARAK İSRAİL'DEKİ ETİYOPYALI GÖÇMENLERİN VAROLUŞ MÜCADELESİ	147

THE PROXY WAR IN SYRIA: CONFLICT, TERRORISM AND RESOLUTION EFFORTS

İ. Aytaç KADIOĞLU¹

Abstract

A proxy war is an armed conflict which takes place when states or non-state actors admit that direct intervention in a conflict is militarily, politically, or financially too costly, unjustifiable, or illegitimate. It is mostly applied in ethnic, sectarian, and national conflicts through the sponsorship of regional and global powers. The relationship between a proxy and its sponsor is significant as it affects the outcome of these conflicts depending on the political and strategic military goals of the sponsors. Regional and global powers are likely to support non-state actors through ammunition, training, educational and financial support. This paper argues that proxy warfare is a critical method for states to prevent the risk of wars with other states and the reactions of society to direct intervention or casualties. However, the existing literature has paid little attention to the proxy war in theory and practice. This research aims to close this gap through the analysis of the proxy war in Syria. The Syrian civil war started in 2011 and turned into proxy warfare quickly between many terrorist organisations, sub-state armed groups, and the Syrian government. The paper also states that the support of the US-led coalition and Russia-led coalition for terrorist groups and the Baathist regime made it more difficult to resolve this conflict due to the lack of legitimate actors to negotiate peace. The research utilises the official reports in regard to the US, Russia, Türkiye, and Iran as primary sources. These sources are complemented by analytical data provided by the EU and UN.

Keywords: proxy warfare, terrorism, conflict resolution, peacemaking, civil war, Syria.

¹ Associate Professor of International Relations, Middle East Institute, Sakarya University.
Contact e-mail: aytac@aytadioglu.com.

Introduction

The Syrian civil war has been one of the worst humanitarian crises since the end of World War II. When the Arab uprisings started at the end of 2010, the Baathist regime was confident that the protests would not spread into Syria. However, a few months after the first protests in Tunisia, peaceful protests began in northern Syria. The protesters initially claimed democratic rights and reforms, but the characteristics of protests gradually changed. The mass protests then criticised the authoritarian regime, corruption, unemployment, the lack of democracy, and human rights in Syria.

The army of the Assad regime shot and killed protesters and tortured children in the prison of Daraa which created chaos and triggered the civil war in Syria. This was followed by the foundation of the Free Syrian Army (FSA) by defected army officers aiming to topple the Baathist regime. After ethnically motivated terrorist groups, e.g. the Democratic Union Party/People's Defence Units (PYD/YPG respectively), joined the war, the conflict became more complicated. Afterward, the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) declared war against the Syrian government and opposition groups for the sake of establishing an Islamic state of their interpretation in Iraq and Syria. After the mortal attacks of the ISIS terrorist organisation, global and regional powers started to use non-state armed groups as proxies against ISIS. This changed the nature of the civil war as the only goal of the global and regional powers was not to defeat ISIS, but the focus on the future of Syria. This paper aims to understand the influence of the proxy war in the Syrian conflict.

The paper uses the official reports published in regard to the US, Russia, Türkiye, and Iran on the civil war in Syria as primary sources. As this research focuses on the actions and decisions of global and regional powers during the Syrian civil war, it is vital to analyse their official views. These documents are complemented by the analytical data published by the European Union (EU), United Nations (UN) and United Nations Security Council (UNSC). The statistical data fills the gap between the primary sources through the numbers on casualties, military assistance, and humanitarian aid.

This paper has four sections: The first section focuses on the theoretical assumptions of proxy warfare. This section aims to provide an understanding of the main assumptions of proxy wars. Therefore, it demonstrates the use of proxies by sponsors and the major goals of proxies and sponsors in a proxy war. The next section describes the background of the civil war in Syria. It explains the uprisings, the peaceful protests, and the response of the Syrian government. It discusses the foundations of opposition groups, their goals, and their actions in Syria. The

transition from mass protests to civil war is also discussed in this section. The section also discusses peacemaking attempts by the Arab League (AL), EU and UNSC. It analyses the implications of the early peace initiatives of the AL and the lack of a resolution at the UNSC. It assesses the use of different proxies by western and eastern states and the consequences of these complex relationships. The last section discusses the findings of this paper by focusing on the influence of proxy-sponsor relations in Syria. It compares the theoretical assumptions and the case of Syria to understand the influence of the proxy-sponsor relationships in the Syrian civil war.

Theoretical Framework

This paper assesses the indirect involvement of the global and regional powers in the Syrian civil war. In order to examine the effects of the involvement of these actors, it is important to understand the main assumptions of proxy warfare.

Proxy warfare is the indirect engagement in a conflict by national or international third parties aiming to affect its strategic outcome. Proxy wars are fundamental to a relationship between a benefactor, which could be a state, non-state actor, or an organisation and an external agent to a conflict, and its proxy, which receives funding, ammunition, weapons, and training support from this benefactor. This relationship is built by a benefactor for the sake of the minimisation of risks. Therefore, this method seems to be a logical replacement for direct involvement.² Furthermore, Karl Deutsch describes proxy war as an international conflict between different foreign powers which fight on the soil of another country and uses this country's resources, territory and forces.³ Mumford criticises this definition for being too state-centric because of ignoring the role played by non-state actors.⁴ In fact, non-state armed groups play a critical role in contemporary proxy wars. In addition, a proxy war is not necessarily an international conflict which can occur on the soil of a single country through the involvement of regional actors only.

Holsti assesses wars between 1945 and 1995 and finds that 30% of wars witnessed external intervention.⁵ Considering the fact that proxy tactics were utilised in more conflicts since the end of the Cold War, this percentage is much higher in the contemporary world. Therefore, it is very important to understand the characteristics of proxy war. Proxy warfare occurs when states or non-states actors think that declaring war against enemies is too expensive militarily,

² Andrew Mumford, *Proxy Warfare* (Cambridge: Polity, 2013), 11.

³ Karl W. Deutsch, "External Involvement in Internal Wars", in Harry Eckstein (ed.), *Internal War: Problems and Approaches* (New York: Free Press of Glencoe, 1964), 102.

⁴ Andrew Mumford, *Proxy Warfare*, 13.

⁵ Kalevi J. Holsti, *The State, War and the State of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 22.

economically and socially.⁶ The indirect intervention of sponsors, hence, is directed at choosing a proxy to eliminate its enemies and achieve its political goals.

The relationship between a benefactor and proxy is called the proxy-sponsor relationship. This relationship intends to serve the goals of a sponsor as the sponsor is more powerful than its proxy or proxies. A sponsor provides the financial, ammunition, weapon and training support for a proxy which is expected to fight against enemies of a sponsor. This relationship might create a dilemma if the ultimate goal of a proxy and sponsor differs. A sponsor's ultimate goal might be to defeat its enemy by not intervening in the conflict. While a proxy carries out this goal, the goal of a proxy might be to take control of the territory they fight. This situation might result in several issues: First, a proxy's intention to establish an independent or federal state which is not in line with the goal of a sponsor can cause deterioration of a conflict. This might cause a change in focus on a proxy during an ongoing conflict. Second, the definition of an enemy might change for sponsors during an existing conflict which creates an issue with previous supports for proxies. Last, if a sponsor state is located far from a conflict zone, it might be more difficult to take a proxy under control.

According to Bar-Siman-Tov, proxy war describes the components of proxy warfare through four aspects: First, if there are two parties in the relationship of proxy and sponsor, a sponsor might ask a proxy to attack a target, group, or country since this sponsor is reluctant to intervene in the conflict directly. Second, both sides of this relationship usually have an earlier contact which makes it easier to build a proxy-sponsor relationship. Third, if the outcome of this relationship is beneficial for both sides, it is more likely to maintain it. Last, a proxy is not expected to act on his own and is anticipated to act by following the requests of a sponsor.⁷

These aspects reveal different functions of proxy warfare. The argument on the existence of a relationship between a proxy and a sponsor addresses potential trust issues in this relationship. It can be claimed that the lack of earlier communication or relationship between these two actors, prevents establishing a channel for training, weapon, and another military supports. The proxy-sponsor relationship maintains unless the interests of a sponsor in a conflict bring to an end. Theoretically, a proxy is expected to act through the requests of a sponsor. As Duner suggests, both sides of the relationship intend to intervene in a conflict.⁸ However, if a proxy and sponsor's interests differ, their relationship is potentially damaged.

⁶ İ. Aytaç Kadioğlu, "The Proxy Warfare in Syria", *Political Reflection*, 4, no. 4 (July 2018): 11.

⁷ Bar-Siman-Tov, "The Strategy of War by Proxy", 265.

⁸ Bertil Duner, "Proxy Intervention in Civil Wars", *Journal of Peace Research*, 4, no. 4, (December 1981): 356.

Proxy warfare is a tool of policy for sponsors in a conflicted zone. Sponsors are likely to have several strategic aims in a proxy-sponsor relationship. Sponsors may utilise forces in order proxies to attack their targets. Sponsors use proxies to weaken their enemies and to stop their attacks against the sponsors. Sponsors may also aim to transform a conflict by being indirectly involved in the conflict.⁹

Bar-Siman-Tov examines the conditions of how the proxy-sponsor relationship is built. According to him, a proxy might be useful for an activator because of several reasons:

- a) There are no vital interests at stake in the specific war to justify direct military intervention; b) Even when vital interests are at stake in the specific war, the risks of direct military intervention are perceived to be too high; c) By using a proxy, the crisis may be managed skilfully enough to avoid direct military intervention; d) There is no external or domestic legitimacy for direct military intervention; e) The viable military options for the particular situation are lacking, though a proxy offers the possibility of achieving objectives more economically and with fewer political costs and less risk.¹⁰

The role played by proxy warfare since the end of the Cold War is enormous. In particular, the role of proxy wars in the conflicts in the Middle East is critical. For example, the PKK-PYD terrorist organisations in Iraq and Syria, Iranian-backed Hezbollah in the Syrian civil war, and insurgency groups in Afghanistan play a critical role in the Middle East.¹¹ They cause to increase in the level of violence and their relationships with their sponsors, hence, are needed to be analysed. Besides, these cases demonstrate the growing importance of proxy warfare in international security.

The Civil War and Proxy Warfare

The civil war in Syria started as part of the Arab uprisings in the Middle East and North Africa. The call for the end of authoritarian regimes in the region is responded to by the violence of the governments. The situation was similar in Syria as peaceful protests turned into a civil war quickly. The Syrian government's use of force responded to some of the members of the security forces. The first insurgency group, the FSA was formed in July 2011 for the sake of toppling the Assad regime and establishing a democratic system. The civil war between the FSA and opposition groups, on the one hand, and the Syrian government and pro-Assad paramilitary forces on the other deteriorated the situation. The AL was the first organisation to call for the cessation of violence and establish peace in Syria. In order to achieve this goal, the

⁹ Geraint Alun Hughes, "Syria and the Perils of Proxy Warfare." *Small Wars & Insurgencies*, 25, no. 3 (2014): 523-524.

¹⁰ Bar-Siman-Tov, "The Strategy of War by Proxy", 267.

¹¹ Alex Marshall, "From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas", *Small Wars & Insurgencies* 27, no. 2 (2016): 183-195.

AL built a communication channel between the Assad regime and opposition groups and helped establish an agreement for deploying a monitoring mission.¹² This mission was able to work thanks to the decision of a ceasefire. The aim of this mission was to monitor the consequences of the war, especially on civilians, reach those who need urgent medical aid and food, and de-escalate the violent conflict. Nevertheless, the mission failed because of mistrust of President Assad regarding the mediation efforts of the AL blaming this organisation was acting as a proxy of Saudi Arabia.¹³ After the failure of this mission, the level of violence increased.

The involvement of jihadist groups in the conflict also affected the nature of the civil war. Al-Nusra Front and other Jihadist groups resulted in high-intensity conflict, especially in critical locations e.g. airbases and oil refineries. They aimed to fight against other insurgency groups, terrorist groups and the Syrian government to take control of territories. The PYD/YPG was also involved in the conflict by fighting against non-state armed groups and the Syrian army in critical locations. The emergence of ISIS in Syria changed the nature of the conflict as not only the Syrian government but also non-state armed groups, terrorist groups and other rebellion groups declared war against ISIS.

The financial and training support for ISIS, the recruitment policy of the group and propaganda tools caused the group to kill many civilians and fight against many non-state armed groups and the Syrian government. The initial goal of ISIS is to establish an ‘Islamic’ state in Iraq and Syria which would have their interpretation of Islam maintained through the declaration of jihad against their enemies in the region. ISIS organised terrorist attacks in many European states and killed hundreds of civilians which illustrates that ISIS was a security threat not only in Iraq and Syria but also in Europe.

The Syrian government was also accused of attacks against its citizens. The city of Ghouta was attacked with chemical weapons in 2013 which killed hundreds of civilians and injured thousands of people. This attack resulted in an angry reaction in international society calling for Assad to leave the administration.¹⁴ However, the Syrian government has never admitted the use of weapons of mass destruction (WMD) during the civil war. The lack of a monitoring

¹² AL Report, ‘Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria’, Arab League, AL Report, accessed on February 1, 2014. Retrieved http://www.columbia.edu/~hauben/Report_of_Arab_League_Observer_Mission.pdf (2016).

¹³ İ. Aytaç Kadioğlu, “International Peace Efforts in the Syrian Civil War: The ‘Inevitable’ Failure?” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 1 (2020): 24.

¹⁴ R. Kim Cragin, “Semi-Proxy Wars and U.S. Counterterrorism Strategy,” *Studies in Conflict & Terrorism* 38, no. 5, (2015): 311.

mechanism prevented to control of the group which was responsible for the use of WMD. In addition, the EU called on the Syrian regime to stop its attacks against civilians:

The EU, therefore, strongly condemns the excessive and disproportionate attacks by the regime and its allies, both deliberate and indiscriminate, against civilian populations, humanitarian and healthcare personnel, and civilian and humanitarian infrastructures and calls on them to cease indiscriminate aerial bombardments.¹⁵

The fight between the PYD/YPG, FSA, al-Nusra, and other moderate groups increased the level of violence in 2013. ISIS' attacks against these groups and the Syrian regime forces resulted in controlling Raqqa, Idlib, some parts of Aleppo, Azaz and Atme. In response, the FSA and PYD/YPG's attacks resulted in ISIS expelling from Aleppo and Raqqa. Then, ISIS recaptured control of Raqqa. This continued through fights to recapture Azaz and Idlib in 2014.¹⁶

In response to ISIS attacks, Türkiye and the US agreed to train Iraqi Kurdish Peshmerga. Türkiye was not reluctant to support Peshmerga as Türkiye did not want to back PYD/YPG terrorist group against ISIS. Similarly, Türkiye was unwilling for the US to back the PYD/YPG in Syria. Furthermore, Türkiye allowed Peshmerga to use its borders to enter Syria.¹⁷ Therefore, Türkiye aimed to secure its borders against terrorist organisations.¹⁸

After ISIS started to control critical territories in Syria and threatened Western countries to attack, some regional and global powers started to support non-state armed groups. The US decided to support the PYD/YPG as a proxy in Syria. The sponsorship of the US included financial, material and training support for the terrorist group. This support expanded through heavy weapons and air operation support for the group. This support helped the group to fight against other armed groups in northern Syria and recapture critical territories. However, the PYD/YPG has known the Syrian branch of the PKK terrorist organisation which has caused the lives of 40.000 people. The PKK is also on the list of designated terrorist groups by the US and many European countries. This support created problems between Türkiye and the US.

The US support for the PYD/YPG extended through European states' weapon and training support. This resulted in the US-led coalition against ISIS. The primary goal of this coalition

¹⁵ EU Council, "Council Conclusions on Syria: Foreign Affairs Council", Council of the European Union, 17 October 2016, 13193/16: 2.

¹⁶ Fred H. Lawson, "Syria's Mutating Civil War and Its Impact on Turkey, Iraq and Iran," *International Affairs* 90, no.6 (November 2014): 1355.

¹⁷ Natalie Martin, "The AK Party and the Kurds since 2014: A Discourse of Terror," *British Journal of Middle Eastern Studies* 45, no. 4, (2018): 549.

¹⁸ İ. Aytac Kadioğlu, "Not Our War: Iraq, Iran and Syria's Approaches towards the PKK," *The Rest: Journal of Politics and Development* 9, no. 1 (Winter 2019): 44-57; İ. Aytac Kadioğlu, "The Oslo Talks: Revealing the Turkish Government's Secret Negotiations with the PKK," *Studies in Conflict & Terrorism* 42, no. 10 (2019): 920.

was to defeat ISIS. However, the ultimate goal of the US and its allies has been to topple the Baathist regime. While Türkiye has supported this ultimate goal, Türkiye was against the support given to the PYD/YPG by the US. Particularly, the PYD/YPG's control of northern Syria caused a border security issue for Türkiye. Therefore, Turkish officials decided to fight against the PYD/YPG on its borders.

Türkiye has followed a different path to fight against ISIS and to secure its borders. Just like other western countries, Türkiye called for President Assad to resign at the beginning of the war in order for the Syrian citizens to have a democratic system. The threat posed by ISIS affected Türkiye deeply, and as a result, Türkiye supported the FSA as a proxy. The US-led coalition's first goal was to eliminate ISIS and to bring terrorism threats directed against the Western states. However, the situation for Türkiye is more complicated as Türkiye shares a 911-kilometer border with Syria. This has resulted in enormous security threats including terrorism, border security, illegal border crossings, and refugee issues. Türkiye hosts more than 3,6 million refugees as Syrians have had to leave their country to survive.¹⁹ This refugee flow increases Türkiye's security concerns, and therefore, Türkiye intends to bring the Syrian civil war to an end. The PYD/YPG's territorial control in Turkey's Syria border also stirs up security issues as the PKK has used Syrian territory for almost twenty years until the deportation of Abdullah Ocalan, the leader of the PKK, from Syria thanks to the diplomatic and military pressure of the Turkish state. This experience and a threat to the foundation of a Kurdish state on the border of Türkiye led to increasing support for the FSA. As the FSA fought against both ISIS and PYD/YPG, Türkiye did not use any other proxies in Syria. In order to push the PYD/YPG from the border, Türkiye organised several cross-border operations together with the FSA. This is in line with the theoretical approaches of proxy warfare. Because Türkiye and the FSA have similar goals in northern Syria, the collaboration between the proxy and sponsor has been successful during the civil war. While Türkiye aimed to defeat ISIS and prevent establishing a terrorist state on its border, the FSA aimed to eliminate the threat posed by ISIS and recapture the soil invaded by the PYD/YPG. The FSA also aims to keep the unity of Syria and establish a democratic system in the country. The similarity between the goals of the benefactor and activator has provided a long-term relationship. As the goals of both sides did not change since 2011, Turkey still sponsors the FSA militarily, politically and economically.

¹⁹ İ. Aytaç Kadioğlu, "Syrian Refugees in Turkey: Socioeconomic and Sociocultural Integration of Syrian Refugees", *The Global Refugee and Migration Congress*, Gaziantep (2019): 159: Göç İdaresi Başkanlığı. *2016 Türkiye Göç Raporu*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019).

The violent conflict deteriorated in 2016 which triggered the UNSC peace initiative. While the UNSC was taken an action through the intentions of the US, UK and France, the other permanent members, Russia and China did not want a peace mission to be employed in Syria. The lack of consensus in the UNSC caused an increase in the level of violence. Another peace initiative was organised and resulted in a resolution called 2168 which was a deal between the US and Russia on cessation of hostilities. It was a temporary ceasefire including the Syrian government and pro-Assad paramilitary forces on the one hand, and opposition groups except ISIS on the other.²⁰ This short-term ceasefire helped the UN to reach civilians who needed urgent medical and food aid. However, the conflict maintained quickly, and hundreds of thousands of people had to leave the country or be internally displaced along with the death of many people.

The proxy warfare in Syria witnessed two major coalitions: the US-led and Russia-led coalitions. On the one hand, the US-led coalition was formed by the US, UK, France, Germany, Türkiye, and other western countries. On the other hand, the Russia-led coalition was formed by Russia, Iran, and Syria. Both sides agreed on urgent action in the fight against ISIS. Therefore, they organised some mutual land and air operations against ISIS. However, the ultimate goals of the two sides have been different which has resulted in the use of different proxies in Syria. The use of the PYD/YPG dominated the Syrian Democratic Forces (SDF) by the US-led coalition, and the FSA by Türkiye demonstrated the conflict of interests in the region. While Türkiye is in the US-led coalition, Türkiye's terrorism and border security concerns resulted in the change in support of different proxy groups.

The Russia-led coalition has followed a different strategy during the civil war. The ultimate goal of this coalition is for the Baathist regime to continue and for President Assad to remain in power. In order to achieve this goal, Russia and Iran support the Syrian army through weapons, ammunition, and airstrike attacks against the enemies of the Baathist regime. In addition, Iran backs Hezbollah to fight along with the Assad forces against ISIS and other opposition groups. Even though Russia gives limited support to the SDF to fight against ISIS to recapture critical locations in northern Syria, Russia has not interested in utilising the PYD/YPG-dominated SDF as a proxy. As the major goal of the PYD/YPG is to establish a

²⁰ "Joint Statement of the United States and the Russian Federation, as Co-Chairs of the ISSG, on Cessation of Hostilities in Syria," *US Department of State*, February 22, 2016, <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/02/253115.htm>.

Kurdish state in northern Syria, this means the partition of Syria which is in contrast to the interest of Russia.

The proxy-sponsor relationships in Syria were beneficial on the side of proxies as the sponsors of the US-led, and Russia-led coalitions did not have to send their armies to Syria. First, it prevented the US and Russia from fighting directly against each other. Second, these states did not face any casualties of army personnel. Besides, global and regional powers did not expose the angry reaction of international society. For example, the Iraqi invasion of the US was protested even by American society. The use of proxies, therefore, helped limit political opposition. Considering the expenses during the civil war, undoubtedly, both direct and indirect interventions have huge material costs. However, direct intervention requires more comprehensive support to secure the lives of their army personnel. Thus, the use of proxy groups has been valuable for sponsor states.

The interesting thing about the coalitions during the civil war in Syria is that the conflict of interest in the US-led coalitions resulted in the partition of the anti-Assad bloc. Namely, the different interests of the US and Türkiye prevented stronger action against the future of the Baathist regime. As stated earlier, it has caused due to the use of the PYD/YPG terrorist group as a proxy by the US. Türkiye's opposition has not changed since the beginning of this proxy-sponsor relationship which has led to Türkiye's search for a new strategy to secure its borders. After President Putin's declaration of the defeat of ISIS on 6 December 2017, the US-led coalition gradually decreased its influence on the civil war.²¹ Following this, Türkiye increased its attacks on the PYD/YPG terrorist organisation in northern Syria. The FSA has been kept sponsoring through weapons and intel support for the sake of capturing cities which has been under the control of the PYD/YPG.

The EU has had the effort to bring the conflict to an end and established an agenda for ending the war. The EU Council suggested six major areas to end the civil war in Syria: a political transition, to promote an inclusive transition, taking action to secure the lives of Syrians and their needs, promoting accountability for war crimes since the beginning of the war, to support for the resilience of Syrians, and to encourage human rights, freedom of speech and democracy in Syria.²² These are vital needs for ending the civil war and re-establish Syria after the war.

²¹ "Putin Declares 'Complete Victory' on Both Banks of Euphrates in Syria," *Reuters*, December 6, 2017, accessed January 23, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideastercrisis-syria-putin/putin-declares-complete-victory-on-both-banks-of-euphrates-in-syria-idUSKBN1E027>.

²² EU Council, "Council Adopts EU Strategy on Syria", *Council of the European Union*, 3 April 2017.

However, this could only be achieved through the genuine intention of the conflicting parties in Syria which seems an insufficient dimension for resolution.

Discussion and Concluding Remarks

This paper has discussed the influence of proxy warfare in the civil war. The Syrian civil war has witnessed two opposing sides in the civil war. Although the primary aims of the US-led and Russia-led coalitions have been the same, to defeat ISIS, the ultimate goals of these two coalitions differ. The paper has argued that the difference between the strategy of these coalitions caused to deteriorate the conflict. On the one hand, the major objective of the US-led coalition is to topple the Baathist regime, the Russia-led coalition defends President Assad to remain in power. The difference between the major goals of these coalitions stems from the fact that the Baathist regime is an ally of Russia and Iran. In contrast, the US and other western states aim to replace the Baathist regime with a democratic system which has similar values to theirs. Arguably, it can be said that this stems from the competition between the two coalitions to redesign the Middle East after the Arab uprisings.

The paper has also argued that the support for terrorist groups and insurgencies as proxies is not determined by the positions of their allies. While the US and Türkiye are strategic allies in NATO and international politics, Türkiye's security concerns on sponsoring a terrorist group at its border were not responded to by the US. This affected Türkiye's contribution to the US-led coalition negatively. The proxy warfare in Syria demonstrates that the global and national interests of states are privileged compared to the sensitive issues for strategic allies. This resulted in the support for the PYD/YPG terrorist organisation by the US-led coalition even though this is a national security threat for Türkiye.

The proxy warfare in Syria illustrates that the relationship between proxies and sponsor states depends on the requests of sponsors during these relationships. This is in line with the assumptions of proxy warfare literature. It can be said that the major goal for building these relationships is critical. When this goal is achieved, it is expected to end this relationship. However, the defeat of a common enemy might not result at the end of a violent conflict. The end of the proxy-sponsor relationship in Syria created an authority gap after the US-led coalition intended to leave the region. As the coalition has left the weapons and ammunition to the PYD/YPG-dominated SDF, what will happen for the reconstruction of Syria is under question. In this context, the PYD/YPG's dream to establish a state in northern Syria has formed a security threat for not only the Syrian government but also the Turkish government and the

state's in the Middle East. This threat is likely to increase the tension in Syria and prevent the establishment of sustainable peace.

The proxy warfare in Syria also witnessed a consistent proxy-sponsor relationship between Türkiye and the FSA since the beginning of the civil war. This is because of the similarity between the aims of the two sides. Both sides aim to eliminate terrorist groups in the region including ISIS and PYD/YPG. In addition to this, both sides are against the partition of Syria which they believe will prevent a steady region. They also aim to provide help for establishing a democratic state through the will of the majority. In order to achieve this aim, the western states aimed to topple the Baathist regime. Considering these common goals, Türkiye's sponsorship for the FSA maintains as of October 2022. Therefore, it is found that the ultimate goal of proxies and sponsors should be the same in order to establish consistent relationships.

The proxy warfare in Syria has demonstrated that the conflict of interest of global powers, i.e. the US and Russia, has prevented to use of the same strategy even though the primary goal has been to eliminate ISIS terrorism. While the anti-ISIS coalition was seen in action through the speeches of the global powers, they mostly did not act collaboratively. The paper has found that this stems from the differing ultimate goals of the US-led and Russia-led coalitions.

The paper has discussed that proxy warfare has become one of the major methods of fighting against enemies abroad. This is beneficial, especially, to decrease the angry reaction of the society of sponsor states. The costs of material support for proxies are seen far less compared to direct intervention. Thus, global and regional states have utilised the proxy warfare strategy for a long time in Syria. As a result, the strategy of proxy warfare has dominated the civil war in Syria.

Bibliography

- “Joint Statement of the United States and the Russian Federation, as Co-Chairs of the ISSG, on Cessation of Hostilities in Syria,” *US Department of State*, February 22, 2016, <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2016/02/253115.htm>.
- “Putin Declares ‘Complete Victory’ on Both Banks of Euphrates in Syria,” *Reuters*, December 6, 2017, accessed January 23, 2018, <https://www.reuters.com/article/us-mideastcrisis-syria-putin/putin-declares-complete-victory-on-both-banks-of-euphrates-in-syria-idUSKBN1E027>.
- AL Report. ‘Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria’, accessed on February 1, 2014. Retrieved http://www.columbia.edu/~hauben/Report_of_Arab_League_Observer_Mission.pdf (2012).
- Cragin, R. Kim. “Semi-Proxy Wars and U.S. Counterterrorism Strategy,” *Studies in Conflict & Terrorism* 38, no.5, (2015): 311-327.
- Deutsch, Karl W. “External Involvement in Internal Wars”, in Harry Eckstein (ed.), *Internal War: Problems and Approaches* (New York: Free Press of Glencoe, 1964).
- Duner, Bertil. “Proxy Intervention in Civil Wars”, *Journal of Peace Research*, 4, no. 4, (December 1981): 356.
- EU Council, “Council Conclusions on Syria: Foreign Affairs Council”, *Council of the European Union*, 17 October 2016, 13193/16.
- EU Council, “Council Adopts EU Strategy on Syria”, *Council of the European Union*, 3 April 2017.
- Göç İdaresi Başkanlığı. *2016 Türkiye Göç Raporu*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019).
- Holsti, Kalevi J. *The State, War and the State of War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).
- Hughes, Geraint Alun. “Syria and the Perils of Proxy Warfare.” *Small Wars & Insurgencies*, 25, no. 3 (2014): 523-524.
- Kadıoğlu, İ. Aytaç. “The Proxy Warfare in Syria”, *Political Reflection*, 4, no. 4 (July 2018): 10-15.
- Kadıoğlu, İ. Aytaç. “Not Our War: Iraq, Iran and Syria’s Approaches towards the PKK,” *The Rest: Journal of Politics and Development* 9, no. 1 (Winter 2019): 44-57.
- Kadıoğlu, İ. Aytaç. “The Oslo Talks: Revealing the Turkish Government’s Secret Negotiations with the PKK,” *Studies in Conflict & Terrorism* 42, no. 10 (2019): 915-933.
- Kadıoğlu, İ. Aytaç. “Syrian Refugees in Turkey: Socio-economic and Socio-cultural Integration of Syrian Refugees”, *The Global Refugee and Migration Congress*, Gaziantep (2019): 159.
- Kadıoğlu, İ. Aytaç. “International Peace Efforts in the Syrian Civil War: The ‘Inevitable’ Failure?” *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 7, no. 1 (2020): 13-44.
- Lawson, Fred H. “Syria’s Mutating Civil War and Its Impact on Turkey, Iraq and Iran,” *International Affairs* 90, no. 6 (November 2014): 1351-1365.
- Marshall, Alex. “From Civil War to Proxy War: Past History and Current Dilemmas.” *Small Wars & Insurgencies* 27, no. 2 (2016): 183-195.

Martin, Natalie. “The AK Party and the Kurds since 2014: A Discourse of Terror,” *British Journal of Middle Eastern Studies* 45, no. 4, (2018): 543-558.

Mumford, Andrew. *Proxy Warfare* (Cambridge: Polity, 2013).

ORTADOĞU'DA ABD HİYERARŞİSİ: GÜÇLENEN OTOKRASİLER ARTAN BAĞIMLIKLAR VE İÇ İSTİKRARSIZLIKLAR

Hüsna TAŞ YETİM¹ ve Rabia HAN²

Özet

Ortadoğu ülkeleri neden sıklıkla çeşitli iç istikrarsızlıkları (baskıcı rejimler, iç isyanlar, devlet-toplum uzlaşmazlığı vd.) deneyimlemektedir? İlgili literatürde sorunun yanıtı ağırlıklı olarak bölge ülkelerinin iç dinamikleri kapsamında (kimlik, toplumsal yapı vd.) ele alınmaktadır. Uluslararası sistemin hiyerarşik yapısını dikkate almak, söz konusu soruya kapsamlı yanıt vermeyi mümkün kılmaktadır. Son dönemlerde uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde bir alt disiplin haline gelen hiyerarşi çalışmaları, anarşinin devletlerarası ilişkileri düzenleyen tek yapı (üst otoritenin olmadığı, aksine kaos ve kargaşanın hakim olduğu bir sistem) olmadığına vurgu yapmaktadır. Hiyerarşinin uluslararası ilişkilerdeki varlığına dikkat çeken bu disipline göre, güç, statü ve prestij farklılıkları devletleri uluslararası sistemde sırasıyla süper, büyük, orta (bölgesel) ve küçük olmak üzere dört gruba ayırmaktadır. Böylesi bir ayırım ise süper devletleri üstün kapasitelerini diğer devletler üzerinde otorite uygulamaya yöneltmektedir. Böylece uluslararası sistem ve devletler arası ilişkiler asimetrik/eşitsiz/hiyerarşik bir düzen içerisinde ilerlemektedir. Ortadoğu ülkelerinden bir kısmı hiyerarşik yapılara güvenlik veya ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında iradeleriyle dâhil olmaktadır. Bu devletler (Örneğin; Sudi Arabistan ve Katar) hiyerarklar (ABD) ile basit bir pazarlık mantığını esas alan ilişkisel sosyal sözleşme (relational authority contract) oluşturarak yardım ve düzen karşılığında iç veya dış politika otonomilerinin bir kısmını hiyerark devlete transfer etmektedir. Ortadoğu'daki bazı devletler (Örneğin; Irak, İran ve Suriye) ise hiyerarkşik yapılara ve hegemonlara meydan okumaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu'dan hiyerarşik düzenlere ve ilişkilere karşı direnç ve kabullenme şeklinde iki farklı reaksiyon gelmektedir. Bu reaksiyonlar ise bölgesel ve iç politika dinamiklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Hegemonya otoritesini onaylayan liderlerin rejim bekalarını olası iç ve dış tehditlerden korumaya çalışmaktadır. Hgemonya bu amaçla açık (overt, askeri müdahaleler) veya gizli (covert, askeri darbeler vd.) dış dayatılan rejim değişim araçlarına (foreign-imposed regime change tools) başvurmaktadır. Bu araçlar bölge halklarının meşru olarak görmediği rejimleri iktidarda tutarak ve daha da önemlisi güçlendirerek anti-hegemonik meydan okumaların yükselmesine ve toplum-devlet krizlerinin ve çatışmalarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dış destekli liderler hegemonyadan yardım sağladıklarında

¹ Dr. International Realtions, husna.tas@gmail.com.

² Phd Student in Indiana University Bloomington CEUS (Central Eurasian Studies), hanr@iu.edu.

bu çatışmaları bastırabilmekte iken, bu yardımlara ulaşamadıkları durumlarda ise iktidarlarına genellikle iç savaşlar ya da askeri darbeler gibi çeşitli şiddet mekanizmaları ile son verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hiyerarşi, ABD, Ortadoğu, bağımlılık, meydan okumalar, iç istikrarsızlıklar.

Giriş

Bu çalışma uluslararası sistemi anarşiden (üst otoritelerin ve eşitsiz ilişkilerin yokluğu) ziyade hiyerarşik (eşitsiz ilişkilerin ve otoritelerin varlığı) bir perspektif ile açıklayan teorilerin argümanları etrafında Ortadoğu ülkelerinin iç dinamiklerini açıklamayı hedeflemektedir. Hiyerarşik yapı Ortadoğu devletlerini nasıl etkiliyor? Bu soruya kapsamlı bir yanıt vermek için bu çalışma öncelikle son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininde önemli bir konum elde eden hiyerarşi çalışmalarının argümanlarını sunmaktadır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde iç ve dış politika arasına uzun yıllar boyunca kesin bir ayırım çizildi. Yapısalcı realizmim öncüsü Kenneth Waltz³ ve realist akımın diğer savunucuları, üst (superordinate) ve ast (subordinate) olarak tanımlanan iki aktör arasındaki eşitsiz ilişkilerin yani hiyerarşinin iç politikaya özgün olduğunu, devletlerarası ilişkilerin ise anarşik uluslararası sistemde süregeldiğini vurguladılar. Bu argümana göre bir devlet, iç politikayı oluşturan kurum ve kurallar üzerinde hiyerarşi uygulama yetkisine sahipken, bir diğer egemen devlet üzerinde otorite uygulama hakkına sahip değildir. Bu nedenle devletler iç ve dış politikaları üzerinde yegâne otoritelerdir.

Realizm-merkezli bu argümana son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde popüler hale gelen hiyerarşi çalışmaları meydan okumaktadır. Bu çalışmalar hiyerarşinin sadece iç politikaya değil aynı zamanda devletlerarası ilişkilere de yön verdiğine dikkat çekmektedirler. Hiyerarşi ekolü, Soğuk Savaş döneminde Organski'nin⁴ devletleri süper, büyük, orta ve küçük olarak dört gruba ayırdığı "World Politics" isimi çalışması ile uluslararası ilişkiler disiplinine dâhil olmuştur. Hiyerarşinin disiplin içerisinde sistematik bir şekilde ele alınması ise ABD'nin 2001 yılında Afganistan'a ve 2003 yılında Irak'a gerçekleştirdiği askeri müdahaleler sonrasında gerçekleşmiştir. Afganistan ve Irak operasyonlarıyla birlikte uluslararası ilişkiler disiplininde imparatorluk⁵ tartışmaları yeniden gündeme gelirken, uluslararası ilişkiler uzmanları hiyerarşi kavramı üzerinde daha kapsamlı ve ihtiyatlı bir düşünme biçimine yönelmiştir. Bu kavrama ilişkin yazılan ilk eserler, "ABD, Irak ve Afganistan işgalleri ile 1945'ten itibaren meşruiyet ilkesi üzerine sürdürmekte olduğu Batı hiyerarşik düzen liderliğini riske mi attı?" sorusunun yanıtına odaklanmışlardır. Dunne⁶ bu soruya ilişkin oldukça dikkat çeken bir yanıt vermiştir. Dunne'ye göre ABD, söz konusu operasyonlarla birlikte otoritesini diğer devletlere gerekli

³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics* (Long Grove IL: Waveland Press, 2010).

⁴ A.F.K. Organski, *World Politics*, (New York: Knopf, 1968).

⁵ Niall. Ferguson, "An empire in denial: The limits of US imperialism." *Harvard International Review* 25, no.3 (2003): 64.

⁶ Tim Dunne, "Society and Hierarchy in International Relations", *International Relations* SAGE Publications, 17, no. 3 (2003): 303-20.

gördüğü durumlarda empoze edebileceğini açıkça göstermiş ve böylece rıza temelli hegemonik statüsünden bir sapma göstermiştir.

Aynı soruya yanıt bulmaya çalışan bir diğer isim David Lake olmuştur.⁷ Lake, ABD'nin Irak operasyonunu tek taraflı bir şekilde gerçekleştirerek 1945'te kendisine Batılı devletler tarafından tanınan otoritenin meşruiyetini aştığını belirtmiştir. Lake, bu tespiti 2009 yılında kaleme aldığı "Hierarchy in International Relations" isimli çalışması ile oldukça kapsamlı bir şekilde detaylandırmıştır. Bu eser böylece uluslararası ilişkilerde hiyerarşi çalışmalarına ilişkin yapılan en kapsamlı ilk çalışma olmuştur. Söz konusu eserde Lake, hiyerarşiyi ilişkisel sözleşme hiyerarşisi (relational contract hierarchy) kavramı etrafında tanımlamıştır. Hiyerarşi bu yönüyle, aralarında asimetrik güç farkı bulunan iki devletin ilişkisel otorite sözleşmesi oluşturmasıyla kurulur. Bu sözleşmeler basit bir pazarlık mantığına dayanmaktadır. Güç bakımından görece olarak daha zayıf olan ve bu nedenle tabi (subordinate state) olarak isimlendirilen devlet, üstün güce/hiyerarşiye (superordinate/hierarchy state) güvenlik, ekonomik veya askeri ihtiyaçlarının karşılanması karşılığında iç ve/ya dış politika otonomisinin bir kısmını devreder. Böylece süper güç, tabi devletin egemenlik yetkilerinden bir kısmını kendi tercihleri doğrultusunda belirleme ve kontrol etme hakkını meşru bir şekilde elde etmiş olur.

Lake'in söz konusu eserde hiyerarşiye ilişkin diğer argümanlarını kısaca özetlemek gerekirse, 1945 itibariyle kolonyal çağ çözülmeye başladı ve böylece sömürge devletleri bağımsızlıklarını kademeli olarak aldı. Ancak bu durum sadece ilhak ve fetih ile kurulan hiyerarşik düzen anlayışını sona erdirdi. Hiyerarşi post kolonyal çağın başlangıcı itibariyle gayri resmi (informal) bir yapıya bürünerek hem uluslararası sistemin hem de aktörler arası ilişkilerin belirleyici bir özelliği olarak kalmaya devam etti. Hiyerarşinin bu değişimi geçirmesinde İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri ABD ve Sovyetler Birliği öncül bir rol oynadılar. İki süper güç savaş sonrası dönemde bir kez daha katı ve resmi hiyerarşik yapıların büyük güçler arasında yıkıcı ve büyük savaşlara yol açmaması için bir dizi girişimlerde bulundular. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yalta ve San Francisco'da düzenlenen konferanslar bu bağlamda öne çıkan en önemli girişimlerdi. San Francisco Konferansı'nın sonucunda ilan edilen Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması ile iki süper güç, savaş sonrası düzenin gayri resmi bir hiyerarşik yapı üzerine inşa edileceğini beyan etti. Yeni düzenlemeye göre, uluslararası sistemde her devlet egemen

⁷ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, (Ithaca: Cornell University Press, 2009). Hiyerarşi kavramını Lake ile benzer bir çerçevede tanımlayan bir diğer çalışma için ayrıca bkz. G. John Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011).

olarak yerini alacak; sömürgece sistemi son bulacak; egemen devletler birbirleriyle otorite ilişkileri kurabilecek ancak bunu yaparken egemenlik haklarını dikkate alan bir hassasiyet ile iç politikaları üzerinden sürdüreceklerdi. Kısacası post-kolonyal çağda hiyerarşik ilişkiler liderler üzerinden kurulacaktı.

Sovyetler Birliği ve ABD, 1945 sonrası dönemde kendi liderliklerindeki düzenleri oluşturmak için harekete geçtiler ve yeni düzenlemenin ön gördüğü kriterleri dikkate almaya çalıştılar. İki süper güç güvenlik ve ekonomik hiyerarşilerine diğer devletleri entegre etmek için dış yardım kartlarını yaygın bir biçimde kullanmaya başladılar. 1947 itibariyle Sovyet Birliği'nin Balkanlar'da ve Ortadoğu'da artan etkisini bölgesel çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak tanımlayan ABD, Moskova'nın bu bölgelerde nüfuzunu arttırmasını önlemek için harekete geçti. ABD, bu bölgelerde Sovyetleri çevrelemek için tabi/müttefik sayısını arttırmaya yöneldi ve bu amaçla 1947'de Truman Doktrinini, 1948'de ise Marshall Planını uyguladı. Batılı devletler başta olmak üzere Sovyetlerden bekasına yönelik tehdit hissedilen devletler bu tehditten ABD yardımlarıyla koruma sağlamak için dış politika otonomilerinin bir kısmını ABD'ye devrettiler. Güvenliğini daha fazla arttırmak isteyen devletler ayrıca ABD ile ilişkiyel otorite sözleşmelerine katıldılar ve böylece ABD ile aralarındaki ast-üst ilişkisini onayladılar. Bu devletler 1947'de Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonuna (International Monetary Fund, IMF) ve 1949'da da NATO'ya üye olarak ABD liderliğindeki Batı düzeninin bir tabi/müttefik devleti oldular.

Bu çalışma hiyerarşi çalışmalarının söz konusu argümanlarının Ortadoğu bölgesi için ne dereceye kadar geçerli olduğunu araştırmaktadır. ABD ile Ortadoğu ülkeleri arasında hiyerarşik ilişkiler var mıdır? Şayet sorunun yanıtı evet ise hangi ülkeler ABD ile ast-üst ilişkisi sürdürmektedir? Bu ilişkiler sosyal sözleşmecî perspektif etrafında mı kuruludur? Bu ilişkiler bu devletlerin iç ve dış politika davranışlarını nasıl etkilemektedir? Bölge ülkelerinden ABD ile asimetrik ilişkilere direnen ülkeler kimlerdir? ABD otoritesine yönelik bölgedeki meydan okumalar bölge dinamikleri ve bölge ülkeleri iç politikası açısından ne tür sonuçlara yol açmaktadır?

Ortadoğu, ABD ve Rusya arasında 1945 sonrasında başlayan jeopolitik rekabetin merkez bölgelerinden biri olagelmıştır. Bölgenin sahip olduğu petrol, enerji, jeostratejik konum ve ekonomik potansiyel, iki süper gücü bölge üzerindeki etki alanlarını 1945 itibariyle arttırma çabasına yöneltmiştir. Bu süreç, Ortadoğu'da bölge ülkeleri açısından rejim değişimi dizileri, bağımlılık ve şiddet (iç savaş) olmak üzere üç önemli etkide bulunmuştur. Birincisi, post-kolonyal dönemde büyük güçler (Rusya, ABD ve Çin) arasındaki hiyerarşi rekabetinin gayri

resmi yapısının liderleri merkeze taşıyan özelliği, istenmeyen rejimlerin örtülü ya da açık rejim değişim girişimleri ile iktidardan uzaklaştırılmalarına yol açmaktadır. Bu dinamik bu bağlamda Ortadoğu'nun neden sıklıkla şiddetli ya da şiddetsiz (ancak zoraki) yollarla lider değişimlerine tanıklık ettiğine güçlü bir açıklama sunmaktadır. İkincisi, Ortadoğu ülkelerinden bir kısmıyla kurulan asimetrik müttefiklik ilişkisi (ABD'nin Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn, Yemen, Ürdün ve Katar ile olan asimetrik ilişkileri) otoriter rejimlerin bekasını sağlayıp güçlendirerek son kertede daha da baskıcı yönetimlere alan açmaktadır. Özellikle meşruiyeti sarsılmış olan yönetici kadrolar, iç muhalefet karşısında rejim bekasını sağlamak için hiyerarkın yardımlarına daha da bağımlı hale gelmekte ve bu durum hiyerark devlet ile uyumlu ancak kamuoyunun taleplerinden uzak olan dış politika yaklaşımlarının uygulanması ile sonuçlanmaktadır. Hiyerarşik yapının meşruiyeti sarsılmış olan otoriter rejimleri iktidarda tutmaya devam etmesi ise yönetim kadroları ve kamuoyu arasındaki çatışma dinamiklerini arttırmaktadır.⁸

Hiyerark tabi devletin ülke liderine muhalif kesimlerden yönelebilecek şiddetli ya da şiddetsiz eylemlerden korumak adına doğrudan ya da dolaylı yardımlar gönderir. Bu yardımlar lidere yönelen eylemlerin iç savaşa dönüşmesini engellerken, diğer taraftan farklı şiddet türlerinin ortaya çıkmasına yol açabilir. Daha da mühimi liderler, hiyerarktan rejim bekalarını korumaya yetecek kadar yardımı sağlayamadığında ise iktidarlarına iç savaş ile son verilmektedir. Muhalif kesimler iktidar devrildiğinde uluslararası hiyerarşi ile temasın kesileceğine kuvvetle inanmakta ve böylece rejim muhaliflerini de mobilize edebilmektedir. Bu argümanlar özellikle 2011 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini etkisi altına alan halk ayaklanmalarının bir kısmının neden iç savaşa dönüşürken diğerlerinin şiddetsiz sonuçlandığına ilişkin önemli bir açıklama sunmaktadır.

Son olarak, post-kolonyal çağın hiyerarşik düzenleri, imparatorluk ve sömürge dönemlerinden farklı olarak modern otorite ilişkilerini esas aldığı için bu ilişkilerin lider ve yönetici kadrolar tarafından onaylanması gereklidir. Demokratik rejimlerde vergi ve oy kaygısı, liderleri hiyerarşik ilişkilerin kurulmasında kamuoyunun da onayını almaya yöneltirken, otokrasilerde bu durum söz konusu değildir. Bu durum ise Ortadoğu'da uluslararası hiyerarşiden kazanan aktörlerin yönetici liderler ve elit kadrolar olmasını sağlamaktadır. Bir diğer ifadeyle, hiyerarşi Ortadoğu haklarının güvenliğini ve refahını sağlamaktan ziyade lider ve yönetici kadrolarının bekasını sağlamaya yöneliktir. Böylece baskıcı rejimlerin iktidarda kalma süreleri uzarken, zorlama kapasiteleri de artabilmektedir. Bu durum hem ABD hegemonyasına yönelen meydan

⁸ Bkz. Anne Mariel, Zimmermann, *Aid for Allies: State Building and Hierarchy in the Middle East*, (Wesleyan University, 2017).

okumaları hem de liderin zorlama kapasitesini muhaliflere karşı kullanma olasılığını arttırmaktadır.

Kısacası, uluslararası sistemin ve devletlerarası ilişkilerin hiyerarşik yapısını dikkate almak ve Ortadoğu bölgesine bu açıdan yaklaşmak bölgede ortaya çıkan birçok gelişmeye farklı bir perspektif ile açıklama sunma imkânı sunmaktadır. Bu gelişmeler arasında bölgedeki çatışma durumları, ABD ve Rusya gibi küresel hegemonik güçlere bölgeden yönelen bir dizi meydan okumalar, otoriter rejimlerden bir kısmının bekalarına yönelen iç tehditlere ve meydan okumalara rağmen iktidarlarını nasıl sürdürebildikleri ve bölgede ortaya çıkan iç mobilizasyonlardan bir kısmının iç savaşa dönüşürken diğerlerinin farklı şiddet olaylarına dönüştüğü durumlar gelmektedir. Çalışma söz konusu açıklamalar doğrultusunda öncelikle ABD'nin, Ortadoğu'da hiyerarşisini kurma sürecine değiniyor, sonrasında ABD hiyerarşisinin bölgesel ve iç politika düzeyindeki etkilerini açıklıyor.

Ortadoğu'da ABD Hiyerarşisi: Tarihsel Arka Plan

Ortadoğu tarihi, hiyerarşik yapıların formel biçimlerini temsil eden sömürge ve manda sistemlerini en fazla deneyimleyen bölgelerden biri olmuştur. Bölge ülkeleri, Avrupalı devletlerin ilhak ve işgal ile kurduğu kolonyal pratikleri sömürülen aktör tarafında yer alarak deneyimlemiştir. Kolonyal süreç bu devletlerin hem ekonomik ve yer altı kaynakları başta olmak üzere gelişimlerini sağlayabilecekleri birçok potansiyelin sömürgeci güçler tarafından kullanılmasına yol açmış hem de tarih sahnesinde egemen kimliğe sahip olmalarını engellemiştir.

1919'da Milletler Cemiyetinin (MC) kurulması ise Ortadoğu'nun, büyük güçlerin hiyerarşi pratiklerini bu kez de manda sistemleri şeklindeki yeni yapısı ile deneyimlemeye başlamasına yol açmıştır. ABD Başkanı Widdrow Wilson'un 1919'da yayınlanan 14 ilkesine uygun olarak kurulan MC, devletlerin birbirilerinin topraklarını almasını sınırladı. Bu durumu sömürge devletlerini kaybetmeden alternatif bir düzenleme ile telafi etmek isteyen büyük güçler, toprak almayacak ancak MC'nin yetkisi altında bu bölgeler üzerindeki otoritelerini himaye sistemi ile devam ettireceklerdi. Bu doğrultuda MC içerisinde yapılan düzenlemeye göre manda devletleri A, B ve C şeklinde üç kategoriye ayrıldı. Üç kategoriye dâhil edilen devletler kendilerini yönetme ehliyetine ulaşınca dek iç ve dış politika egemenliklerini büyük devletlere devredeceklerdi. A, B ve C şeklindeki neo-hiyerarşik form doğrultusunda Irak, Filistin ve Ürdün, İngiltere'nin otoritesine verilirken Suriye ve Lübnan'ın egemenlik hakları ise Fransa'ya devredildi. Fransa ve İngiltere elde ettikleri bu yetki doğrultusunda, bölge üzerindeki

otoritelerini güçlendirdiler. Böylece Ortadoğu ülkelerinin iç ve dış egemenlik hakları kolonyal çağ 1945 sonrasında son buluncaya kadar söz konusu büyük güçlerce düzenlendi.⁹

1939 yılına gelindiğinde ise sömürge yarışışının büyük güçler arasında yol açtığı rekabet İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Altı yıl sonra sona eren bu savaşın galip iki devleti ABD ve Sovyetler Birliği oldu. İki süper güç, MC'nin, kolonyal hiyerarşi rekabetlerinin yol açtığı büyük savaşları, yıkımları ve devasa maliyetleri durdurmak için yeterli olmadığı kanaatinden hareketle bu sonuçları önleyebilecek yeni bir düzenlemeye olan ihtiyacı belirttiler. Bu amaçla 1945'te birçok konferansta bir araya gelen iki süper güç bu konferansların son serisi olan San Francisco'da BM Antlaşması üzerinde uzlaştılar. Bu düzenlemeyle birlikte fetih ve ilhak yoluyla hiyerarşik düzenlemelerin kurulması yasaklandı. Devletlerin egemenlik eşitliği ve içişlerine karışılmaması ilkeleri bu antlaşmanın merkezi normları olarak belirlendi. Böylece takip eden yıllarda sömürge sisteminin fiili olarak sonlandırılmasına yönelik olarak birçok yeni düzenleme yapıldı. Bu kapsamda oluşturulan yeni belgelerle birlikte resmi hiyerarşik ilişkilerin hâkim olduğu çağa sona erdirildi. Bu belgeler doğrultusunda kolonyal yönetimleri deneyimleyen devletlere bağımsızlık verildi. Ancak iki süper gücün Soğuk Savaş döneminde bağımsızlığını yen kazanmış olan ülkelere yönelik takip ettikleri politikalar tüm bu düzenlemelerin tam bir bağımsızlıktan ziyade nominal bir bağımsızlık sağladığını ortaya koymaktaydı.¹⁰

ABD, 1933'te Standart Oil şirketini Suudi Arabistan'a göndererek Ortadoğu'da ayrıcalıklı konum isteğinde olduğunu açık etse de¹¹ 1945'ten itibaren Sovyetler Birliğinin Ortadoğu'da İngiltere'den doğan boşluğu doldurma çabası, ABD'yi bölgeye ilişkin politikasını gözden geçirmeye yöneltti. İran'da söz konusu süreçte ortaya çıkan gelişmeler, iki süper güç arasında bölgesel düzeydeki nüfuz rekabetinin başlamasında ve bu rekabetin küresel düzeydeki yansıması olan Doğu ve Batı bloklarının oluşturulmasında önemli bir faktör oldu. Sovyetler Birliğinin İkinci Dünya Savaşı sona erdiği halde İran'daki askeri varlığını sürdürmeye devam etmesi, ABD ve Batı tarafında bir dizi güvenlik riskleri oluşturdu. İran'ın Sovyet etki alanına geçmesi durumunda Batı, bölgedeki en önemli çıkarlarından biri olan enerji ve petrole ulaşma imkânını kaybetmenin yanı sıra, Ortadoğu'daki önemli ticaret yollarına da ulaşamayacaktı. Yunanistan'da 1947'de gerçekleşen askeri darbe ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iç savaş,

⁹ Raymond Hinnebush, "The Middle East in the World Hierarchy: Imperialism and Resistance", *Journal of International Relations and Development* 4, no. 2 (2011): 213-46.

¹⁰ Daniel McCormack, *Great Powers and International Hierarchy*, (New York: Springer, Palgrave Macmillan, 2019).

¹¹ David A. Lake, "Legitimizing Power: The Domestic Politics of U.S. International Hierarchy", *International Security* 38, no. 2 (2013): 74-111.

Sovyet tehdidinin Batı açısından Balkanlar'a da yayıldığını göstermekteydi. Batıya göre Yunanistan'daki bu sürecin ortaya çıkmasında Sovyetler Birliğinin etkisi vardı. ABD söz konusu gelişmeler üzerine 1947 itibariyle Moskova'nın bölgesel ve küresel etki alanını sınırlamaya yönelik olarak "çevreleme politikasını" uygulamaya koydu.

ABD çevreleme politikası doğrultusunda SSCB'ye coğrafi yakınlığı olan ve SSCB'nin yakın tehdidi altında bulunduğunu düşündüğü, kuzey kuşağı ülkeleri olarak tanımladığı İran, Türkiye ve Yunanistan'ı desteklemeye karar verdi. Bu doğrultuda ABD Başkanı Herry Truman, 1947'de Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılmasını öngören Truman Doktrinini açıkladı. 1 Mart 1947'de İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardımları keseceği konusunda Washington'u bilgilendirmesi, Truman Doktrinini ilan edilmesini sağlayan önemli bir dinamikti. İngiltere, ABD'ye bir rapor sundu ve bu raporda Yunanistan ve Türkiye'nin ekonomik göstergelerinin kötüye gittiğini ve bu iki ülkenin ABD tarafından desteklenmemeleri durumunda Sovyet nüfuzunun etkisi altına girme ihtimalinin yüksek olduğunu belirtti. ABD Başkanı Herry Truman, 12 Mart 1947'de Amerikan kongresindeki meşhur konuşmasında, komünizm tehdidi altında olan Yunanistan, İran ve Türkiye'nin Doğu Avrupa ülkeleri gibi SSCB nüfuzuna girmelerini önlemek için ekonomik ve askeri yardımlarla desteklenmesi gerektiğini belirtti.¹²

Kısacası, Sovyetlerin 1940'ların ikinci yarısından itibaren Ortadoğu'daki etki alanını geliştirmek amacıyla yardım kartlarını, gizli ve açık lider değişimi araçlarını uygulamaya geçirmesi, bölgede petrolün ve İsrail'in güvenliğini sağlamak şeklinde başlıca iki hayati çıkarı bulunan ABD'yi bölgesel hiyerarşisini oluşturmaya ve genişletmeye yöneltti. ABD bu yöndeki çabasını özellikle 1960'larda İngiltere'nin Mısır'dan çıkmasıyla birlikte daha da artırdı.¹³ Bu süreç itibariyle ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin politikasının ana hatları netleştirildi: ABD yanlısı rejimlerin Sovyet yörüngesine girmesini engellemek; Sovyet yanlısı rejimleri açık ya da gizli rejim değişimi araçlarıyla iktidardan düşürmek; Sovyet yanlısı aktörlerin iktidara gelmelerini önlemek. Sovyetler Birliği'nin de Ortadoğu'da ABD hegemonyasını zayıflatmaya yönelik politikayı hayata geçirmesiyle birlikte Ortadoğu Soğuk Savaş dönemi boyunca iki süper gücün hiyerarşilerine entegre etmeye çalıştığı merkez üslerden biri haline geldi.

¹² ABD, 1946 Yunanistan iç savaşı sırasında Sovyetlerin Yunanistan'daki komünist gruplara yaptığı dolaylı ve doğrudan desteği "kıızıl tehlikenin yayılması" olarak yorumladı. Türkiye bu tehdide maruz kalma olasılığı yüksek olan ülkelerin başında geliyordu. Türkiye'nin sınır komşusu olan Yunanistan'ın Moskova nüfuzuna dâhil edilmesi Sovyetler Birliğinin Türkiye üzerindeki baskılarını arttırmasını kolaylaştıracaktı.

¹³ Bruce Rebellat Kunnihom, *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Turkey, Iran, and Greece*, (Princeton New Jersey: Princeton University Press, 1980).

ABD'nin Ortadoğu'da kendisi ile ittifak kurmaya istekli olan lider ve yönetici kadroları iş başına getirmek ve bu rejimlerin güvenliğini sağlamak için dış yardımları, açık ve gizli rejim değişim mekanizmalarını ve bölgesel paktları sıklıkla kullandı. Bu bağlamda sempatik liderleri yönetimde tutmak ve bu liderlerin komünizmin etkisi altına girmelerini önlemek Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasının önceliği oldu. 1957'de Başkan Dwight D. Eisenhower tarafından yayınlanan Eisenhower Doktrini ile Lübnan ve Ürdün'e ekonomik ve askeri yardımlarda bulunan ABD, 1955'te İran, Pakistan ve Türkiye'nin (daha sonra İngiltere de katıldı) katılımı ile Bağdat Paktının oluşturulmasına öncülük etti. ABD'ye göre bu girişimlerin tümü Moskova ile arasındaki bölgesel hiyerarşi rekabetindeki konumunu güçlendirecekti. ABD, bölgesel hegemonyasına meydan okuyan liderlerden biri olan Cemal Abdül Nasır'ın, Süveyş Kanalı'nı millileştirme hamlesine karşılık olarak İsrail, Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a açtığı savaş karşısında sessizliğini korudu. Söz konusu olayı hegemonyaya meydan okuyan devletlerin disiplin araçlarıyla cezalandırması olarak değerlendiren Lake, 1953'te CIA destekli darbe ile İran lideri Muhammed Mussadık'ın devrilmesi girişimini de yine ayı kapsamında görmektedir.¹⁴ Şah Rıza Pehlevi'nin söz konusu darbe sonrasında iktidarının pekiştirilmesiyle birlikte ABD, İran ile asimetrik ilişkilerini 1979'daki İslam Devrimi'ne kadar sürdürdü. 1979 yılına gelindiğindeyse Ayetullah Humeyni liderliğinde gerçekleştirilen karşı devrimle birlikte ABD, bölgedeki önemli bir müttefikini kaybetti. ABD, bu boşluğu önce 1979'da Mısır'da yönetime gelen Enver Sedat ile geliştirdiği asimetrik ilişkiyle sonrasında ise 1991 yılında Irak'a karşı gerçekleştirdiği Körfez Savaşı ile doldurmaya çalıştı.

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e saldırmasını takiben yaklaşık bir yıl sonra ABD, "Çöl Fırtınası" harekâtıyla birlikte savaşa dâhil olarak Ortadoğu'daki bölgesel hegemonyasını pekiştirdi. ABD, Soğuk Savaş dönemindeki rakibi Sovyetler Birliğinin 1991'de dağılmasıyla rakipsiz kaldığı 1990'ların erken döneminde ortaya çıkan bu savaş süresince Suudi Arabistan ve Mısır üzerindeki hegemonyasını da arttırdı. Mısır'la beraber söz konusu harekâta ABD tarafında yer alan Suudi Arabistan, ABD ordusunun ülkesinde konuşlanmasına müsaade etti ve üslerini ABD kullanımına açtı. Söz konusu savaş, Sudi Arabistan açısından bölgesel kaygılara yol açmış ve bu kaygıları gidermek için Riyad yönetimi, ABD ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Böylece ABD yardımları karşılığında dış politika otonomisinin yetkilerinden bir kısmı üzerinde

¹⁴ David A. Lake, *The Domestic Politics of International Hierarchy: Indirect Rule in the American System* (Prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Seattle, WA, August 31-September 4 2011).

ABD'ye söz hakkı tanıyan Suudi Arabistan, ABD'nin Ortadoğu'daki önemli bir tabisi/müttefiki haline geldi.

1991 yılında Sovyetler Birliğinin yıkılması ABD açısından Ortadoğu'da dengelenmesi gereken rakip bir hiyerarşinin artık olmadığı anlamına geliyordu. Ancak 1990'lı yıllar ABD açısından yeni güvenlik risklerini beraberinde getirerek bölgedeki hegemonyasını pekiştirecek olan yeniden düzenlemeler yapmaya yöneltti. 1990'lı yıllarda ABD, İran ve Irak'ı Ortadoğu'daki en önemli iki güvenlik riski olarak tanımlamaktaydı. Washington iki ülkeden kaynaklanan güvenlik riskleri önlenmek için bu yıllarda “çifte çevreleme” politikasını hayata geçirdi.

11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere gerçekleştirilen bombalı saldırılar ise ABD'yi yeni güvenlik riskleri açısından alarma geçirdi.¹⁵ Söz konusu saldırıların El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğini belirten ABD yönetimi Afganistan'dan El-Kaideyi iade etmesini istedi. Taliban yönetimi ise ABD'den, bu saldırıları El-Kaide'nin gerçekleştirdiğine ilişkin kesin bir kanıt göstermesini istedi. 7 Ekim 2001 yılına gelindiğinde ise ABD, Batılı devletlerin desteğini sağlayarak “Sürekli Özgürlük Operasyonu” isimli askeri müdahaleyi gerçekleştirdi. Bu operasyon sonrasında ABD yaptığı düzenlemelerle bölgesel hiyerarşisini güçlendirdi. Sırasıyla 2001 ve 2002 yıllarında gerçekleştirilen Bonn ve Tokyo konferanslarıyla ülkenin yeni lideri olarak Hamid Karzai atanırken, Afganistan iç politikası ABD'nin belirlediği kurumlar ve kurallar doğrultusunda yeniden dizayn edilmeye başlandı. Böylece Afganistan üzerindeki hegemonyasını genişleten ABD, bu süreci Afganistan'da bulundurduğu ABD personeli ve güvenlik güçleri vasıtasıyla daha fazla güçlendirilmeye çalıştı. Sonraki süreçte seçilmiş lider ile Afganistan ve ABD arasında yeni anlaşmalar imzalandı. ABD böylece ülkede yaklaşık 20 yıl süreyle varlık gösterdi. ABD, bu operasyonla aynı zamanda bölgede üs ayrıcalıkları da elde ederek bölgedeki güvenlik hiyerarşisini arttırdı.

Afganistan operasyonunun 2003 yılında gerçekleştirilen Irak işgalinin de sinyali niteliğinde olduğunu ayrıca belirtmek gerekiyor. Uzun yıllar ABD hegemonyasına meydan okuyan Irak'ın bu muhalefetini özellikle Saddam Hüseyin iktidarıyla birlikte arttırmıştı. 1990'lı yıllarda ABD tarafından Ortadoğu'nun İran'la birlikte asi devleti olarak algılanan Irak, yaptırımlarla çevrelenmeye çalışıldı. Ancak bu mekanizmalar istenen sonucu vermedi. Bunun üzerine ABD, Irak'ın kimyasal silah ürettiğini ve terör örgütlerine destek verdiğini belirtti. Kimyasal silah üretimi konusunun tespit edilmesi için Uluslararası Atom Enerjisi bünyesinde Irak'a peşi sıra denetçiler gönderildi. Ancak bu görevliler ülkede gerçekleştirdikleri denetimler sonucunda

¹⁵ William Clapton, “Risk and Hierarchy in International Society”, *Global Change, Peace and Security* 21, no. 1 (2009): 19-35.

hazırladıkları raporlarda Irak'ın silah ürettiğine ilişkin herhangi bir bulguya ulaşmadıklarını belirttiler. Buna rağmen ABD, 2003 yılında Irak'ı işgal etti. Dolayısıyla Irak işgali, somut ve aleni bir tehditten ziyade sözde kimyasal silah üretimi gerekçesiyle gerçekleştirildi. Sonuçta bu müdahale ile ABD, yaklaşık 20 yıl süreyle ülkeye yerleşti. Bu operasyon ABD hegemonyasının rızaya dayalı kurulup sürdürülebilir bir olguya ne kadar dayandığını tartışmaya açtı.

ABD'nin bölgede otorite ilişkilerini sosyal sözleşme kavramına uygun olarak kurduğu ülkelere ayrıca değinmek gerekiyor. Bu ülkeler arasında İsrail, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan, Katar, Bahreyn, Cezayir, Tunus ve Türkiye yer almaktadır. Cezayir, Tunus ve Türkiye'nin ABD'yle ilişkileri kısmi bir hiyerarşik yapıda ilerlerken (bu ülkelerde ABD askeri personeli ve üssü olmaması vb. nedenlerden dolayı), Bahreyn, Kuveyt ve Katar'ın ABD ile ekonomik ilişkilerindeki hiyerarşi oldukça baskındır. ABD'nin bu ülkelerle geliştirdiği asimetrik ilişkiden kazanımlarının başında petrole ucuza ve güvenilir yollardan ulaşmak, İsrail'e görece destek sağlamak, savaş veya kriz zamanlarında bölgede güvenlik ayrıcalıkları (üsler vb.) elde etmek geliyor. Örneğin 1991 Körfez Savaşında ABD, Sudi Arabistan üslerini kullanabilmiştir. Bölgesel istikrarı sağlamanın ABD açısından maliyetleri ise Afganistan ve Irak'a yapılan müdahalelerin gösterdiği gibi oldukça yüksek olmuştur. Bununla birlikte ABD bölgedeki müttefiklerinden bir kısmının rejim bekalarını iç ve dış tehditlerden korumak için desteklerde bulunmaktadır.

2011 yılında Ortadoğu'da ortaya çıkan ve Arap Baharı olarak isimlendirilen gelişmeler karşısında ABD'nin izlediği politika, yine bölgesel hiyerarşisine uygun olarak ilerlemiştir. Lake, ABD'nin bölgedeki ülkeler ile hiyerarşik ilişkilerin yapısı çerçevesinde söz konusu süreçte üç ayaklı bir politika benimsediğini belirtmektedir: küçük protestolar ile karşılaşan liderleri desteklemek, eski rejimin iktidarda kalmasının olası olmadığı tabi devletleri stabilize etmek ve tabi konumda olmayan rejimlerin yıkılmasına katkı sağlamak. Bu bağlamda geleneksel tabi devletler Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Sudi Arabistan'da görece olarak daha küçük protesto dalgalarının yükselmesi karşısında ABD, bu ülke halklarından gelen demokratik talepler karşısında sessizliğini korumuştur. Lake'e göre bu sessizlik bu ülke liderlerine yönelik örtülü bir destek olarak görülmelidir.¹⁶

Söz konusu süreçte ABD, büyük çaplı protesto dalgalarına tanıklık eden Ortadoğu'daki alt müttefiklerine ise rejimlerin yıkılmaması için son ana kadar gereken desteği ya bizzat kendisi ya da Batılı müttefiklerinin yardımıyla ulaştırmıştır. Örneğin Mısır'da Hüsnü Mübarek

¹⁶ Lake, *The Domestic Politics of International Hierarchy*, 77-100.

rejiminin yükselen büyük protestolar karşısında tutunamayacağını anlayan ABD, yönetimin en azından ABD çıkarlarına uygun yeni bir lidere geçmesi için çaba göstermiştir. Benzer bir yaklaşımı Yemen'de de izleyen ABD, Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih'in yerine gelecek kişinin ABD yanlısı olmasına özen göstermiştir.

ABD'nin müttefik olmayan bölge ülkelerinde ise ABD hegemonyasına meydan okuyan liderlerin protestolar karşısında devrilmesi için muhalif grupları özenle desteklemiştir. Muhalif bir liderin dışarıdan açık ya da gizli rejim değişim araçlarıyla devrilmeye çalışılacağını belirten ilgili literatürün öngördüğü şekilde ABD, Libya'da önce gizli rejim değişim aracını sonrasında ise açık rejim değişim aracını kullanmıştır. Obama yönetimi Batılı müttefikleriyle birlikte, Libya'da Muammer Kaddafi rejiminin devrilmesi için rejim karşıtlarına kaynak aktarımı sağlamıştır. Benzer bir politikayı Suriye'de Beşar Esad rejiminin devrilmesi için benimseyen ABD, Esad rejimini halkına karşı katliam yapmakla suçlamış, rejim yanlısı figürlere bir dizi yaptırımlar uygulamış ve rejimin karşısında yer alan Özgür Suriye Ordusu'na (ÖSO) askeri ve finansal destekte bulunmuştur. Lake'e göre ABD'nin müttefik olmayan bu ülkelere karşı izlediği söz konusu politikalar, yani asi yönetimlerin yıkılması için muhalif gruplara destek sağlaması ve onları kendi yardımlarına bağımlı kılması, Washington'un gelecekte ABD hiyerarşisi içinde tabi pozisyonlarını kabul edecek ve varlıklarını ABD'ye borçlu bilecek olan liderler yerleştirmektir.¹⁷

Ortadoğu'da ABD Hiyerarşisi, Güçlenen Otokrasiler artan İç istikrasızlıklar

Hiyerarşi çalışmaları, hiyerarşinin tabi devletlere düzen, güvenlik, ekonomik refah ve siyasi istikrar şeklinde çeşitli faydalar sağladığını vurgulamaktadır. ABD hiyerarşisi söz konusu faydaları ve iç politika düzenini Ortadoğu'daki tabi devletlere sağlayabilmekte midir?

Bu soruya kapsamlı bir yanıt verebilmek için öncelikle Ortadoğu'da, ABD hiyerarşisinin kurumsallaşma sürecinin tek bir strateji üzerinden kurulmadığını ifade etmek gerekmektedir. Örneğin Lake'in¹⁸ tespitiyle ABD, bölge ülkelerinden Sudi Arabistan, Katar, Yemen, BAE ve Mısır ile hiyerarşik ilişkilerini yarı-sözleşmecî bir (quasi relational contract hierarchy) strateji üzerinden sürdürmektedir. Yarı sözleşmecî hiyerarşiler tabi devleti oluşturan tüm kesimlerin özellikle halkın ya da kamuoyunun rızasını sağlamaktan ziyade sadece liderlerin rızasıyla kurulan hiyerarşik ilişki kalıplarını tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Modern çağ hiyerarşilerinin ise tabi devletlere düzen ve istikrar getirebilmesi, ancak meşru dinamiklere,

¹⁷ Lake, "Domestic Policy of the US", 105-106.

¹⁸ Lake, "The Domestic Policy of the US Hierarchy", 99-105.

yani rıza ve isteklilik ilkelerine dayayan bir sosyal sözleşme perspektifiyle mümkündür. ABD'nin sadece liderlerin rızasını sağlayarak sürdürdüğü yarı hiyerarşik ilişkiler, Ortadoğu'da anti-Amerikancılığı yükseltmekte, toplum-devlet krizlerine ve çatışmalarına yol açmakta, iç politikada istikrarsızlıkları (darbe vb.) arttırmakta ve son kertede iç savaşların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. 2001'de Afganistan ve 2003'te Irak'a gerçekleştirilen askeri operasyonlarla birlikte bu ülkelerde iktidara getirilen yönetimler, oluşturulan yeni kurumlar ve ülkeye konuşlandırılan ABD personelleri ise ABD'nin, Ortadoğu'daki ülkelerin bir kısmına hiyerarşisini empoze edebileceğini göstermektedir. Bu kapsamda, Ortadoğu'daki ABD hiyerarşisinin sosyal sözleşme dinamiklerini tam olarak taşımayan yarı sözleşmeci bir yapıyla sürdürüldüğünü söylemek mümkündür (İsrail ve Türkiye istisnadır).

Son ifadeyi daha kapsamlı bir şekilde belirtmek gerekirse, Ortadoğu ülkelerinden bir kısmı ABD ile hiyerarşik ilişkiyi genellikle rejim bekalarını iç ve/ya dış tehditlere karşı koruma sağlamak için tercih etmektedirler. Bu rejimlerin demokratik olmayan yönü de dikkate alındığında halkın hiyerarşiye katılım sürecinde rızası alınmamaktadır. Böylece hiyerarşik ilişkiler kapsamında ABD'den alınan ekonomik ve/ya güvenlik yardımları daha çok rejimlerin bekasını sağlamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla halk ve özellikle rejim karşıtı muhalif gruplar bu yardımlara ulaşamamaktadır. Bu durum yönetici elitlerin genellikle ABD kuklası olarak görülmesine yol açmaktadır. Muhalif kesimler, yardım karşılığında ABD'ye iç ve dış politikadan yapılan kısmi otonomi devirlerini bağımsızlıklarına yönelik büyük bir tehdit olarak algılamakta ve bu nedenle sürekli olarak yönetimle karşı karşıya gelmektedir. Örneğin; el-Kaide ve Mısır'daki Müslüman Kardeşler Ortadoğu'da özgürlüğe giden yolun Washington ile sıfır ilişkiden geçtiğine dair söylemler benimsemektedir. Bu aktörlere göre Ortadoğu ülkeleri ya da Üçüncü Dünya ülkeleri için asıl istikrar ABD hegemonyasına bağlı olmamakla ve bu hegemonyaya hizmet eden liderleri yönetime getirmemekle mümkündür. El-Kaide, bu bağlamda ABD'ye karşı mücadeleyi "cihat" kavramı etrafında tanımlamaktadır.

Lake¹⁹ ve McCormack²⁰ rejim güvenliğinin sağlanması karşılığında tercih edilen hiyerarşik ilişkilerin iç savaşları önleyeceğine dikkat çekerken, Cunningham²¹ ise terör şeklindeki diğer şiddet eylemlerini arttıracığının atını çizmektedir. Bu argüman dayanağını kabaca şu teorik önermeden almaktadır. İç tehditlerden koruma sağlamak karşılığında otonomisini bir hiyerarka devreden yönetimler, bu korumanın uzun dönemli olmasını isteyecektir. Ancak bu isteğin

¹⁹ Lake, "The Domestic Politic of the US Hierarchy", 77-80.

²⁰ McCormack, *Great Powers*, 5-121.

²¹ David E. Cunningham, "Preventing Civil War: How the Potential for International Intervention Can Deter Conflict Onset", *World Politics* 68, no. 2, (2016): 307-40.

karşılanması daha fazla otonomi devri ile mümkündür. Bu durumda hiyerark, tabi devletin bekasını iç ve/ya dış tehditlerden korumak için daha fazla yardımda bulunmak durumunda kalacaktır. Muhalif gruplar tabi devletin liderini devirmeye yöneldiklerinde ise hiyerark zorlama kapasitelerine (askeri müdahaleler vd.) başvurmaktan dahi sakınmayacaktır. Bu durum iç savaşı önleyecektir, çünkü muhalif grupların korunan lideri iç savaşla iktidardan düşürmek için yeterli askeri kaynakları yoktur. Bu senaryo ancak ve ancak muhalif grupların dış desteğe ulaşmaları halinde mümkündür. Gerekli askeri ekipmanlara sahip olmayan muhalif gruplar bir çatışmaya girdiklerinde yenileceklerini tahmin ettikleri için (fayda-maliyet hesaplamasında maliyetlerin ağır gelmesi) iç savaş yerine diğer şiddet eylemleri (terör, darbe vb.) ile lideri alaşağı etmeyi tercih edeceklerdir.

Söz konusu argüman sürekli olarak korunan yönetimlerin durumlarına bir açıklama sağlarken, bu yönetimlerin korumayı kaybetmesi durumunda akıbetlerinin ne olacağı sorusunu yanıtızsız bırakmaktadır. McCormack²² hiyerarkın korumasına ulaşamayan yönetimlerin iktidarlarına genellikle iç savaş veya askeri darbeler ile son verildiğine dikkat çekmektedir. Örneğin 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte Moskova'nın yardımlarını kaybeden Afgan lider Ahmedizai Necibullah yönetimi iktidardan devrilmiştir. Benzer şekilde, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Tacikistan 1992 yılında iç savaşa tanıklık etmiştir.²³ Yine ABD yardımları ve Irak'ta varlık gösteren ABD askerleri muhalif grupların el-Maliki yönetimine karşı şiddetli bir şekilde mobilize olmasını caydırmak bağlamında önemli bir işlev görmüştür.²⁴

İsrail ile ABD arasındaki asimetrik müttefiklik ilişkisinin bir sonucu olarak ABD'nin Filistin meselesinde İsrail'e sağladığı destek ise bölgeden ABD hegemonyasına yönelen meydan okumaları ayrıca arttırmaktadır. Ortadoğu'nun petrol zengini devletlerinin yer aldığı OPEC'in (Organization of Petroleum Exporting Countries) 1979 yılında ABD ve Batılı devletlere İsrail-Filistin meselesinde İsrail'e verdikleri destek dolayısıyla uyguladıkları petrol ambargosu bu kapsamda öne çıkmaktadır. Yine ABD ile hâlihazırdaki hiyerarşik ilişkiler BAE ve Fas örneklerinde olduğu üzere bölge ülkelerinden bir kısmının İsrail politikasında dönüşümlere yol

²² Cunningham, "Preventing Civil War", 320-39.

²³ Muhalif gruplar şiddet içermeyen yolları bırakıp hükümeti şiddetle hedef aldığımda, muhalifler ve devlet arasındaki anlaşmazlıklar tipik olarak iç savaşlara dönüşür. İlgili literatürün de vurguladığı üzere iç savaşlar devletler açısından sivil ve askeri kayıplar, göç, alt yapı, ekonomik kayıp başta olmak üzere birçok yıkıcı sonuçlara yol açmaktadır. İsyancı gruplar ise çatışma vasıtasıyla ulaşmayı hedefledikleri materyal ya da materyal olmayan kazanımlara ulaşma olasılıklarını ya da hayatlarını kaybetme ya da daha baskıcı bir hükümetle karşılaşma riskine karşın devlet ile şiddetli bir çatışma kararını böylece hiyerarşik sistemin de motive edebileceğine bu çalışma değinmektedir.

²⁴ Cunningham, "Preventing Civil War", 310-20.

açmaktadır. Bu durum hem bölge devletlerinin hem de toplum ve devlet ilişkilerine yeni bir gerilimli alan eklemektedir.

Sonuç

Resmi hiyerarşik ilişkilerin hâkim olduğu 1945 öncesi dönemde Avrupalı devletlerin sömürge pratiklerini sömürülen tabi aktör konumunda deneyimleyen Ortadoğu ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kolonyal çağın kademeli olarak son bulmasıyla birlikte uluslararası arenada bağımsız devletler olarak yerlerini almışlardır. Ancak egemenlik kazanımına ve kolonyal çağın sona ermesine karşın Ortadoğu ülkeleri sahip oldukları petrol ve stratejik konum gibi ikame edilemez değerdeki kaynakları (non-substitutable specific assets) dolayısıyla uluslararası sistemin iki süper gücü ABD ve Sovyetler Birliği tarafından Batı ve Doğu hiyerarşik bloklarına tabi aktörler olarak entegre edilmesi gereken stratejik ülkeler sayılmışlardır. Değişen yeni dünya düzeninin koşullarına uygun olarak gayri resmi (informal) formlarda dizayn edilen yeni hiyerarşik ilişkilere Ortadoğu ülkeleri askeri işgaller, dış yardımlar veya açık ya da gizli lider değişimi araçları vasıtasıyla entegre edilmeye başlanmıştır. Gayri resmi hiyerarşik düzenin liderleri hiyerarşik ilişkilerin kurulması aşamasında merkezi konuma taşıyan özelliği, Soğuk Savaş döneminde iki süper gücü, liderlerin ve yönetici kadroların kimliklerine oldukça duyarlı kılmıştır. Bu bağlamda iki süper güç Ortadoğu'daki askeri, güvenlik ve ekonomik çıkarlarının korunmasına katkıda bulunacak olan liderlerin rejim bekalarını sağlamak için dış yardımlar gibi barışçıl araçlara sıklıkla başvurmuştur. Söz konusu yardımların muhalif gruplar karşısında liderin bekasını sağlamak için yeterli görülmediği durumlarda ise doğrudan müdahaleler gerçekleştirilmiştir.

Özetle Ortadoğu ülkelerinden kimileri iradeleriyle hiyerarklar ile oluşturdukları asimetrik ikili anlaşmalar ile bu düzenlerin bir parçası olurken (Sudi Arabistan ve Katar) diğerleri ise (Irak) bu düzenlere karşı meydan okumaktadır. Ortadoğu'dan hiyerarşik düzenlere karşı biri direniş, diğeri ise kabullenme şeklinde gösterilen iki farklı reaksiyon son kertede gerek bölge dinamiklerini gerekse de bölge ülkelerinin iç dinamiklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda süper güçlere meydan okuyan liderlerin yerine müttefik liderlerin getirilmesi için gizli ya da açık rejim değişimi araçlarına sıklıkla başvurulurken hiyerarşik ilişkilere rıza gösteren liderlerin ise rejim bekaları iç ve dış tehditlerden yine aynı araçlarla korunmaya çalışılmıştır.

Söz konusu süreç, bölge halkları tarafından meşru olarak kabul edilmeyen otoriter rejimleri güçlendirerek bir taraftan anti-hegemon kimliklerin meydan okumalarını motive ederken, diğer taraftan toplum-devlet uzlaşısının sağlanamamasına yol açmakta ve en önemlisi muhalif

gruplar ve yönetici elitler arasında tekerrür eden çatışmalara mahal vermektedir. Liderler koruma sağladıklarında bu çatışmaları bastırabilmiş, bu yardımlara ulaşamadıkları durumlarda ise iktidarlarına genellikle iç savaş ya da askeri darbeler başta olmak üzere çeşitli şiddet mekanizmaları ile son verilmiştir. Meşru otorite ilişkilerinin istikrar getireceği argümanından hareket eden bu çalışma, hiyerarşik kazanımların Ortadoğu halklarının refahını gözeten bir yapıyla düzenlenmesinin meşruiyet sorununu aşması bağlamında önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ancak son kertede ABD'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini hâlihazırda yönetimlerin rızası üzerinden sürdürmeye devam etmesi bu durumun en azından orta vadede mümkün olmayacağına işaret etmektedir.

Kaynakça

- Clapton, William. "Risk and Hierarchy in International Society", *Global Change, Peace and Security* 21 no. 1, (2009): 19-35.
- Austen, Jane. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics, 2007. Kindle.
- Cunningham, David E. "Preventing Civil War: How the Potential for International Intervention Can Deter Conflict Onset", *World Politics* 68, no. 2, (2016): 307-40.
- Dunne, Tim, "Society and Hierarchy in International Relations", *International Relations SAGE Publications* 17 no. 3, (2003): 303-320.
- Ferguson, Niall (2003). "An empire in denial: The limits of US imperialism", *Harvard International Review* 25 no. 3 (2003): 64.
- Hinnebush, Raymond. "The Middle East in the World Hierarchy: Imperialism and Resistance", *Journal of International Relations and Development* 4, no. 2, (2011): 213-46.
- Ikenberry, G. John. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011.
- Kuniholm, Bruce Rebellet. *The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Turkey, Iran, and Greece*. Princeton New Jersey: Princeton University Press, 1980.
- Lake, David A. *Hierarchy in International Relations*. Ithaca: Cornell University Press, 2009.
- Lake, David A. *The Domestic Politics of International Hierarchy: Indirect Rule in the American System*. Prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Seattle, WA, August 31-September 4, 2011.
- Lake, D. A. "Legitimizing Power: The Domestic Politics of US International Hierarchy", *International Security* 38 no. 2, (2013): 74-111.
- McCormack, Daniel, *Great Powers and International Hierarchy*. New York: Springer, Palgrave Macmillan, 2019.
- Organski, A.F.K. *World Politics*. New York: Knopf, 1968.
- Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*, Long Grove IL: Waveland Press, 2010.
- Zimmermann, Anne Mariel. *Aid for Allies: State Building and Hierarchy in the Middle East*, Wesleyan University, 2017.

RUSSIA'S INTERVENTION IN SYRIA AS A STATUS-SEEKING ACTION

Muhammet KOÇAKI

Abstract

This article investigates the causes of Russia's military intervention in Syria. Russia's intervention is part of larger trend of Russia's aggressive foreign policy behaviors. I argue that status concerns play a significant role in determining the tendencies of Russia's foreign policy strategy. Russia has sought to maintain its position within a global order controlled by the US since the beginning of the post-Cold War era. However, in the US-led liberal international order during the 1990s, Russia struggled to obtain a great power position with its underdeveloped economy, corrupt bureaucracy and undemocratic political system. Having failed to gain acceptance of its status from the Western international community, Russia has adopted a rather assertive foreign policy to foster a multipolar world where it can stay as a great power. The escalation of Russia's assertion finally turned to violent actions in the Middle East and the Black Sea regions. Syria emerged as one of the most important segments of Russian Foreign Policy behavior and one of the most significant representatives of its status-seeking agenda.

Keywords: Russian Foreign Policy, Status, Syrian Civil War, Middle East, Putin Era.

¹ Independent Researcher

Introduction

Russia's assertive foreign policy produces lasting regional and global consequences within the turbulence of the current international structure. Having annexed Crimea in 2014, Russia intervened in Syria and Libya, and most recently launched a military operation against Ukraine in 2022. Russia's presence shapes the future of multiple regions, especially the Black Sea, the Middle East, and North Africa. Explaining the motivation behind Russia's assertive foreign policy could help the understanding of the contemporary regional and global dynamics as well as predict the future political developments with regards to Russia and beyond.

There is a rich scholarly discussion on the topic with the contributions of scholars from different theoretical backgrounds. From a Realist angle, for instance, Sakwa argues that the changing balance of power in the post-Cold War era is responsible for the change in Russia's foreign policy.² In line with this, Mearsheimer would argue that Russia's annexation of Crimea in 2014 was a consequence of NATO enlargement.³ From a constructivist angle, Kanet argues that Russia's ontological (in)security causes Russia's aggressive behavior.⁴ Toal attempts to explain Russia's foreign policy with a critical geopolitics lens.⁵ I argue that Russia's status concerns play a significant role in determining Russia's foreign policy. I propose that an analysis of where Russia sees itself in comparison to its peers could provide insights into Russia's behavior. Thus, this article aims to provide a different perspective to the ongoing efforts to explain Russia's foreign policy behavior.

This paper argues that status, among other factors, could be a compelling driver of state action. Status as a phenomenon should not be overlooked especially when state actors' use of force and violence is concerned. Focusing on the case of Russia and particularly Russia's intervention in Syria, this article proposes that Russia's pursuit of status played a very significant role in its military intervention in Syria. Following this introduction, I provide a critical analysis of the concept of status. Then, I examine the evolution of Russia's foreign policy strategy to make the case for the relevance of Russia's status concerns. Finally, I analyze the interaction between Russia's status concerns and its military intervention in Syria.

² Richard Sakwa, "New Cold War' or twenty years' crisis? Russia and international politics," *International Affairs* 84 no.2, (2008): 241-267.

³ John Mearsheimer, "Why the Ukraine crisis is the West's fault: the liberal delusions that provoked Putin," *Foreign Affairs* 93, (2014): 77-89.

⁴ Roger E. Kanet and Dina Moulioukova, "Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality in Russian" in *Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality* edited by Roger E. Kanet, Dina Moulioukova, (London: Routledge), 2022.

⁵ Gerard Toal, *Near Abroad: Putin, the West, and the Contest Over Ukraine and the Caucasus*, (New York: Oxford University Press), 2014.

Status in International Relations

Etymologically, the word status comes from the Greek word *stare*, which means to stand.⁶ In the International Relations (IR) discipline, the concept refers to the standing of an individual state within a hierarchy of a group of states. Based upon Social Identity Theory (SIT), the concept of status helps to explain states' pursuit of higher status through peaceful or violent means. SIT argues that individuals build their identity by distinguishing between their group and the outside world.⁷ The theory treats this as almost part of human nature. When looking closely, it is possible to realize that most identifications of social groups are relative, and a hierarchy often appears between different social groups. Individuals, then, aim to achieve a positive social identity and change their group when they are not satisfied with the relative rank of their group.⁸ Status appears when we start to compare different social groups. The social groups that possess the traits deemed necessary by a more comprehensive society are supposed to have a higher status, and those with unimportant or undesired features have a lower rate. People must be a part of a high-status social group while they work to improve their self-esteem. People who belong to social groupings with lesser quality naturally try to change where they are. Tajfel and Turner claim that people may attempt to leave their group through personal advancement, improve their group by redefining its characteristics, or compete with other groups to achieve this.⁹ Larson and Shevchenko similarly classify these strategies as social mobility, social creativity, and social competition.¹⁰

The theoretical and practical hierarchy between the states in the international system and the hierarchy between social groups, as theorized by SIT, enables the utilization of the concept of status to explain state behavior. International Relations (IR) discipline is not blind to the concept as most IR theories refer to the hierarchy between different states. For instance, in Structural Realism, military power is the sole determiner of status. At the same time, English School Theory refers to a concept called 'international community' and draws attention to specific responsibilities that come with belonging to a group of selected states.¹¹ Leaving the theories aside, it is not hard to see the practical implications of the hierarchies in today's international relations. Clubs of G8 or BRICS and classifications of least-developed nations or developed

⁶ "Status (n)," *Etymonline*, Accessed on October 11, 2022, <https://www.etymonline.com/word/status>.

⁷ Henri Tajfel and John Turner, "An integrative theory of intergroup conflict," in *The social psychology of intergroup relations*, ed. Stephen Worchel, William G. Austin (Brooks: 1979), 36.

⁸ *Ibid.*, 40.

⁹ *Ibid.*, 43-44.

¹⁰ Deborah Welch Larson and Alekseĭ Shevchenko, *Quest for Status: Chinese And Russian Foreign Policy* (Yale University Press: 2019), 6-14.

¹¹ *Ibid.*, 6.

nations refer to hierarchies in today's international system in practice. A member of an elite grouping of states can gain some tangible advantages from membership. For instance, the member of the EU is likely to be treated differently by other nations, international organizations, and non-governmental organizations among the two minor countries with constrained economic and military resources. While the EU is seen as having an above-average economy, education system, and political maturity, the non-EU member country may be perceived as another third-world nation with a weak government and unstable economy. With this knowledge, one should also anticipate that additional minor non-EU nations will strive to join the EU or change their image.

Categorizing status based on power is the most prevalent method in the IR discipline. This categorization makes it possible to classify states from superpowers to small powers hierarchically. Superpowers are those states with material capacity that is vastly higher than other states in the international system. They should be capable of exerting influence in every corner of the world and may pursue their interests in geographies far from their location.¹² During the Cold War, the US, and the Soviet Union had superpower status. Today, one can only consider the US as a superpower. Great powers also possess an ability to influence beyond their national borders and immediate geography, although they are deemed to have slightly lower status than superpowers. More importantly, they are being recognized as a dynamic in both regional calculations and systemic and global ones.¹³ Today, China, Germany, and for most accounts, Russia are considered a great power. Russia's effort to become and remain a great power, perhaps going even beyond that, is the focus of this article. Below great powers are regional powers that can influence and shape the regional security dynamics in their respective regional security complexes¹⁴, middle powers with limited regional influence with enthusiasm to project power beyond their immediate neighborhood and participation in global affairs through diplomacy or as a junior partner¹⁵, and small powers are characterized with limited influence in regional affairs and minimum use of force.¹⁶ The states deemed to have higher status in the international system should have higher prestige and impact on other states, especially those with lower rates. Therefore, based on SIT, we can argue that states should be

¹² Barry Buzan, "Great Powers," in *The Oxford Handbook of International Security* ed. by Alexandra Gheciu and William C. Wohlforth (Oxford: 2019), 640.

¹³ *Ibid.*, 641.

¹⁴ Robert Stewart-Ingersoll and Derrick Frazier, *Regional Powers and Security Orders* (Routledge: 2012), 7.

¹⁵ Hasan Basri Yalçın, "The concept of 'middle power' and the recent Turkish foreign policy activism," *Afro Eurasian Studies* 1, no. 1 (2012): 197.

¹⁶ Christos Kassimeris, "The foreign policy of small powers," *International Politics* 46, (2009), 90.

expected to maintain and enhance their statuses and try to climb up the ladder through peaceful or violent methods.

Evolution of Russian Foreign Policy in the Post-Cold War Period

This article contends that seeing Russia's foreign policy after the end of the Cold War as status-seeking behavior may be better understood. Since the early 1990s, following the collapse of the Soviet Union, its successor, the Russian Federation, attempted to carve out a prestigious status for itself in the newly emerged international system. While the strategies and tactics of the Russian Federation differed, by turning from cooperative to competitive, the objective of maintaining the excellent power status remained the most crucial part of Russian Foreign Policy.

After the dissolution of the USSR, Boris Yeltsin, a reformist party boss in the Communist Party, was elected as the new President of the newly emerged Russian Federation. At the time of its inception, Russia sought to recoup the glory of the Soviet Union, at least in terms of its standing, by strengthening its place within the then-emerging US-dominated international order. That is, Russia utilized individual mobility, as defined by Tajfel and Turner, or social cooperation, as defined by Larson and Shevchenko. Such a strategy could be successful by amalgamating Russia into the international system politically and economically. To fulfill the economic end of this policy, Russia aimed to join international organizations led by the US or its allies. In the first half of the 1990s, the Yeltsin Administration demonstrated substantial effort to make Russia a member of GATT, EU, WTO, and even NATO. Russia had some advantages and disadvantages. It inherited a colossal nuclear arsenal, vast lands, and natural resources but also a weak economy, stagnant bureaucracy, and corrupt political elite from the Soviet Union. It would prove to be a highly complex task to preserve and enhance the status of Russia.

In a few years, it became apparent that Russia failed to achieve the desired economic and political results in its endeavor. Russia's bid to be a part of the new world order was not received well by the Western world. The US and its allies were unwilling to admit Russia into prestigious international organizations.¹⁷ They preferred to see Russia as a defeated nation and a backward country with nuclear weapons. To add insult to injury, the US enabled the enlargement of NATO and disregarded Russia in resolving the Yugoslavia crisis. This process made the Russian political elite feel downgraded and insulted as US foreign policy behavior towards the

¹⁷ Larson and Shevchenko, 183.

region did not change during the 2000s.¹⁸ At the economic dimension, Russia aimed to transform its economy into a market economy through a reform process with the help of major Western international financial institutions such as the IMF and World Bank. Although several institutions had an initial joint effort to aid Russia's newly formed reformist economic team, it soon became clear that the members of the G-7 were more interested in the responsibility of the post-Soviet nations for the Soviet debt. Ultimately, the lack of economic and political support for the reformers and the general mismanagement in Russian politics and bureaucracy caused a significant economic crisis in the mid-1990s. At the same time, the privatization scheme created oligarchs and significant income inequality.¹⁹

From the mid-1990s the failure of Russia's cooperationist status seeking policy brought about a major change in Russian Foreign Policy thinking, which led to a rather confrontational tone in its foreign policy, especially regarding its relations with the US. The Foreign Ministry of Yevgeniy Primakov, who replaced the pro-Western Kozyrev, emphasized Russia's vested interests in the post-Soviet space and its role in the 'multipolar' world. 1997 National Security Concept explicitly reflected these changes.²⁰ Such a change was Russia's attempt to switch from a cooperationist status-seeking strategy to a competitionist one if we use the terminology of Larson and Shevchenko. From then on, Russia would no longer seek to achieve a respected status within an international system dominated by the US and its allies. Instead, Russia would seek to redefine the international system as a multipolar one where Russia has a better chance of being treated as a 'great power.'

After Boris Yeltsin's resignation and the election of Vladimir Putin, this tactic gained more confidence. The pursuit of great power status has been at the top of Putin's foreign policy priority since the beginning of his leadership. He emphasized that Russia is and will remain a great power in a speech he gave to the Russian public in 1999, shortly after being named president by Yeltsin, and that this is the inevitable result of Russia's historical and geographical existence.²¹ The change trend in Russian foreign policy strategy received additional momentum under Putin. He made several moves to return Russia to its original strategic

¹⁸ Deborah Welch Larson and Alexei Shevchenko, "Russia says no: Power, status, and emotions in foreign policy" *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), (2014), 8.

¹⁹ Anders Aslund, "Russia and the Financial Institutions," (January 18, 2000), <https://carnegieendowment.org/2000/01/18/russia-and-international-financial-institutions-pub-406>.

²⁰ Boris Yeltsin, "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 17 dekabrya 1997 goda № 1300" [Decree by the President of the Russian Federation from December 17, 1997, no. 1300 Prezident Rossii], December 17, 1997, www.kremlin.ru/acts/bank/11782.

²¹ Vladimir Putin, "Rossiya na rubezhe tysyacheletiy," *Nezavisimaya Gazeta*, December 30, 1999, https://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html.

mindset, which views interactions with the West as a zero-sum game.²² Russia took an independent position after the Iraq invasion seeing the war as an assertion of a U.S.-led unipolar world²³ despite its backing for the U.S. War on Terror following the 9/11 attacks.²⁴ The expansion of NATO was formally recognized as the main danger to Russian national security in Putin's first year in office.²⁵ Under his direction, Russia sought to strengthen its hegemonic position in the post-Soviet area²⁶ while considering the so-called Color Revolutions as an expansion of the Western sphere of influence via Western-funded NGOs.²⁷ The United States' intentions to build missile defense systems in Poland and the Czech Republic and a potential NATO expansion that would include Ukraine and Georgia were both seen by Russia as threats to its security.²⁸ These led Russia's ruling class, led by Putin, to believe that the West was disregarding Russia's security interests and that it was on to defend those interests by asserting its influence and resisting the U.S. effort to dominate the world.²⁹ Putin never minced his word regarding his distaste for the US's ignorance of Russia's status. In 2004 he compared the United States to a "strict uncle in a pith helmet instructing others how to live their lives," and in 2006, he referred to the United States as a "wolf who knows who to eat and is not about to listen to anyone."³⁰ In his famous February 2007 Munich address, Putin criticized what he called the US' "almost uncontained hyper use of force in international relations" and thoroughly criticized the US for going against the trend of multipolarity by imposing its will on other nations.³¹ Under

²² Roger Kanet, "Russian: Strategic Culture, Domestic Politics, and Cold War 2.0," *European Politics and Society* 20, no. 2 (2019): 193.

²³ Thomas Ambrosio, "The Russo-American Dispute over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods," *Europe-Asia Studies* 57, no. 8 (2005): 1200.

²⁴ Russia was eager to appear in solidarity with the United States that the Russian Foreign Policy Council advised Putin to drop the emphasis on multipolarity. Susan Turner, "Russia, China, and a Multipolar World Order: The Danger in the Undefined," *Asian Perspective* 33, no. 1 (2009), 165.

²⁵ These goals were identified explicitly in the Russian National Security Document, which was one of the first legal documents signed by Putin as the acting president. See Vladimir Putin, "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 17.12.1997 g. № 1300" [Decree of the President of the Russian Federation No. 1300 of 17.12.1997], *Prezident Rossii*, January 17, 2000, www.kremlin.ru/acts/bank/11782.

²⁶ These points are explicitly made in the Foreign Policy Concept of Russia, which was promulgated in June 2000. See Vladimir Putin, "Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii" [Foreign Policy Concept of the Russian Federation], *Tekhpert*, June 28, 2000, <http://docs.cntd.ru/document/901764263>.

²⁷ Evgeny Finkel and Yitzhak M. Brudny, "Russia and the Colour Revolutions," *Democratization* 19, no. 1 (2012): 15–36.

²⁸ Julianne Smith, *The NATO-Russia Relationship: Defining Moment or Déjà Vu?* (Washington, DC: CSIS, 2008), 1.

²⁹ Roger Kanet, "From the 'New World Order' to 'Resetting Relations': Two Decades of U.S.–Russian Relations," in *Russian Foreign Policy in the 21st Century*, ed. Roger E. Kanet (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 205–6.

³⁰ Lilia Shevtsova, *Russia Lost in transition: the Yeltsin and Putin Legacies*, trans. Arch Tait (Carnegie Endowment for International Peace, 2007), 233.

³¹ Vladimir Putin, "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy," *President of Russia*, February 10, 2007.

Dmitri Medvedev, the Russian Foreign Policy Concept was implemented in 2008 and made this point very apparent.³²

Russia's Syria Policy as part of Russia's Status-Seeking Strategy

Initially a component of the Arab Spring, the Syrian Crisis swiftly devolved into a civil war that served as a bloody theatre for conflict between numerous regional and international entities. (Shia-Sunni-Salafi/Jihadist, PKK-Turkey, US-Russia, etc.) and global securitization dynamics were exacerbated by the conflict's involvement of several other regional actors (Saudi Arabia-Qatar, Saudi Arabia-Iran, Saudi Arabia-Sunni-Jihadist, etc.). A number of these proxy conflicts took place during the Syrian Civil War. The US's hesitation blocked a coordinated response to use effective military action and Russia's steadfast refusal to any UNSC-mandated intervention in Syria. Although the Free Syrian Army³³ was initially acknowledged as the opposition's representative, it lost influence to more extremist organizations like Daesh³⁴ and PYD.³⁵ At the same time, the Iranian-backed militia, Hezbollah, and ultimately the intervention by Iranian rebels further complicated the situation on the ground.

The escalation of the Syrian Crisis suddenly made it a globally significant phenomenon, with regional and global actors working towards finding a solution. In 2008, Syria was one of the few nations to back Russia's military campaign in Georgia.³⁶ However, due to the crisis' regionalization, Russia could use the Syrian to oppose US global hegemony and foster a multipolar world order.³⁷ Beyond this, it was easy for Russia to take a side in the Syrian crisis since it involved a legitimate government vs. Western-backed rebels that resembled both the

³² Dmitry Medvedev, "Kontseptsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii" [Foreign Policy Concept of the Russian Federation], Prezident Rossii, July 12, 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785>.

³³ After a group of defected soldiers labeled themselves as the Free Syrian Army (FSA) several groups of soldiers and militia began to nominally join FSA from the mid-2011 on.

³⁴ Daesh (Islamic State in Iraq and Sham, or simply ISIS) was born in Iraq as an Al-Qaeda affiliated organization in mid-2000s and became popular through graphic execution videos circulated online. For more information about Daesh, please see: Charles Lister, *The Syrian Jihad Al Qaeda the Islamic State and the Evolution of an Insurgency* (New York: Oxford University Press, 2016), Ufuk Ulutaş, *The State of Savagery: ISIS in Syria* (Ankara: SETA, 2016).

³⁵ At the outset of the conflict, the PYD, the PKK's Syrian affiliate, had very little influence. Because the Assad administration concentrated its resources on the opposition and left the PYD to expand and trouble Turkey in Northern Syria, which is home to three Kurdish majority cities—Afrin, Ayn-el Arab, and Qamishli—their power considerably rose in the conflict's later stages. For more information about the PYD please see: Kayla Koontz, *Borders Beyond Borders The Many (Many) Kurdish Political Parties of Syria* (Washington DC: Middle East Institute, 2019) and Harriet Allsopp, Wladimir van Wilgenburg, *The Kurds of Northern Syria: Governance, Diversity and Conflicts* (New York: I.B. Tauris, 2019).

³⁶ For more information, please see: Nikolay Kozhanov, "Russian Support for Assad's Regime: Is There a Red Line?," *The International Spectator* Vol:48, No:2 (2013): 25-31.

³⁷ These aims were underlined in Russia's all public security and strategy documents.

demonstrators of the Color Revolutions³⁸ and the Muslim militants of Chechnya.³⁹ Therefore, for Russia, Syria, became a venue where it could assert its great power status by asserting its will. While the Russian military participated actively in the Syrian crisis in September 2015, Russian diplomacy blocked the UN Security Council's efforts to pass resolutions against the Assad administration were successfully blocked, favoring Assad in Syria.

In September 2015, Russia began military involvement in Syria after Syrian Army suffered significant losses during the summer's conflict with the rebels. Due to the US's inactivity within the limits of Obama's retrenchment strategy, Russia established itself in Syria and succeeded. During the Cold War, Syria was one of the USSR's most dependable friends. Russia did not, however, forge close ties with Syria in the 1990s because it needed to have the ambitious goals of the USSR and was mired in its domestic issues. The strategic and economic relations between the two countries began to form when Putin and Assad took office in 2000. Syria and Russia continued to be each other's steadfast allies in the region as Russia became Syria's top military supplier. However, until the breakup of the Syrian conflict, Syria and the Assad regime leading it was not a high-priority subject for Russia. It was only after the preservation of the Assad regime became a matter of prestige for Russia as a great power that Russia began to get decisively involved in the country. Therefore, it was less about Russia's regional interests or strategic objectives and more about its great power status.

Almost simultaneously, Russia was also assertively pushing to preserve its interests in the Black Sea region through a swift response to the developments in Ukraine. In 2014, millions of Ukrainians flocked to the streets in protest of their pro-Russian President Viktor Yanukovich, and managed to secure his escape from the country. A relatively pro-Western coalition took charge and promised to strengthen Ukraine's ties with the West. This was an unacceptable development for Russia, considering how Russia's political elite felt after the results in the Balkans in the late 1990s and the post-Soviet space during the 2000s. In return, Russia annexed Crimea with the help of its garrison in the peninsula and began to support the rebels in Eastern Ukraine. Aside from securing and preserving its influence in the region, Russia was also after maintaining its great power status. Flash forward to 2022, Russia again intervened in Ukraine and de-facto captured four more governorates of Ukraine beyond Crimea and Sevastopol.

³⁸ For more information please see: Nikitina, Yulia. "The "Color Revolutions" and "Arab Spring" in Russian Official Discourse," *Connections* 14, no. 1 (2014): 87-104.

³⁹ Noah Bonsey, "More Chechnya, less Afghanistan," *Foreign Policy*, (December 10, 2015).

It should also be suggested that the regional and global situation was ripe for Russia's successful intervention. Under the Obama Administration, the US pledged to end the endless wars, reduce defense spending, and redirect US military focus from the Middle East to Asia. In such an environment, Russia did not expect a sufficient response from the US, which could negate Russia's intervention. Indeed, in Syria and Ukraine, Russia could assert its influence through aggressive actions without sufficient retributions.

Conclusion

This paper argued that Russia's status concerns played a significant role in its military intervention in Syria. Following the collapse of the USSR, Russia has struggled to maintain a stable respected status in the newly emerging international system. Russia's attempts to attach itself to the US-led liberal world order failed and its reformist President Yeltsin gradually lost power to the hardliners. In effect, Russia came to adopt a rather assertive foreign policy strategy to attain a great power status through which it can maintain control in the post-Soviet space, project power beyond its immediate sphere of influence, and prevent the US from acting like a global hegemon.

As shown in this article, Russia's military intervention in Syria has developed as a result of Russia's pursuit of great power status as well. With its involvement in Syria Russia could prevent the US from increasing its hegemonic power in the region. With the establishment of Astana Process, Russia, together with Iran and Turkey, launched an alternative mechanism, where Syria's future is shaped. Moreover, with its increasing influence in Syria, Russia established a strategic foothold in the Middle East. Put together, Russia could indeed support its aim to achieve and maintain a great power status with its involvement in Syria.

Bibliography

- Ambrosio, Thomas. "The Russo-American Dispute over the Invasion of Iraq: International Status and the Role of Positional Goods." *Europe-Asia Studies* 57, no. 8 (2005): 1189-1210.
- Aslund, Anders. "Russia and the Financial Institutions." *Carnegie*, (January 18, 2000), <https://carnegieendowment.org/2000/01/18/russia-and-international-financial-institutions-pub-406>.
- Bonsey, Noah. "More Chechnya, less Afghanistan." *Foreign Policy*, (December 10, 2015).
- Buzan, Barry. "Great Powers." in *The Oxford Handbook of International Security* ed. by Alexandra Gheciu and William C. Wohlforth (Oxford: 2019).

- Etymonline. "Status (n)," Accessed on October 11, 2022, <https://www.etymonline.com/word/status>.
- Finkel, Evgeny and Yitzhak M. Brudny. "Russia and the Colour Revolutions." *Democratization* 19, no. 1 (2012): 15–36.
- Kanet, Roger E. and Dina Moulioukova. "Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality in Russian Global Strategy." in *Russia and the World in the Putin Era: From Theory to Reality* edited by Roger E. Kanet, Dina Moulioukova, (London: Routledge), 2022.
- Kanet, Roger. "From the 'New World Order' to 'Resetting Relations': Two Decades of U.S.–Russian Relations." in *Russian Foreign Policy in the 21st Century*, ed. Roger E. Kanet (New York: Palgrave Macmillan, 2011).
- Kanet, Roger. "Russian: Strategic Culture, Domestic Politics and Cold War 2.0." *European Politics and Society* 20, no. 2 (2019): 190-206.
- Kassimeris, Christos. "The foreign policy of small powers." *International Politics* 46, (2009): 84-101.
- Kozhanov, Nikolay. "Russian Support for Assad's Regime: Is There a Red Line?." *The International Spectator* Vol:48, No:2 (2013): 25-31.
- Larson, Deborah Welch and Aleksei Shevchenko. *Quest for Status: Chinese And Russian Foreign Policy* (Yale University Press: 2019).
- Larson, Deborah Welch and Alexei Shevchenko. "Russia says no: Power, status, and emotions in foreign policy." *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4), (2014): 269-279.
- Mearsheimer, John. "Why the Ukraine crisis is the West's fault: the liberal delusions that provoked Putin." *Foreign Affairs* 93, (2014): 77-89.
- Medvedev, Dmitri. "Kontsepsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii" [Foreign Policy Concept of the Russian Federation]. *Prezident Rossii*, July 12, 2008, <http://kremlin.ru/acts/news/785>.
- Putin, Vladimir. "Kontsepsiya vneshney politiki Rossiyskoy Federatsii" [Foreign Policy Concept of the Russian Federation]. *Tekhpert*, June 28, 2000, <http://docs.cntd.ru/document/901764263>.
- Putin, Vladimir. "Rossiya na rubezhe tysyacheletiy." *Nezavisimaya Gazeta*, December 30, 1999, https://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenium.html.
- Putin, Vladimir. "Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy." *President of Russia*, February 10, 2007, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/copy/24034>.
- Putin, Vladimir. "Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 17.12.1997 g. № 1300" [Decree of the President of the Russian Federation No. 1300 of 17.12.1997]. *Prezident Rossii*, January 17, 2000, www.kremlin.ru/acts/bank/11782.
- Sakwa, Richard. "New Cold War' or twenty years' crisis? Russia and international politics." *International Affairs* 84 no.2, (2008): 241-267.
- Shevtsova, Lilia. *Russia Lost in transition: the Yeltsin and Putin Legacies*, trans. Arch Tait (Carnegie Endowment for International Peace, 2007).
- Smith, Julianne. *The NATO-Russia Relationship: Defining Moment or Déjà Vu?* (Washington, DC: CSIS, 2008).

- Stewart-Ingersoll, Robert and Derrick Frazier. *Regional Powers and Security Orders* (Routledge: 2012).
- Tajfel, Henry and John Turner, “An integrative theory of intergroup conflict.” in *The social psychology of intergroup relations*, ed. Stephen Worchel, William G. Austin (Brooks: 1979).
- Toal, Gerard. *Near Abroad: Putin, the West, and the Contest Over Ukraine and the Caucasus* (New York: Oxford University Press).
- Turner, Susan. “Russia, China, and a Multipolar World Order: The Danger in the Undefined.” *Asian Perspective* 33, no. 1 (2009), 159-184.
- Yalçın, Hasan Basri. “The concept of ‘middle power’ and the recent Turkish foreign policy activism.” *Afro Eurasian Studies* 1, no. 1 (2012): 195-213.
- Yeltsin, Boris. “Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 17 dekabrya 1997 goda № 1300” [Decree by the President of the Russian Federation from December 17, 1997, no. 1300 Prezident Rossii]. *Prezident Rossii*, December 17, 1997, www.kremlin.ru/acts/bank/11782.
- Yulia, Nikitina. “Color Revolutions and Arab Spring in Russian Official Discourse” *Connections* 14, no. 1 (2014): 87-104.

US MULTILATERAL APPROACH TOWARDS THE MIDDLE EAST UNDER OBAMA AND ITS REPERCUSSIONS: THE CASE OF PROXY WARFARE AGAINST ISIS

Musa AKGÜL*

Abstract

This study examines the US-PYD alliance despite Turkey's opposition and its consequences. It mainly argues that the Obama administration resorted to proxy warfare against ISIS in line with the policy of multilateral approach towards the Middle East. By this policy, the US aimed to minimize the operational and political risks/costs considering the American public opinion when confronting the ISIS threat. However, the US proxy warfare strategy to respond to the regional security crises is not a risk or cost-free strategy. It harms the reputation and reliability of the US in the eyes of regional partners. Also, proxy alliances prolong conflicts and destabilize the region further. Besides, building temporary alliances with local proxies for short-term priorities and disregarding regional partners' concerns have a negative effect on the international alliances. Despite its strategic benefits to the US in the battle against ISIS, the PYD's existence in Syria threatens Turkey's national security and leads to its direct military involvement in the Syrian conflict. Methodologically, this study benefits from various sources including statements of political leaders, official documents and reports, international news, policy analyses and statistical data.

Keywords: US Multilateral Approach, Proxy Warfare, PYD, ISIS, Syrian crisis.

* PhD Candidate, Department of Politics, Philosophy and Religion, Lancaster University, Lancashire, UK, e-mail: m.akgul@lancaster.ac.uk.

Introduction

One of the most important consequences of the Arab Uprisings has been the rise of many violent non-state actors (VNSAs) in the Middle East. Among such VNSAs, the Islamic State of Iraq and Al-Sham (ISIS, ISIL, IS, or DAESH) came to the forefront regarding its ability to make an impact on the regional and international dynamics. It was the first VNSA in modern history that removed the borders between Iraq and Syria and held exclusive control over almost half of the Iraqi and Syrian territory. By redrawing the map of the Middle East imposed upon by Western countries, ISIS did something that had never been done since the World War I (WWI).

What further complicates this conflict area is that regional and global actors have supported various VNSAs to different extents. In this way, an exceptional network of relations has emerged and become the centerpiece of regional politics and the Syrian crisis over time. Seeing it as a threat, the US employed proxy warfare against ISIS. This strategy was part of a general approach of the US towards the Middle East. US President Barack Obama preferred proxy warfare by mobilizing a local partner to share the strategic and operational hardships of the war. In line with the US multilateral approach, Obama decided to support the PYD (Democratic Union Party) against ISIS. However, proxy relations with VNSAs came at a cost. While it would be beneficial to the US to ally with VNSAs in terms of lowering the risks and amplifying its chances of accomplishing its goals at lower costs, the regional countries felt that their national security priorities were not considered. For instance, Turkey saw the US alliance with the PYD and the quasi-state activities of the PYD in northern Syria as a top national security threat because of the organic ties of the PYD with its archenemy PKK (Kurdistan Workers' Party). Thus, Turkey carried out different military operations against the PYD. Consequently, the US pragmatist approach endangered its relations with the strategic partners in the Middle East, making direct military involvement of regional powers in the conflicts more likely.

In the light of this information, this article dwells on the US-PYD alliance against ISIS despite Turkey's opposition. In this regard, it aims to understand not only the US multilateral approach towards the Middle East and the Syrian crisis under the Obama administration but also *why the US has been in alliance with the PYD against ISIS at the expense of Turkey*. For this purpose, this research benefits from various sources such as statements of political leaders, official documents, international human rights organizations' reports, international news, policy papers and analyses in journals regarding the issue, and statistical data. This study will first give a brief account of various approaches in the US foreign policy towards the Middle East prior to the Obama era. Then, the causes for the shift in US foreign policy will be discussed. In addition,

the Middle Eastern policy of the US under the Obama Administration will be analyzed. Later, Obama's approach toward the Syrian crisis and the proxy warfare against ISIS will be elaborated in more detail. Lastly, the repercussions of the US foreign policy and its alliance with the PYD will be evaluated.

Traditional US Foreign Policy towards the Middle East and the Causes for the Shift before the Obama Period

It can be claimed that George W. Bush's interventionist approach toward the Middle East had already started to decline before Obama took office,¹ and the Obama period just revealed the dilemma between the strategic interests and American values of democracy and human rights.² In other words, the US strategy towards the Middle East under the administration of Obama was not *sui generis*, but it showed more continuity rather than change. US history has a remarkable record of *selective* inactivity regarding the region.³ For instance, during the 19th century, when the US emerged as a great power, isolationism was its main and the most precious national security strategy.⁴ The isolationist position of the US was interrupted by Woodrow Wilson's famous Fourteen Points and his intervention in world affairs after WWI. Nevertheless, in a short while, the US turned back to its traditional strategy during the interwar period. This second isolationism period inevitably ended in WWII (World War II).

Even though there were still defenders of isolationism in the US, the containment strategy against the Soviet threat came to the forefront when the Cold War started. Then, "strategic" allies in the Middle East gained prominence to confront the USSR (Union of Soviet Socialist Republics) on the regional level,⁵ and the US got involved closely in the Middle East politics. The US provided its allies with financial and military support during the Cold War. In the post-Cold War era, the US continued its non-isolationist policies. George H. W. Bush pursued a policy to create a "new world order" under the US leadership, and then Bill Clinton followed a "selective engagement" policy with a traditional balance of power logic to ensure peace during his term of office⁶. However, George W. Bush overstated the US power and conducted huge

¹ Charles A. Kupchan and Peter L. Trubowitz, "Dead center: The Demise of Liberal Internationalism in the United States", *International Security* 32, no. 7, (2002): 7-44.

² William B. Quandt. "ABD Politikası ve 2011 Arap Devrimleri," in *Yeni Ortadoğu: Arap Dünyasında Protesto ve Devrim*, ed. Fawaz A. Gerges, trans. M. İ. Sayık & T. Demirtaş, (İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2014).

³ Fawaz A. Gerges, *Obama and the Middle East: The End of America's Moment?* (US: Palgrave Macmillan, 2012), 2.

⁴ Barry R. Posen and Andrew L. Ross, "Competing Visions for US Grand Strategy", *International Security* 21, no. 3 (1997): 5-53.

⁵ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1987).

⁶ Posen and Ross, "Competing Visions".

military operations in Afghanistan and Iraq with a typical “offensive liberalism” approach.⁷ By the end of these operations, the US was the hegemonic power in the Middle East and perceived as “omnipotent and invincible”.⁸

Before the Obama period, there was a growing tendency to decline the US engagement in Middle East politics. There are many reasons for the shift in the US foreign policy towards the Middle East. First of all, when the cold war ended, there was no longer any need to balance the Soviet threat in the region.⁹ This situation affected the US attitude to its former “strategic” allies. Additionally, the shale gas revolution and technological developments in renewable energy decreased the importance of oil in the eyes of the US.¹⁰ Further, the US contribution to the global economy has decreased steadily and substantially, except for a few short periods, since WWII.¹¹ For example, the US GDP as a percentage of World GDP was at 40% in 1960, compared to 21% in 2011. This means a nearly 50% decline in the US role in the global economy.¹² Thus, although the US is still the most powerful country in the world, its status is no longer irresistible. For this reason, the US National Security Strategy in 2010 emphasized that the US can maintain its status and influence in the multipolar world built by the rise of China, Russia, India, and the European Union only if it keeps and increases its economic power.¹³ The 2008 economic crisis exacerbated the US tendency to cut down on military expenses and to stay away from the military interventions in the absence of vital national interests.¹⁴

Finally, the American public knew that the US involvement in Iraq and Afghanistan with 2 million soldiers caused the death of 6000 Americans, left 40,000 wounded, and cost more than 1.5 trillion dollars.¹⁵ Despite its enormous military power, the US could not constitute any

⁷ Benjamin Miller, “Explaining Changes in US Grand Strategy: 9/11, the Rise of Offensive Liberalism, and the War in Iraq.” *Security Studies* 19, no. 1 (2010): 26-65.

⁸ Gerjes, *Obama and the Middle East*, 15.

⁹ Soren Schmidt, “The Middle East Regional Security Complex and the Syrian Civil War”, in *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, ed. Raymond Hinnebusch and Adham Saouli (New York: Routledge, 2020), 20.

¹⁰ It should be noted that even though historically the US has not been dependent on the Middle East energy sources, it has played a crucial role in supplying these resources to the world market safely and stably, and at an affordable price.

¹¹ Fareed Zakaria, *The Post-American World: And the Rise of the Rest* (London: Penguin Books, 2011).

¹² Mike Patton, “U.S. Role in Global Economy Declines Nearly 50%,” *Forbes*, February 2016, <https://www.forbes.com/sites/mikepatton/2016/02/29/u-s-role-in-global-economy-declines-nearly-50/?sh=1675056c5e9e>.

¹³ “National Security Strategy,” The White House, May 2010, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.

¹⁴ Marc Lynch, “Obama and the Middle East: Rightsizing the US. Role.” *Foreign Affairs* 94, no. 5 (2015): 18-27.

¹⁵ “Views of Middle East Unchanged by Recent Events,” Pew Research Center, June 2011, <https://www.pewresearch.org/politics/2011/06/10/views-of-middle-east-unchanged-by-recent-events/>.

stable regime in Afghanistan and Iraq (and later in Libya).¹⁶ For that reason, public fatigue in the American society restrained the US administration from deploying American troops and money overseas, particularly in the Middle East.¹⁷

Considering the economic crisis in the late 2000s; negative economic, humanitarian, and political results of the endless wars, and the isolationist American public opinion, the Obama administration decided *to* renew the US foreign policy and adopt a policy of “multilateral retrenchment” to share the burden with partners and international institutions.¹⁸ With the application of this policy, Obama mainly aimed to rehabilitate the economy through the reinforcement of education and human capital; development of science, technology, and innovation; growth in a sustainable and balanced manner; speeding up sustainable development; and investing tax income in viable areas.¹⁹ This tendency increased further with the Obama’s pivot to Asia strategy.²⁰ In this way, he aimed to strengthen the US national capacity and power against its competitors. Hence, costly military operations/wars must be avoided. International crises needed to be resolved with international organizations instead of unilateral interventions. Whenever necessary, the US would provide “passive support” to democratic movements in the international arena (particularly in the Middle East) and lead the democratic transition behind the scenes.

Middle Eastern Policy of the US under the Obama Administration

When he came to power, Obama envisaged the US would follow a multilateral approach toward the Middle East in contrast to the unilateral “Bush Doctrine”. George W. Bush revealed his “pre-emptive action strategy” to combat terrorism and fight against the US enemies.²¹ He conducted large-scale military operations in Afghanistan and Iraq conventionally under the guise of delivering freedom, exporting democracy abroad, and struggling with the enemies of civilized nations. However, the massive failure in Iraq shifted the perception of the US power in the Middle East. Despite the vast financial and military resources, Iraq became a quagmire after the US intervention. With the weakening of the traditional state mechanism, numerous

¹⁶ Schmidt, “The Middle East Regional Security,” 20.

¹⁷ Gerges, *Obama and the Middle East*, 7-10.

¹⁸ Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today* (Oxford University Press, 2015); Kyle Haynes, “Decline and Devolution: The Sources of Strategic Military Retrenchment.” *International Studies Quarterly* 59, no. 3 (2015): 490-502.

¹⁹ “National Security Strategy,” 2010, 28-34.

²⁰ Hillary Clinton, “America’s Pacific Century”, *Foreign Policy*, October 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>.

²¹ “National Security Strategy,” The White House, September 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.

transnational and terrorist actors started to operate in the region. This fact proved that the US was unsuccessful in its nation-building and democracy promotion project; it did not even provide a stable country in post-Saddam Iraq.²²

Further, the US attack on Iraq and the human rights violations and war crimes during the operation produced huge resentment and anti-Americanism among Muslims and Arabs. The US' execution of power in the Middle East has been criticized sharply. According to Schmidt "the image of the US has arguably never been worse in the Middle East".²³ Because of this unfavorable situation, Obama gave his first formal interview with *Al-Arabiya* as a president and stated that the US was not the enemy of the Muslim World (2009).

Obama described himself as a man of diplomacy instead of war.²⁴ In the public eye, he made the impression that he would be a cautious politician during his presidency.²⁵ Gerges summarized his "minimalist" approach towards the Middle East by two pillars: limited military operations to defend only vital interests of the US, and conducting these leaner and flexible operations multilaterally in close connection with local allies.²⁶ Hence, according to Walt, the US would follow an "offshore balancing" policy instead of flexing its muscles since it was a more cost-efficient strategy to influence geopolitics.²⁷ Accordingly, Obama clarified his position on the US role in the Middle East by repeatedly stating that: "Ultimately, it's not the job of ... the United States to solve every problem in the Middle East. The people in the Middle East are going to have to solve some of these problems themselves".²⁸

The US influence on Middle East politics has been so enormous that it cannot be denied or disregarded even if it decreased. In other words, this decline does not mean the end of US intervention in the Middle East. The US, as the most significant power at the heart of world politics and economics, can only limit the number and scope of its interventions but cannot

²² Marc Lynch, *The New Arab Wars: Uprisings and Anarchy in the Middle East* (New York, NY: Public Affairs, 2016).

²³ Schmidt, *The Middle East Regional Security*, 21.

²⁴ Jasmine Gani, "US Policy towards the Syrian Conflict Under Obama: Strategic Patience and Miscalculation", in *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, ed. Raymond Hinnebusch and Adham Saouli (New York: Routledge, 2020), 209.

²⁵ Quandt, "ABD Politikası," 478.

²⁶ Fawaz A. Gerges, "The Obama Approach to the Middle East: the End of America's Moment?," *International Affairs* 89, no. 2 (2013): 301.

²⁷ Stephen M. Walt, "Offshore Balancing an Idea Whose Time Has Come," *Foreign Policy*, November 2011, <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/>.

²⁸ President Obama Continues His News Conference on the Iran Deal, CNN, July 2015.

eliminate them.²⁹ Thus, Obama's approach toward the Middle East did not change US foreign policy objectives in the region, but the means to achieve them changed. Instead of disengagement from the region, Obama tried to change the core of the US involvement in the Middle East by shifting it from the interventionist approach to the multilateral approach. This policy was in harmony with American public opinion that was shaped following the lengthy and pricey Iraq and Afghanistan operations.³⁰ Therefore, the Obama administration attempted to respond to the "insecurity" in the Middle East *by, with, and through* local allies-proxies. Even though the US history is full of examples of the resort to proxies as a foreign policy instrument to ensure US interests and security overseas, it has never been the main preferred instrument until the Obama period.³¹

This approach was also revealed in the 2015 National Security Strategy of the US, which underlined the need for burden-sharing and collective action vis-a-vis security threats, especially when US national interests of crucial importance were not directly jeopardized. It was stated that: "The threshold for military action is higher when our interests are not directly threatened. In such cases, we will seek to mobilise allies and partners to share the burden and achieve lasting outcomes".³² The US policy towards the Middle East during the Arab Uprisings proved this doctrinal shift to fighting by proxies when vital US national interests are not at stake.³³ In other words, the "US leadership from behind" and collaboration with local partners in the region meant the empowerment of VNSAs in practice, which will be discussed below.

According to Haynes "a declining state will choose to withdraw foreign military deployments and security commitments when there exists a suitable regional 'successor' to which it can devolve its current responsibilities"³⁴. Besides the relative decline of the strategic importance of the Middle East in the eyes of US policymakers, there was no suitable successor in the region in terms of compatibility and capability. On the contrary, the regional powers (Turkey, Iran, Saudi Arabia, and even Gulf states) went their ways. They pursued their own agendas to have a greater impact on the regional developments with the diminution of the US influence on the

²⁹ Helin Sari Ertem, "Surrogate Warfare in Syria and the Pitfalls of Diverging US Attitudes Toward ISIS and PYD/YPG," in *Violent Non State Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases*. ed. Özden Zeynep Oktav, Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun, (Springer, 2018), 138.

³⁰ Andreas Krieg, "Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East," *International Affairs* 92, no. 1 (2016): 97-113; Sari Ertem, "Surrogate Warfare".

³¹ Krieg, "Externalizing the Burden", 106.

³² "National Security Strategy," The White House, February, 2015, 8, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.

³³ Krieg, "Externalizing the Burden," 105; Gani, "US Policy," 213.

³⁴ Kyle Haynes, "Decline and Devolution: The Sources of Strategic Military Retrenchment," *International Studies Quarterly* 59, no. 3 (2015): 490.

Middle East.³⁵ Under these circumstances, the US implemented a “negative balancing” policy to control the tensions between regional powers and maintain the regional balance of power.³⁶ On the one hand, there was a newly emerging regional “cold war” between the Saudi-led (pro-US) Sunni camp and the Iran-led Shia “Resistance Axis”,³⁷ on the other hand, the Muslim Brotherhood was gaining strength by winning elections in Egypt and Libya.³⁸ The US was aware that if one of the regional camps grew more substantial than it should be, it could not manipulate the delicate balance in the region and not be sure of its regional partners’ loyalty in the long run.

Lastly, as mentioned above, in accordance with its foreign policy strategy towards the Middle East, the US supported various VNSAs to accomplish foreign policy objectives. Because they could be affected and controlled much more efficiently than the state actors.³⁹ When the US deemed it necessary, it even prioritized its non-state alliances over the traditional ones, as seen in the US-PYD alliance at the expense of Turkey. By this policy, the US aimed to minimize the operational and political risks/costs when confronting the ISIS threat. The US officials noted that its alliance with the PYD was just tactical vis-a-vis its permanent and strategic alliance with Turkey.⁴⁰ However, this “overt” alliance severely damaged its relations with Turkey since certain sensitivities of the latter regarding the national security had not been considered.⁴¹

The US Foreign Policy towards the Syrian crisis and the US-PYD Alliance against ISIS

Although the Syrian crisis challenged key regional partners of the US (and so attracted its attention to the region), the vital US interests were not directly threatened till the rise of ISIS in 2014.⁴² The US had refrained from getting involved in the Syrian conflict even though the Asad regime crossed Obama’s “red line” by using chemical weapons in Ghouta in August 2013.⁴³ As a 2013 Pew Research Center survey indicated, the significant majority of the American public

³⁵ Krieg, “Externalizing the Burden,” 109-111; Raymond Hinnebusch, “Thinking about the International Factor in the Syrian Crisis,” in *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, ed. Raymond Hinnebusch and Adham Saouli (New York: Routledge, 2020), 4-5.

³⁶ Kai He, “Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War,” *Security Studies* 21, no. 2, (2012): 154-191.

³⁷ F. Gregory Gause III, “Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War.” *Brookings Doha Center*, Analysis Paper Number 11, (2014): 1.

³⁸ Hasan Basri Yalçın, “ABD’nin Suriye Stratejisi”, in *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, ed. Hasan Basri Yalçın and Burhanettin Duran (İstanbul: SETA, 2018), 39.

³⁹ Krieg, “Externalizing the Burden”; Schmidt, *The Middle East Regional Security*, 21.

⁴⁰ US to Take Back Weapons from PKK/YPG When Daesh Defeated: Mattis, *Middle East Observer*, June 2017, <https://www.middleeastobserver.org/2017/06/22/37662/>.

⁴¹ Sari Ertem, “Surrogate Warfare in Syria”.

⁴² Gerges, “The Obama Approach,” 209; Krieg, “Externalizing the Burden,” 105.

⁴³ Gani, “US Policy,” 217-222.

was against the direct US military intervention in the Syrian conflict and sending arms to anti-Asad forces.⁴⁴ Another study by Brookings Institute (made on 14-19 Nov. 2014) pointed out that 57% of Americans opposed deploying US soldiers to confront ISIS in Iraq and Syria.⁴⁵ Hence, the cautious and hesitant approach by the Obama administration to the Syrian conflict was compatible with public opinion.

However, as a terrorist organization, ISIS attempted to change the socio-political structure of the region with a global revolutionary jihadist agenda. Therefore, the Obama administration needed to show the world that “*the US was doing something*” to recover its strategy and reputation over Syria.⁴⁶ After the rise of ISIS, the US focused on defeating it instead of toppling the Asad regime, with a less ambitious and less contentious counter-terrorism framework compared with the regime change.⁴⁷ The US never wanted to overturn the Asad regime but forced it into political transition. Because of the complex nature of the Syrian opposition and the uncertainty about the post-Asad period, the US did not change the “equation on the ground”. The Obama administration did not fully make up its mind regarding whether the unity of Syria could be protected, what kind of political movement (Islamist or moderate) would come to power after Bashar al-Asad, or whether any successor government would pose a threat to the security of Israel.⁴⁸ As a result, Obama did not want to repeat the quagmire in the Syrian crisis, which had occurred in Iraq after 2003.

Also, there was an aspect of the legitimacy of Obama’s foreign policy decisions at home and abroad. If he sent the US forces to the region with even humanitarian objectives, they would still be seen as foreign invaders, and this would increase anti-Americanism further.⁴⁹ Consequently, cooperation with local forces to achieve narrower goals in a highly complex and conflict-ridden region would be a better and viable strategy for the US. Yet, there was a lack of ideologically moderate and organized opposition groups on the Syrian battleground to fight against religious extremism. In the chaotic environment of the Syrian civil war, the PYD emerged as the most viable option and elevated its status of “legitimate” ally in the eyes of the

⁴⁴ “Opposition to Syrian Airstrikes Surges: Obama Job Approval Slips into Negative Territory,” Pew Research Center, September 9, 2013. <https://www.pewresearch.org/politics/2013/09/09/opposition-to-syrian-airstrikes-surges/>.

⁴⁵ Shibley Telhami, et al. *American Public Attitudes toward ISIS and Syria* (Washington, DC: Brookings Institute, January 2015).

⁴⁶ Gani, “US Policy,” 222.

⁴⁷ Schmidt, “The Middle East Regional Security,” 21.

⁴⁸ John-Michael Arnold, “Supporting Rebellion: Liberal Democracy and the American Way of Proxy War,” (Ph. D. Thesis, Princeton University, 2018), 465-471.

⁴⁹ Stephen M. Walt, “Do No (more) Harm,” *Foreign Policy*, August 2014, <https://foreignpolicy.com/2014/08/07/do-no-more-harm/>.

US and Western countries. Despite the US' recognition of the PKK as a terrorist organization, its Syrian branch PYD was not listed as such. Moreover, public opinion of the West tended to view the PYD as “freedom fighters” and as the most forward-thinking and secular rebel group in the struggle against “extremism.”⁵⁰ This is how the PYD evolved into a so-called “legitimate” force. Then, the PYD received massive military and political support in its fight against ISIS.

Besides, it was evident that air force operations were not enough to stop ISIS, so the coalition led by the US needed ground force operations. Nevertheless, Western governments, the US included, did not want to order the dispatch of troops to Syria. Hence, assigning military ground operations to the YPG (People's Protection Units), the military wing of the PYD, was a strategic choice for the US. The YPG militants were experienced fighters and aware of geographical and geopolitical facts. Further, the PYD was a loyal anti-ISIS force that narrowly focused on fighting ISIS rather than the Asad regime. Therefore, the collaboration between the US and PYD was functional and effective in defeating the ISIS for the Obama administration.

Drawbacks of the US-PYD Alliance

According to Ahram,⁵¹ states use VNSAs as proxies in complex environments because of deniability, operational effectiveness, and legitimacy concerns. The US resorted to the proxy warfare in Syria with similar concerns/motivations and managed to “outsource” the Syrian crisis.⁵² As Mumford asserted, proxy warfare is a feasible alternative to intervening directly to reduce costs and risks.⁵³ However, it is not a risk or cost-free strategy, especially in the long run, i.e., states (patrons) may lose their control over the proxies, escalate the crisis, undermine their strategic and moral reputation, and may even cause strained relations with the allies.⁵⁴

Firstly, in the context of the US' collaboration with proxies, it can be said that its proxy warfare policy has harmed its strategic reputation and moral standing worldwide. It has satisfied neither liberal interventionists in the US nor regional allies.⁵⁵ The US has tacitly shifted its role of being the guarantor of security in the Middle East to being a partner to share the burden. However, with this policy, the US has strategically jeopardized its ability to deter and affect the regional

⁵⁰ Michael Stephens and Aaron Stein, “The YPG: America's New Best Friend?,” *Al Jazeera*, June 2015, <https://www.aljazeera.com/opinions/2015/6/28/the-ypg-americas-new-best-friend>.

⁵¹ Ariel Ahram, *Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militias*, (Stanford: Stanford University Press, 2011), 17.

⁵² Sari Ertem, “Surrogate Warfare in Syria,” 130.

⁵³ Andrew Mumford, *Proxy Warfare*, (Cambridge: Polity Press), 2013, 42.

⁵⁴ Erica D. Borghard, “Proxy War can have Dangerous Consequences”, *Washington Post*, July 2014, <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/07/25/proxy-war-can-have-dangerous-consequences/>.

⁵⁵ Sari Ertem, “Surrogate Warfare in Syria,” 130.

actors directly.⁵⁶ If the regional allies and adversaries lost their faith in the US' ability and willingness to shape the outcomes in the Middle East, they start questioning its status. Also, its reluctance to take responsibility to resolve humanitarian and international crises in the region undoubtedly harmed its moral reputation in the eyes of world society. In this way, "absence" of the US in the Middle East (or "leading from behind") has damaged its superpower status.

According to Byman, "states can try instead to choose the 'right' proxies, but they are usually few and far between. At times, as in Afghanistan, Iraq, and Syria, the United States is usually choosing among varying degrees of bad".⁵⁷ VNSAs frequently violate fundamental human rights and commit war crimes, so overlooking their intolerable behavior and using them as a pawn in the conflict zones to achieve foreign policy goals tarnish the moral reputation of the patron state. It has been verified many times that severe human rights abuses by VNSAs, such as purposeful targeting of all civilians, employing child soldiers, kidnapping, and torture in detention, had become common in Syria. For example, according to a report released by *Amnesty International* on 13 October 2015, the US-ally-PYD committed war crimes in northern Syria by forcibly displacing civilians, razing entire villages, and ethnic cleansing. Moreover, *Human Rights Watch* urged the PYD to stop recruiting child soldiers on 15 July 2015. Its fight against ISIS is no excuse for tolerating its human right and war crimes.⁵⁸

Secondly, proxies may be helpful to contain local/regional threats or avoid "other people's war" as long as vital US interests are not in danger. However, the US might concede less optimum results for its interests and have less voice in the regional developments in the long run. VNSAs may not serve the US agenda but instead pursue their interests as they did in Iraq and Syria.⁵⁹ The principal's control over the agent is not given and fixed in practice; on the contrary, it depends on the compatibility of the agendas and can fluctuate depending on the changing circumstances. As in the case of *Mujahedin*, the proxy warfare method may create problems for the security of the US in the long run.

⁵⁶ Andreas Krieg, "Is America's Reign as a Superpower Ending?," *CNN*, December 2014, <https://edition.cnn.com/2014/12/12/opinion/krieg-america-superpower/index.html>.

⁵⁷ Daniel L. Byman, "Why Engage in Proxy War? A State's Perspective," *The Brookings Institution*, May 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/05/21/why-engage-in-proxy-war-a-states-perspective/>.

⁵⁸ "Syria: Kurdish Forces Violating Child Soldier Ban: Despite Promises, Children Still Fight," *Human Rights Watch*, July 15, 2015, <https://www.hrw.org/news/2015/07/10/syria-kurdish-forces-violating-child-soldier-ban-0>.

⁵⁹ Richard N. Haass, "The Irony of American Strategy: Putting the Middle East in Proper Perspective," *Foreign Affairs* 92, no. 3 (2013): 66.; Krieg, "Externalizing the Burden", 110-113.

Thirdly, proxies may escalate the crisis and prolong the conflict.⁶⁰ They are mostly destabilizing forces. When one or more third-party governments support the objective of either side and use their combat personnel, an internal conflict is classified as *internationalized*. It is more challenging to end internationalized conflicts via political means.⁶¹ The growing number of actors involved in the conflict plays a vital role in prolonging it. The more actors there are, the more likely a potential deal will be broken. This situation was exemplified through numerous proxy alliances formed amid the turmoil of the Syrian civil war. The Syrian crisis has been going on for more than a decade and does not appear to be ending soon. This course of events is not beneficial to ending the security crises and stabilizing the region.

Last but not least, proxy alliances might be detrimental to international alliances, especially if the national security concerns of the weaker partner are disregarded by the powerful one for the short-term interests. Losing trust among the partners harms the relations because trust building process is a long haul. The US proxy warfare strategy in the Middle East ignores the regional partners' national security priorities, creating new threats regarding the durability of international alliances.⁶² Even though the US mostly sees proxy relations as a “marriage of convenience” rather than a strategic partnership, regional allies may not be pleased with this approach.⁶³ To illustrate, the PYD's existence in northeastern Syria turned into a national security problem for Turkey despite its strategic benefits to the US in the battle against ISIS.

Aided by the US air forces, the PYD captured Tel Abyad and united Ayn al-Arab and Jazira cantons in June 2015. The de facto region controlled by the PYD in northern Syria extended and reached up to Hatay. Then, Turkey faced a “risk” that could break up its geographical relations with the Arabic and Islamic world. The Turkish government termed this “terror corridor.”⁶⁴ Moreover, it was not acceptable for Turkey to be a neighbor to a state under the control of the PKK since it has suffered too much from the PKK's separatism and terrorism for many decades. If Turkey accepted such a scenario, not only would it have to deal with the PKK sympathizers within the country but also it would have to deal with the PKK's actions in Syria. For this reason, Turkey declared it would block the PYD-PKK's “terror corridor” no matter what happened.

⁶⁰ David E. Cunningham, “Blocking Resolution: How External States can Prolong Civil Wars.” *Journal of Peace Research* 47, no. 2 (2010): 115-127.

⁶¹ Håvard Strand, et al. “Trends in Armed Conflict, 1946–2018,” *PRIO Conflict Trends*, 2019.

⁶² Krieg, “Externalizing the Burden,” 112; Sarı Ertem, “Surrogate Warfare in Syria”.

⁶³ Sarı Ertem, “Surrogate Warfare in Syria,” 138.

⁶⁴ Erdoğan: Suriye'de Terör Koridoruna İzin Vermeyeceğiz, *BBC Türkçe*, September 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37253160>.

Under these circumstances, the Turkish army started “Operation Euphrates Shield” on 24 August 2016 and entered Syria to fight against both the PYD and ISIS; this was Turkey’s most extensive cross-border military operation since its 1974 intervention in Cyprus. On the other hand, the Trump administration has chiefly followed Obama’s policy toward the Middle East despite his criticisms during the election campaign. The Turkish government attempted to persuade the US to stop working with the YPG and proposed to back up the offensive on Raqqa, the de facto capital of ISIS in Syria.⁶⁵ Nevertheless, the US was not willing at all to accept this because it would have less difficulty working with the YPG as a successful proxy than making terms with Turkey, a powerful regional ally keen on remaining at the post-ISIS table.⁶⁶ Then, the decisive Raqqa operation (June 2017) was carried out with the SDF (Syrian Democratic Forces) again. By rebranding its proxy, the US argued it was arming neither the YPG nor the PKK but rather the SDF. However, it is known that the SDF leadership is dominated by the PKK cadres and fighters, although it includes some Arab and Christian units. Notwithstanding the US attitude, Turkey continued its military operations against the PYD by increasing its scope and volume with the “Operation Olive Branch” (January 2018) and the “Operation Peace Spring” (October 2019). Before the Operation Peace Spring, the US removed its troops along the Turkish-Syrian border to avoid being part of the conflict between Turkey and the YPG.

Currently, Turkey plans another military operation to target Tal Rifaat and Manbij. Turkish President Recep Tayyip Erdoğan has said: “we are taking another step in establishing a 30 km security zone along our southern border. We will clean up Tal Rifaat and Manbij of terrorists.”⁶⁷ On the contrary, the US Secretary of State Antony Blinken voiced the US’ opposition to Turkey’s possible operation and stated that: “any new offensive would undermine regional stability (and) provide malign actors with opportunities to exploit instability.”⁶⁸ In the light of this information, it is safe to say that the US preference for the PYD against the ISIS and Turkish military operations against the PYD in Syria led to the contentious atmosphere in the relations between Turkey and the US.

⁶⁵ US to Arm Kurdish Fighters Against Isis in Raqqa, Despite Turkish Opposition, *The Guardian*, May 2017, https://www.theguardian.com/world/2017/may/09/us-arm-kurdish-fighters-syria-isis-raqqa-trump?CMP=gu_com.

⁶⁶ Sari Ertem, “Surrogate Warfare in Syria,” 144.

⁶⁷ Turkey Says Syria Military Operation to Target Tal Rifaat, Manbij, *Al Jazeera*, June 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/1/turkey-expands-military-operation-in-northern-syria>.

⁶⁸ Blinken Voices US’ Opposition as Turkey Mulls Operation in Syria, *Daily Sabah*, June 2022, <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/blinken-voices-us-opposition-as-turkey-mulls-operation-in-syria>.

Conclusion

This study examines the complex and multidimensional character of the US multilateral approach towards the Middle East and the Syrian crisis under the Obama administration and its consequences. In this way, it makes a contribution to the literature by arguing that the proxy warfare against ISIS is not *sui generis* but the result of the US general strategy towards the region. According to the Obama Doctrine, carrying all the burden of the strategic and operational hardships of war is not viable unless significant interests of the US are at stake. The US fight against ISIS was managed with this firmly set doctrinal approach. The Obama administration changed how the US engaged in the Middle East and regarded the proxy warfare method as a more promising strategy to respond to the regional security crises. It is an attractive tool for the patron states to minimize risks and maximize interests via VNSAs. Similarly, a proxy alliance with the PYD against ISIS allowed the US to exercise limited regional control and influence outcomes at minimum cost.

However, Obama's proxy warfare policy as part of his multilateral approach toward the Middle East has destabilized the region further. Moreover, building temporary alliances with VNSAs for short-term priorities has harmed the traditional alliances. The US-PYD collaboration and the PYD's quasi-state activities in Syria have not been acceptable to Turkey. As a result of the pragmatist approach of the US, we witnessed direct military involvement of Turkey in the Syrian conflict as its national security was threatened. In short, the US multilateral approach endangers the security and stability of the Middle East. Proxy relations may decrease the reliability of the US in the eyes of regional partners and so damage the US interests in the region in the long run.

Bibliography

- Ahram, Ariel. *Proxy Warriors: The Rise and Fall of State-Sponsored Militia*. Stanford: Stanford University Press, 2011.
- Amnesty International. “Syria: US Ally’s Razing of Villages Amounts to War Crimes.” October 13, 2015.
- Arnold, John-Michael. “*Supporting Rebellion: Liberal Democracy and The American Way of Proxy War*.” PhD Thesis, Princeton University, 2018.
- Blinken Voices US’ Opposition as Turkey Mulls Operation in Syria. *Daily Sabah*, June 1, 2022. <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/blinken-voices-us-opposition-as-turkey-mulls-operation-in-syria>.
- Borghard, Eric D. “Proxy War can have Dangerous Consequences.” *Washington Post*. July 25, 2014.
- Byman, Daniel L. “Why Engage in Proxy War? A State’s Perspective.” The Brookings Institution, May 2018. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/05/21/why-engage-in-proxy-war-a-states-perspective/>.
- Clinton, Hillary. “America’s Pacific Century.” *Foreign Policy*. October 11, 2011. <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>.
- Cunningham, David E. “Blocking Resolution: How External States Can Prolong Civil Wars” *Journal of Peace Research* 47, no. 2, (2010): 115-27.
- Dueck, Colin. *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Erdoğan: Suriye’de Terör Koridoruna İzin Vermeyeceğiz. *BBC Türkçe*, September 2, 2016. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37253160>.
- Gani, J. K. “US Policy towards the Syrian Conflict Under Obama: Strategic Patience and Miscalculation.” In *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, edited by ed. Raymond Hinnebusch and Adham Saouli. New York: Routledge, 2020.
- Gause, F. Gregory. *Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War*. Doha: Brookings Doha Center, 2014.
- Gerges, F. A. *The End of America’s Moment? Obama and the Middle East*. New York, NY: Palgrave Macmillan, 2012.
- Gerges, Fawaz A. “The Obama Approach to the Middle East: The End of America’s Moment.” *International Affairs* 89, no. 2 (2013): 299-323.
- Haass, Richard N. “The Irony of American Strategy: Putting the Middle East in Proper Perspective.” *Foreign Affairs* 92, no. 3 (2013).
- Haynes, Kyle. “Decline and Devolution: The Sources of Strategic Military Retrenchment.” *International Studies Quarterly* 59, no. 3, (2015): 490-502.
- He, Kai. “Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception and Negative Balancing Strategies after the Cold War.” *Security Studies* 21, no. 2, (2012): 154-191.
- Hinnebusch, Raymond. “Thinking About the International Factor in the Syrian Crisis.” In *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, edited by Raymond Hinnebusch and Adham Saouli New York, NY: Routledge, 2020.

- Human Rights Watch. “Syria: Kurdish Forces Violating Child Soldier Ban: Despite Promises, Children Still Fight.” July 15, 2015. <https://www.hrw.org/news/2015/07/10/syria-kurdish-forces-violating-child-soldier-ban-0>
- Krieg, Andreas. “Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East.” *International Affairs* 92, no. 1 (2016): 97-113.
- Krieg, Andreas. “Is America’s Reign as a Superpower Ending?.” *CNN*, December 31, 2014. <https://edition.cnn.com/2014/12/12/opinion/krieg-america-superpower/index.html>.
- Kupchan, Charles A., and Peter L Trubowitz. “Dead Center: The Demise of Liberal Internationalism in the United States.” *International Security*. 32, no. 7, (2007): 7-44 .
- Lynch, Marc. “Obama and the Middle East: Rightsizing the US Role.” *Foreign Affairs* 94, no. 5 (2015): 18-27.
- Lynch, Marc. *The New Arab Wars*. New York: Public Affairs, 2016.
- Miller, Benjamin. “Explaining Changes in U.S. Grand Strategy: 9/11, The Rise of Offensive Liberalism, and the War in Iraq.” *Security Studies* 19, no. 1 (2010): 26-65.
- Mumford, Andrew. *Proxy Warfare*. Cambridge: Polity Press, 2013.
- Patton, Mike. “U.S. Role In Global Economy Declines Nearly 50%.” *Forbes*, February 29, 2016. <https://www.forbes.com/sites/mikepatton/2016/02/29/u-s-role-in-global-economy-declines-nearly-50/?sh=1675056c5e9e>.
- Pew Research Center. “Views of Middle East Unchanged by Recent Events.” June, 2011. <https://www.pewresearch.org/politics/2011/06/10/views-of-middle-east-unchanged-by-recent-events/>.
- Pew Research Centre. Opposition to Syrian Airstrikes Surges: Obama Job Approval Slips into Negative Territory, September 9, 2013. <https://www.pewresearch.org/politics/2013/09/09/opposition-to-syrian-airstrikes-surges/>.
- Posen, Barry R., and Andrew L.Ross. “Competing Visions for US Grand Strategy.” *International Security* 21, no. 3 (1997): 5-53.
- President Obama Continues His News Conference on the Iran Deal. *CNN*, July 15, 2015.
- Quandt, William B. “ABD Politikası ve 2011 Arap Devrimleri”. *Yeni Ortadoğu: Arap Dünyasında Protesto ve Devrim*, edited by Fawaz A. Gerges. Tanslated by M. İ. Sayık & T. Demirtaş. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu, 2014.
- Sarı Ertem, Helin. “Surrogate Warfare in Syria and the Pitfalls of Diverging US Attitudes Toward ISIS and PYD/YPG”. In *Violent Non State Actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG Cases*, edited by Özden Zeynep Oktav, Emel Parlar Dal ve Ali Murat Kurşun. Springer, 2018.
- Schmidt, Soren. “The Middle East Regional Security Complex and the Syrian Civil War”. In *The War for Syria: Regional and International Dimensions of the Syrian Uprising*, edited by Raymond Hinnebusch and Adham Saouli. New York, NY: Routledge, 2020.
- Stephens, Michael. and Aaron Stein. “The YPG: America’s New Best Friend?,” *Al Jazeera*, June 2015. <https://www.aljazeera.com/opinions/2015/6/28/the-ypg-americas-new-best-friend>.
- Strand, Håvard, Siri Aas Rustad, Håvard Mogleiv Nygård and Henrik Urdal. “Trends in Armed Conflict, 1946-2018.” Oslo: PRIO Conflict Trends, 2019.

- Telhami, Shibley. *American Public Attitudes toward ISIS and Syria*, Washington, DC: The Brookings Institute, January 2015.
- The White House. “National Security Strategy.” February, 2015.
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.
- The White House. “National Security Strategy.” May, 2010.
https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
- The White House. “National Security Strategy.” September, 2002. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>.
- Turkey Says Syria Military Operation to Target Tal Rifaat, Manbij. *Al Jazeera*. June 1, 2022.
<https://www.aljazeera.com/news/2022/6/1/turkey-expands-military-operation-in-northern-syria>.
- US to Arm Kurdish Fighters Against Isis in Raqqa, Despite Turkish Opposition. *The Guardian*, May 9, 2017. https://www.theguardian.com/world/2017/may/09/us-arm-kurdish-fighters-syria-isis-raqqa-trump?CMP=gu_com.
- US to Take Back Weapons from PKK/YPG When Daesh Defeated: Mattis. *Middle East Observer*, June 22, 2017. <https://www.middleeastobserver.org/2017/06/22/37662/>.
- Walt, Stephen M. “Do No (more) Harm.” *Foreign Policy*, August 7, 2014.
<https://foreignpolicy.com/2014/08/07/do-no-more-harm/>.
- Walt, Stephen M. “Offshore Balancing an Idea Whose Time Has Come.” *Foreign Policy*, November 2, 2011. <https://foreignpolicy.com/2011/11/02/offshore-balancing-an-idea-whose-time-has-come/>.
- Walt, Stephen M. *The Origins of Alliances*. New York: Cornell University Press, 1987.
- Yalçın, Hasan B. “ABD’nin Suriye Stratejisi.” In *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, edited by Hasan Basri Yalçın, and Burhanettin Duran. İstanbul: SETA, 2018.
- Zakaria, Fareed. *The Post-American World: And the Rise of the Rest*. London: Penguin Books, 2011.

YEMEN’DE İÇ SAVAŞ: HUSİ DARBESİ VE SONRASI

Ahmet Ali UGAN¹

Özet

Yemen Cumhuriyeti, Kuzey Yemen ile Güney Yemen’in birleşmesiyle kurulmuştur. Kurulduğu 1990 yılından beri Devlet Başkanlığı görevini sürdüren Ali Abdullah Salih, Arap Baharı sürecinde görevini bırakmak durumunda kalmıştır. Ülkenin kuzeyinde yer alan ve nüfusun ortalama yüzde 40’ını oluşturan Zeydiliğin bir alt koluna mensup olan Husiler, Arap Baharı öncesinde hükümete karşı siyasi ve ekonomik anlamda birtakım taleplerde bulunmuştur. 2004 yılından itibaren Husiler, Yemen hükümeti ile silahlı çatışmaya girmiştir. İran Şiiliğinin etkisi altında kalan ve onlar tarafından desteklenen Husiler hareketi, ismini kurucusu Hüseyin Bedreddin el-Husi’den almıştır. Husiler, Yemen hükümetinin ABD ve Suudi Arabistan yanlı politikalarını eleştirmekte ve aynı zamanda imamlık rejimini getirmek istemektedir.

Çalışmanın amacı, Husi hareketinin ortaya çıkışını ve silahlı bir harekete dönüşmesinin sebeplerini açıklamaktır. Ayrıca bu çalışmada Arap Baharı sürecinde Devlet Başkanı Salih’in görevi bırakması, seçimlerin yapılması ve Yemen’in BM gözetimi altında Husilerin de katıldığı Ulusal Diyalog Konferansı’na katılması sonrasında yaşanan Husi darbesinin sebepleri üzerinde durulmaktadır. Netice itibariyle, Husi darbesine ek olarak ülke içinden ve dışından çok sayıda aktörün iç işlere müdahil oluşu bir kaos ortamı doğurmuştur. Bununla birlikte, Arap Baharı sonrasında Yemen’de ortaya çıkan iç savaş ve Husilerin devleti kontrolü altına alması, hem bölgesel hem de uluslararası bir krize neden olmuştur. Yemen’de kaydedilen gelişmelerin Suriye’de olduğu gibi mezhep temelli bir iç savaşa dönüşebileceği ve ülkenin bölünebileceği ihtimali endişe vericidir.

Anahtar Kelimeler: Ali Abdullah Salih, Ensarullah Hareketi, Husi Hareketi, Yemen.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, aali.ugan@igdir.edu.tr.
ORCID NO: 0000 0001 9264 2673

Giriş

Arap yarımadasının en yoksul ülkelerinden biri olan Yemen Cumhuriyeti; 1517 yılından 1918 yılına kadar Osmanlı Devleti egemenliği altında kalmıştır. 1839 yılından, bağımsızlığını kazandığı 1967 yılına kadar İngiliz egemenliği altında kalan, başkenti Aden olan Güney Yemen ile başkenti Sana olan Kuzey Yemen'in birleşmesiyle 1990 yılında Yemen Cumhuriyeti ilan edilmiştir. 1978 yılında Güney Yemen'de darbeyle göreve gelen Ali Abdullah Salih 1990 yılındaki birleşmeden sonra Yemen'in cumhurbaşkanı olmuştur. Böylece Yemen yarı otoriter bir görünüm kazanmış ve bu durum 2011 yılına kadar devam etmiştir. Mezhepsel olarak Kuzey Yemen'de Şii (Zeydi) mezhebi çoğunluktadır, Güney Yemen'de de Sünni (Şafi) mezhebi çoğunluğa sahiptir.²

Husiler, Şii mezhebinin Zeydilik ya da Beşçiler olarak ifade edilen koluna mensuptur. Yemen'in kuzey bölgesi Sünniler ve Şiiler arasında kendisine yer bulamayan Zeydiler için önemli bir yurt olmuştur. Muhammed Peygamber'in vefatından sonra yaşanan siyasi ayrışmada önderliğin Halife Ali üzerinden devam etmesini isteyen Zeydiler, dördüncü imamdan sonra imametini Halife Ali'nin torunlarından Zeyd'e geçtiğini ileri sürerek diğer Şii gruplardan ayrılmışlardır.³

Yemen'deki siyasi ve ekonomik kurumlar tüm halkı temsil etmekten uzaktır, daha çok belirli yönetici elit lehine işlerlik göstermektedir. Arap Baharı ülkede özellikle Husiler liderliğinde devam eden çatışma ortamına bir nevi meşruiyet kazandırmış ve Abdullah Salih yönetiminin devrilmesine yardımcı olmuştur. Ancak esas itibarıyla Abdullah Salih'in görevi bırakmasından sonra meşruiyet krizi çıkmış ve ülkedeki çatışma ve kaos ortamı daha da artmıştır. Zira Husiler ülke yönetimini darbeyle ele geçirmiştir. Aynı zamanda birçok dış aktörün de etkisiyle ülkede anarşi ortamı oluşmuştur.⁴

Çalışmada Husi hareketinin ortaya çıkışına, Yemen'de Arap Baharı döneminde yaşananlara ve Husilerin yapmış olduğu darbeye odaklanılmıştır.

Husiler (Ensarullah)

Husiler, Yemen'in kuzeyinde 1990'ların başında bir hareket olarak faaliyet göstermeye başlayan Zeydi bir aşirettir. Yemen nüfusunun üçte birini oluşturan Zeydilik, Şii İslam'ın farklı

² Tayyar Arı, "Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete mi?" *Stratejik Düşünce Enstitüsü/SDE Bakış*, no: 8 (Mart 2015): 1, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

³ Murat Tınas, "Yemen İç Savaşı'nda Husiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1 (Haziran 2020): 120, doi: 10.17494/ogusbd.763491

⁴ Şevket Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete Dönüş Süreci," *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/3 (Kasım 2021): 456, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

bir versiyonudur. Bu hareketin herkes tarafından bilinen gayri resmi ismi ilk lideri olan Hüseyin Bedreddin el-Husi'den gelirken, resmi ismi ise Allah yolunda ya da Allah'ın takipçileri anlamına gelen "Ansar Allah" (Ensarullah)tır.⁵

Yemen'in kuzeyinde bulunan Saada şehri Husilerin merkezidir ve Hüseyin Bedreddin el-Husi de isminden de anlaşılacağı üzere hareketin kurucusu kabul edilir. Yemen'de 5 yıldan beri süren iç savaş sonucunda 1962 yılında Zeydi İmamet yıkılmış, Yemen Arap Cumhuriyeti (Kuzey Yemen) kurulmuştur. Dolayısıyla Haşimi hâkimiyeti son bulmuş akabinde Zeydilik temelinde eğitim veren okullar kapatılmış, Zeydi mollaların bir kısmı öldürülmüş, kısacası Zeydi inanç eski konumunu kaybetmeye başlamıştır. Cumhuriyetçi rejimin hâkim olduğu Kuzey Yemen'de 1978 yılında rejimin başına Ali Abdullah Salih geçmiştir. Aslında köken olarak Zeydi olan Salih, pragmatik bir siyaset güderek Suudi Arabistan'dan ekonomik yardım talebinde bulunmak istemesi nedeniyle bilhassa Zeydilerin en çok bulunduğu kuzey bölgelerinde Selefiliğin yayılmasına engel olmamıştır.⁶

Böyle bir ortamda Zeydilerin hak arayışları Husilerin mücadelesi sonucunda gündeme gelmiştir. 1970'li yıllardan sonra Husi hareketinin kurucusu Bedreddin el-Husi, Vehhabilik aleyhine yazılar yazmaya başlamış ve Şiileri dini uyanışa çağırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bunun yanında, Husi ailesine mensup olanlar dini eğitim merkezleri açmışlar, gerçek gayelerinin eğitim-öğretim ve uyanış olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak ise Husiler, hedeflerinin rejimle çatışmadan ülkeyi hem Amerika ve İsrail işgalinden kurtarmak hem de kalkındırmak olduğunu açıklamışlardır.⁷

Dolayısıyla Husi hareketinin ortaya çıkmasına yol açan faktörler, 1970'li yıllarda Zeydi bölgelerinde artmaya başlayan Suudi destekli Selefi/Vehhabi faaliyetler, ülkenin sosyoekonomik durumu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ülkedeki varlığıdır. Suudi Arabistan Yemen'de ortaya çıkabilecek herhangi bir güvensizlik ortamının kendi ülkesini de etkileyebileceği düşüncesinden hareketle Yemen siyasetini şekillendirme amacı gütmektedir. Bu anlamda bilhassa Yemen'in güneyindeki sosyalist hükümeti zayıflatmak ve sosyalizmin önüne geçmek için 1970'li yıllardan itibaren radikal gruplar aracılığıyla ülkenin kuzey bölgelerindeki Selefiliğin yayılmasına açık bir şekilde destek olmuştur. Suudilerin bu

⁵ İrem Aşkar Karakır, "Ongoing Conflict in Yemen: A Proxy War," *TESAM Akademi Dergisi*, 5/2 (Temmuz 2018): 137-138. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.456008>

⁶ Cenk Tamer, *İran'ın Kara Hâkimiyeti Teorisi Bağlamında Yemen Politikası: Hedef, Yöntem, Söylem ve Araçlar*. (Ankara: Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi/ANKASAM, 2017), 27, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022; Selim Öztürk, "Zeydiliğin Tarihsel Süreçte Oluşumu ve İmamiyye ve İran ile İlişkisi," *Liberal Düşünce Dergisi*, 24/94 (2019): 100, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

⁷ Tamer, *İran'ın Kara Hâkimiyeti*, 27.

faaliyetleri yalnızca “kafir” olarak ifade ettikleri sosyalistlere yönelik değil, aynı şekilde nitelendirdikleri Zeydi-Şiiilere karşı da olmuştur.⁸

1990 yılına gelindiğinde kurucuları arasında önemli şahsiyetlerin bulunduğu Haşimiler ile diğer siyasi partilerde yer bulamayan Zeydiler, “Hizbü’l-Hak”kı yani “Hak Partisi”ni kurmuşlardır. Husilerin ilk lideri Hüseyin Bedreddin el-Husi’nin babası da kurucular arasında yer almıştır. Partinin temel amacı hem Haşimiler hem de Zeydilerin başta Saada şehrinde olmak üzere karşılaştıkları her türlü problemi, mezhep ayrımcılığını, ekonomik ve sosyal sorunları ve tabii ki Yemen’deki Selefileşme konusunu gündeme getirmektir. Partinin Selefileşme konusunda yürüttüğü siyasi çalışmalar 1991 yılında “eş-Şebâbü’l-Mü’min (Mümin Gençler)” adında yasal olarak kurulan sivil bir hareketi doğurmuştur. Hedef kitlesi gençler olan bu hareket, siyasi çalışmaların dışında kültürel faaliyetlerle meşgul olmuştur. Bu doğrultuda Mümin Gençler hareketi dini ve kültürel okuma grupları, toplantılar, cami kursları, seminer ve konferanslar gibi rutin faaliyetler aracılığıyla geniş bir tabanla iletişime geçme imkânı bulmuştur. Diğer taraftan, bu hareketin kimlik kartına sahip olmak gençler arasında imtiyaz göstergesi haline gelmiştir. Söz konusu faaliyetlere katılan öğrenci sayısı 1994-95 yıllarında 15 bine yaklaşmış ve 2000’li yıllarda farklı vilayetlerde birçok şube açılmıştır.⁹

Kuzey ve Güney Yemen’in birleşmesinden sonra yapılan ilk serbest seçimlerde Hizbü’l-Hak partisi Saada’dan birisi Hüseyin Bedreddin el-Husi olmak üzere toplam iki milletvekili çıkarmıştır. 1997 seçimlerinden önce ise el-Husi partiden istifa ederek Mümin Gençler hareketi üzerinde yoğunlaşmıştır. El-Husi ile birlikte partiden başka isimler de istifa etmiş ve 1997 yılında yapılan seçimde ise parti hiç milletvekili çıkaramamıştır. Aynı şekilde el-Husi, Mümin Gençler hareketinden de 2000’lerin başında kendisine bağlı olan kişilerle birlikte ayrılmış, ardından Saada’da vermiş olduğu konferans ve vaazlarla hatırı sayılır bir takipçiye ulaşmıştır.¹⁰

Husiler, Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih’in iktidarını hem ABD hem de Suudi Arabistan ile iş birliği yapan ve bu doğrultuda halka zarar veren bir diktatör olarak suçlamıştır. Hatta 11 Eylül saldırılarından sonra Abdullah Salih, ABD ile olan ilişkilerini daha da arttırmış ve bu durum kendisi de Şii olan Abdullah Salih ile Şii gruplar arasında tansiyonun artmasına sebebiyet vermiştir. 2003 yılında Hacca giderken Cuma namazını Saada şehrindeki camide kıldıktan

⁸ Yakup Can, “Arap Baharı Sonrası Yemen: Ülkedeki Temel Aktörler ve Koalisyon Operasyonlarının Meşruluğu,” *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi/ASBİDER*, 7/20 (2020): 31-32. doi: 10.34189/asbd.7.20.002

⁹ Mehmet Ali Büyükkara, “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi,” *Divan: Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, 30 (2011): 128-129, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2022.

¹⁰ Büyükkara, “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle,” 130, 132.

sonra konuşma yapmak isteyen Abdullah Salih'ten önce bir grup ABD, İsrail ve Yahudiler aleyhine protestolarda bulununca konuşma yapmadan ayrılmak durumunda kalmıştır.¹¹

Akabinde Şii gruplar arasında gösteriler başlamış ve bu gösteriler Şii mezhebine karşı ayrımcılık yapıldığı, Şiilerin ekonomik alanda geri bırakıldığı, Suudi Arabistan ve ABD ile iş birliği yapıldığı şeklinde ithamlarla daha da şiddetlenmiştir. Gösterilerin liderliğini yapan Husiler Abdullah Salih yönetimi tarafından uyarılmış ve bu duruma son verilmesi istenmiştir. Ancak gösteriler sonlandırılmamış ve güvenlik güçleri tarafından müdahale edilmiş, ardından da Haziran 2004'te olaylar silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Eylül 2004'te ise göstericilerin lideri olan Hüseyin Bedreddin el-Husi öldürülmüştür. Söz konusu olaylar ve çatışmalar zaman zaman azalmakla birlikte Arap Baharı'na kadar devam etmiştir. Bu süreçte Husiler İran tarafından bölgede nüfuz elde etmek ve güç kazanmak için desteklenmiş, Suudi Arabistan ise Şiilerin hüküm sürdüğü bir komşu ülke istemediğinden Abdullah Salih yönetimine destek vermiştir.¹² Yemen yönetimi de Husilerin mezhepçi bir tavır sergilediklerini ve amaçlarının ülkeyi bölmek olduğunu ileri sürmüştür.¹³

Yemen yönetimi tarafından gerçekleştirilen operasyon ile Husilerin lideri Bedreddin el-Husi ile birlikte yaklaşık 1000 kadar Husi de öldürülmüştür. Bedreddin el-Husi'nin öldürülmesinden sonra onun yerine küçük kardeşi Abdulmelik el-Husi geçmiştir. Bedreddin el-Husi'nin öldürülmesiyle Husilerin gücünün azalacağı düşüncesine karşın Zeydi gruplar daha kalabalık bir şekilde Husilere katılmaya başlamıştır.¹⁴

Ocak 2004'de başlayan ve Yemen yönetimi ile Husiler arasında yaşanan çatışmalar boyunca Arap Baharı dönemine kadar altı kez ateşkes ilan edilmiştir. Özellikle Bedreddin el-Husi ve arkadaşlarının öldürüldüğü ilk çatışma safhası çok kanlı geçmiştir. İlk safhadan sonra Husi taraftarlarının dışında kabilelerin de katıldığı karmaşık bir seviyeye ulaşarak olaylar daha da büyümüştür. 2004 yılında Husi taraftarlarının 3-4 bin civarında olduğu söylenirken 2010 yılında bu sayı 100-120 bin olduğu ifade edilmiştir.¹⁵ Ayrıca artan sayılar Yemen yönetiminin bu isyanı bastırmada neden başarılı olamadığının da göstergesi olarak değerlendirilebilir.¹⁶

¹¹ Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete," 461.

¹² Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete Dönüş Süreci," 461-462.

¹³ Veysel Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen," *SETA*, 144 (Aralık 2015): 10, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

¹⁴ Hüseyin Arslan, "Vekâlet Savaşları Bağlamında Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının ve Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri." *Anadolu Strateji Dergisi*, 2/1 (2020): 27.

¹⁵ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle," 139-140, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

¹⁶ Büyükkara, "Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle," 140, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

Husi hareketinin 2004 yılında silahlı bir örgüte dönüşmesinde iki ana neden karşımıza çıkmaktadır. Birinci neden, Abdullah Salih döneminde ülkedeki güvenlik güçlerinin ikili bir yapıya sahip olmasıdır. Bu yapıdan ilki Abdullah Salih'in büyük oğluna bağlı olan Cumhuriyet Muhafızları ordusu, diğeri de Ali Musin el-Ahmar'a bağlı olan ordudur. Bu iki yapının arasında yaşanan çekişmeden ötürü Cumhuriyet Muhafızları ordusu, Husileri gizlice silahlandırmış ve Husilerin, el-Ahmar'a bağlı olan orduyla çatışmasını istemiştir. İkinci neden, İran'ın Suudi Arabistan'a karşı Husilere lojistik destek vermesidir. Aynı zamanda Husiler'in hem silah tüccarlarından ve ilişkili olduğu kabilelerden hem de ordu içinde Abdullah Salih iktidarına karşı olanlardan önemli oranda silah temin etmesidir. Bu sayede Husiler 2011 yılına kadar yedi kez Yemen ordusu ile savaşmıştır.¹⁷

Yemen'de Arap Baharı

Yemen'in yakın geçmişinde yaşanan bu olayları daha da derinleştiren süreç, 2010 yılının sonunda ilk olarak Tunus'ta ortaya çıkıp daha sonrasında Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da yayılan ve otoriter rejimlerin devrilmesine yol açan Arap Baharı olmuştur. Yaşanan çatışmaların, protestoların ve olayların yanı sıra halkın ciddi manada yaşadığı ekonomik sıkıntılar, yüksek orandaki işsizlik, yolsuzluk vb. gibi nedenlerden ötürü zaten var olan rejim karşıtlığı Arap Baharı ile daha da derinleşmiştir.¹⁸ İstatistiksel olarak bakacak olursak, Arap Baharı öncesinde ülkede işsizlik oranı yüzde 40, enflasyon oranı yüzde 23 ve yoksulluk sınırının altında yaşam sürenlerinin toplam nüfus oranı yüzde 43 civarındaydı. Hatta nüfusun yüzde 70'iden fazlasının yaşadığı kırsal alandaki halkın sadece yüzde 45'i temiz içme suyuna ve yüzde 15'i de ulusal elektrik şebekesine ulaşabilmekteydi.¹⁹ Dolayısıyla yaşanan olaylar, olumsuz ve zor hayat şartları Arap Baharı ile tüm ülkede büyük bir protesto hareketine dönüşmüştür.

Tüm bu adaletsiz gelir dağılımı, yıllardır süregiden otoriter yönetim, yoksulluk, devletin yaşanan çatışmaları bastırmada yetersiz kalması gibi faktörlerin yanında Devlet Başkanı Abdullah Salih'in devlet başkanlığı için oğlunu hazırlama niyeti halkta var olan düzenin değişmesine yönelik umutları da yok etmiştir. Bu olumsuz atmosferle birlikte Ocak 2011'de ilk olarak San'a Üniversitesi'nde başlayan protesto gösterileri Aden ve Taiz gibi büyük şehirlere de yayılmıştır. Bu gelişme karşısında Abdullah Salih şahsının veya ailesinden hiç kimsenin

¹⁷ Ali Semin, "Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran'ın Bölgesel Güç Mücadelesi," *Bilge Strateji*, 9/17 (2017): 88-89, Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2022.

¹⁸ Can, "Arap Baharı Sonrası Yemen," 38.

¹⁹ Khaled Fattah, "Yemen: A Social Intifada In a Republic of Sheikhs" *Middle East Policy*, XVIII/3 (Fall 2011): 80. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2011.00499.x>

2013 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmayacağını ve bu süre zarfında iktidarda kalmaya devam ederse siyasi alanda reformlar yapacağını duyurmuştur. Ancak göstericiler Abdullah Salih'in görevden ayrılmasını net bir dille belirtmişlerdir.²⁰

Abdullah Salih'in açıklamalarından tatmin olmayan yaklaşık 20 binden fazla gösterici 3 Şubat günü "Gazap Günü" adı verdikleri büyük bir gösteri düzenlemişlerdir. Bu şekilde devam eden gösterilerin tüm Yemen'e yayılmasıyla beraber en çok katılımın yaşandığı ve etkili olduğu şehirler başkent San'a, Aden ve Taiz olmuştur. Bu bağlamda, 18 Şubat'ta Taiz'de gerçekleştirilen "Öfke Cuması" protestolarında resmi plakalı bir araçtan göstericilere el bombası atılmış, aynı gün Aden şehrindeki protestocular ise belediye binasını ateşe vermiştir. Yaşanan bu olaylar Yemen hükümetinin kendi içinde de tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İktidar partisinden 2 milletvekili, akabinde 7 milletvekili daha bu olaylara ve çatışmalara tepki olarak partisinden istifa etmiştir. Gösterilerin durması için yapılan tüm engellemelerin başarısız olmasının yanında akademisyen, yazar ve sanatçıların da katılımıyla gösteriler geniş kitlelere yayılmıştır.²¹

Dahası kabilelerle aşiretler de göstericilerin tarafına geçmeye başlamıştır. Protestocular safına geçişler devam ederken, 18 Mart Cuma günü yapılan gösterilere güvenlik güçlerinin sert müdahalesi neticesinde 52 kişinin hayatını kaybetmiştir. Bu durum dönüm noktası olmuş ve sonrasında subaylardan siyasetçilere ve diplomatlara kadar birçok kişi göstericilerin safına geçmiştir. Özellikle de General Ali Musin el-Ahmar'ın protestocular tarafına geçmesi olayların gidişatını değiştirmiştir.²²

Yemen'deki söz konusu siyasi kriz ve iç karışıklık için en ciddi ve hatırı sayılır çözüm önerisi Körfez İşbirliği Konseyi'nden (KİK) gelmiştir. Bu doğrultuda görüşmelerin Suudi Arabistan'da yapılmasını hem Yemen yönetimi hem de General Ali Muhsin el-Ahmar tarafı kabul etmiştir. Fakat diğer muhalif gruplar ilk olarak detayların konuşulmasını istemelerine karşın yapılan müzakereler ile ikna edilmişler ve netice itibariyle görüşmeler başlamıştır. Görüşmeler sonrasında KİK tarafından Abdullah Salih'in 1 ay içinde görevi bırakmasını içeren Barış Planı hazırlanmıştır. Hükümet ve meclisteki muhalefet partileri tarafından imzalanan bu plandan göstericiler memnun kalmamıştır. Zira onlar Abdullah Salih'in hemen görevi bırakmasını

²⁰ Kurt, "Devrim"den Askeri Müdahaleye," 8-9.

²¹ Ensar Muslu, "Yemen 2011," *Ortadoğu Yılı 2011* içinde, ed. Kemal İnat, Bilal Yıldım, Fuat Aydın ve Muhittin Ataman. (İstanbul: Açılım Kitap, 2012): 328-330.

²² Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete," 462.

istemektedirler. Bu sebeple gösteriler yine devam etmiş hatta KİK'in hazırlamış olduğu Barış Planı da protesto edilmiştir.²³

KİK'in toplumsal uzlaşma ve barışın tesisine yönelik girişimleri ve çabaları devam etmiştir. Kısa bir belgeden oluşan KİK'in Barış Planı önerisinde, Abdullah Salih'in yargılanmaması bunun karşılığında yetkilerini yardımcısına devretmesi yer almıştır. Bununla birlikte, anayasa değişikliğinin yapılmasını içeren Planda yapılacak olan erken devlet başkanlığı seçimleri için bir yol haritası belirlenmiş, aynı zamanda anayasa referandumu ve parlamento seçimiyle ilgili hükümlere de yer verilmiştir. Fakat Abdullah Salih istifayı geciktirmek ve daha makul koşullarda bir anlaşma yapabilmek düşüncesiyle 3 kez Barış Planı'nı imzalamayı reddetmiştir. Abdullah Salih'in söz konusu belgeyi son olarak kabul etmediği 22 Mayıs günü başkent San'a'da yönetim yanlısı askerler ve el-Ahmar ailesine bağlı milis güçler arasında çatışmalar başlamıştır. 3 Haziranda da devlet başkanlığı yerleşkesinde bulunan camide bomba patlaması sonucunda Abdullah Salih ciddi şekilde yaralanmıştır. Halkın barışçıl bir ortamda başlatmış olduğu protesto ve gösteriler silahlı bir çatışmaya dönüşmüş ve ülke iç savaşın eşiğine gelmiştir.²⁴

Abdullah Salih'in tedavi için Suudi Arabistan'a gitmesi muhalifler nezdinde olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiş, Salih'in Yemen'e geri dönmeyeceği düşüncesinden hareketle taleplerin gerçekleşeceği beklentisi oluşmuştur. Ancak beklenildiği gibi olmamış ve Eylül 2011'de Abdullah Salih tedavi gördüğü Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'dan, Yemen'e geri dönmüştür. Yalnızca ülke içinde değil hem bölgesel hem de ulusal güçler Abdullah Salih'e değişim için baskıda bulunmuştur. Neticede Abdullah Salih bir ay içinde iktidardan çekileceğini ve yetkilerini yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi'ye devredeceğini içeren anlaşmayı imzalamıştır.²⁵

Özetle, Ekim 2011'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin taraflara doğrultusunda anlaşmayı hemen imzalamaları noktasında uluslararası baskı ve yaptırım tehdidinde bulunmasından 1 ay sonra Abdullah Salih, KİK'in "Girişimini" ve bunun uygulanmasıyla ilgili "Mekanizma"yı (bu ikisi artık Anlaşma olarak ifade edilecektir) imzalamayı kabul etmiştir. İmzalanan "Girişim"de istenilen konular şunlardır:

²³ Muslu, "Yemen 2011," 333-334.

²⁴ Mehmet Salih Gün, "Yemen'de Arap Baharı," *Yasama Dergisi*, 22 (2012): 131-132, Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2022.

²⁵ Kebire Akpınar, "Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler" (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019), 26-27.

- 7 gün içinde hem iktidarı hem de muhalefeti eşit olarak temsil edecek bir hükümet kurulacak
- Meclis 1 ay içinde devlet başkanı ve onunla beraber görev yapanların görev başındayken yaptıklarından ötürü yargılanmalarını engelleyecek bir yasa yapacak
- Bahsi geçen yasa çıktıktan sonra Devlet Başkanı Abdullah Salih istifa edecek ve yardımcısı onun yerine geçecek.
- Yeni devlet başkanı 60 gün içinde devlet başkanlığı seçimlerinin yapılması ve yeni bir anayasanın yapımı için anayasa komisyonu kuracaktır.²⁶

Bariş Planı'na göre Abdullah Salih ve ona yakın bazı kişilerin yargılanmayacak olmaları protestocular tarafından tepkiyle karşılanmış olsa da asıl olan Abdullah Salih'in görevden ayrılması olduğundan gösterilerin sayısı azalmış ve 2012 yılı itibariyle protestoların şiddeti düşük düzeyde seyretmiştir. Abdullah Salih ve iktidarı döneminde görev yapanların yargılanmayacak olmasına sadece göstericiler değil İnsan Hakları İzleme Örgütü de karşı çıkmıştır. Ancak söz konusu karar Yemen Meclisi tarafından Ocak 2012'de onaylanmış ve yine aynı tarihte Hadi'nin devlet başkanlığı seçimlerine tek aday olarak katılması kabul edilmiştir. Hadi 2014 yılında yapılacak parlamento seçimlerine kadar geçiş sürecini yönetmek üzere anayasa ve seçim kanununda yapmayı vadettiği değişikliklerle muhaliflerden destek almıştır. 21 Şubat'ta yapılan seçimlerde de Hadi yüzde 65 civarında bir katılımı ve oyların yüzde 99'unu alarak devlet başkanı seçilmiştir.²⁷

Husilerin Yönetimi Ele Geçirme Çabaları

Arap Baharı sürecinde oluşan iktidar boşluğundan yararlanmak isteyen gruplar, hükümete karşı eylemlerini arttırmıştır. Örneğin ülkenin kuzeyindeki Husiler daha çok Selefi olan Sünniler ile çatışma içine girmiştir. Özellikle 2012 yılı ilk aylarında ülkenin kuzeyinde Şii-Sünni çatışmaları yaşanmış ve yıl boyunca kanlı çatışmalar Husiler ile Selefiler arasında devam etmiştir. Hükümet yanlısı Sünniler, Şiiliğin bir kolu olan Zeydilerin oluşturduğu Husilerin denetim alanlarını genişlettiğini ve hatta bölgede bağımsız bir yönetim kurmayı amaçladıklarını ileri sürmüşlerdir.²⁸

²⁶ Gün, "Yemen'de Arap Baharı," 132.

²⁷ Ensar Muslu, "Yemen 2012," *Ortadoğu Yıllığı 2012* içinde, ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman. (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 302-303.

²⁸ Muslu, "Yemen 2012," 307.

2013 yılının Mart ayında tüm partilerin, ülkenin güneyindeki ve kuzeyinde yer alan ayrılıkçı muhalif hareketlerin katılımıyla güvenlik bürokrasisi, temel hak ve özgürlükler, ulusal mutabakat gibi birçok hususta müzakere etmek ve Yemen'in geleceğini şekillendirmek adına BM gözetiminde Ulusal Diyalog Konferansı düzenlenmiştir. Toplamda 565 delegenin katıldığı konferansta net bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Aslında ortaya çıkan en önemli fikir Yemen'i altıya bölen federal sistem düşüncesiydi. Taslak olarak ortaya atılan bu düşünce Husiler ve Güneydeki muhalifler tarafından reddedilmiştir. Zira Husiler kendi bölgesinde önemli kaynaklardan yoksundur ve denize erişimi yoktur. Yani jeopolitik olarak dezavantaja sahiptir. Güney bölgesinde yer alanlar ise, bu taslak plana göre güneyin ikiye bölüneceğinden dolayı güçlerinin azalacaktır. Ayrıca daha fazla özerklik talebinde bulunmaktadır. Konferansta olumlu bir uzlaşma sağlanmadığı gibi ülkedeki kriz daha da derinleşmiştir.²⁹

Hükümet 2013 yılının yaz aylarında düzenlenen gösteriler ile zor durumda kalmıştır. İlk olarak Haziran ayında elektrik kesintisi ve akaryakıt kıtlığından dolayı, Ağustos ayında da petrol fiyatlarının artmasından ötürü günlerce süren protestolar düzenlenmiştir. Husilerin öncülük ettiği bu protestolar kısa sürede sadece Husilerin yer aldığı gösterilere dönüşmüştür.³⁰

Ekim ayında çatışmalar şiddetlenmiş ve Husiler kuzeydeki etkinlik alanlarını iyiden iyiye arttırmıştır. 2014 Ocak ayına gelindiğinde Devlet Başkanı Hadi'nin görev süresi uzatılmış ve parlamento seçimlerinin yapılması kararı alınmıştır. Bu bağlamda Hadi, Husilerin lideri Abdülmelik el-Husi'ye bir heyet göndererek Ulusal Diyalog Konferansı'ndan çıkan kararların uygulanmasını, siyasi parti kurmalarını ve böylece seçimlere katılmalarını önermiştir. Ancak iki taraf arasında anlaşma sağlanamamış ve Husiler saldırılarını daha da arttırarak güneye doğru ilerlemişlerdir. Temmuz ayında Amran vilayetini ele geçirmişler hemen akabinde çatışmaların kitlesel bir harekete dönüşmesi için halka gösteri yapmaları çağrısında bulunmuşlardır. Sivil itaatsizlik olarak ifade ettikleri eylemlerine devam eden Husiler, başkent San'a'ya saldırarak şehrin bir kısmını ve bazı hükümet binalarını ele geçirmişlerdir. Bunun neticesinde başkent yarısı Sünni, diğer yarısı Şii (Husi) olarak ikiye bölünmüştür.³¹

Dahası Ocak 2015'de Husiler devlet başkanlığı sarayını ve başbakanlık konutunu kuşatmıştır. Bu durum üzerine devlet başkanı ve başbakan istifa etmek durumunda kalmışlardır.³² Akabinde Husiler parlamentoyu feshederek yeni bir komite kurmuşlardır. Hadi, Aden'e kaçmış ve geçici

²⁹ Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete," 462-463.

³⁰ Fatih Gezgin ve Ensar Muslu, "Yemen 2014," *Ortadoğu Yılığ 2014* içinde, ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman. (İstanbul: Açılım Kitap, 2015): 240.

³¹ Tamer, *İran'ın Kara Hâkimiyeti*, 38-39.

³² Ali Semir, "Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi," *BİLGESAM*, No: 1201, (Nisan 2015) : 3

olarak ülkenin başkentinin burası olacağını ve kendisinin de hâlâ meşru devlet başkanı olduğunu belirtmiştir. Artık iki taraf arasındaki çatışmalar şiddetlenmiş, Husi güçlerinin Hadi'nin güçlerine karşı üstün gelmesi ve Husilerin Aden şehrine girmelerinden sonra Hadi Suudi Arabistan'a kaçmış ve oradan hükümeti yürütmüştür. Burada önemli olan husus, devrik lider Abdullah Salih'in Husiler aracılığıyla ülkede karışıklık çıkartmayı istemesidir. Bunu da kendisine sadık olan subaylar ile Husi milislerini eğiterek ve başkent San'a'yı Husilerin ele geçirmesine yardımcı olarak yapmıştır.³³

Yaşanan bu gelişmelerin akabinde Hadi, Mart 2015'te BM Güvenlik Konseyi'nden Husilerin ilerleyişinin durdurulması için yardım istemiştir. Bunun üzerine Suudi Arabistan liderliğinde gönüllü ülkelerden oluşan Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Mısır, Bahreyn, Ürdün, Kuveyt, Sudan ve Fas, Yemen'e operasyon başlatmıştır. Körfez ülkelerinin bu operasyonda yer almasının sebepleri Yemen'de Husilerin etkin bir duruma gelmesi, İran'ın bölgedeki gücünün artması ve ABD'nin herhangi bir girişimde bulunmamasıdır. Bu süreçte yaşanan otorite boşluğundan yararlanan el-Kaide Yemen'de etkinliğini arttırmıştır. Bunun üzerine ABD, Yemen'de hem el-Kaide'ye hava saldırıları gerçekleştirmiş hem de İran'a karşı Suudi Arabistan'a destek vermiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra koalisyon güçleri arasında ikili ilişkilerden dolayı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Katar, Fas ve Sudan koalisyondan ayrılmış, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında da görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. 2020 yılına gelindiğinde, 2015'te kurulan koalisyonun öncülüğünü yapan Suudi Arabistan için Yemen, içinden çıkılmaz bir hal almıştır.³⁴

Sonuç

Husi hareketinin ortaya çıkmasında başlıca etkenler, Suudi destekli Selefi/Vehhabi faaliyetler, ülkenin sosyoekonomik durumu ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ülkedeki varlığıdır. Suudi Arabistan'ın amacı kendi ülkesini olumsuz etkileyebilecek herhangi bir duruma karşı komşusu olan Yemen'in siyasetini şekillendirmek istemektedir. Bu yüzden 1970'li yıllardan itibaren radikal gruplar aracılığıyla ülkenin kuzey bölgelerindeki Selefilik yayılmasına belirgin olarak destek vermiştir. Ayrıca 2004 yılında Hüseyin Bedreddin El-Husi el-Husi liderliğinde Husiler ilk eylemini yapmışlardır.

Yemen'de 1970'li yıllarda başlayarak 1990'lı yıllarda Şiilerin çoğunlukta olduğu yerlerde gittikçe artan Selefilik/Vehhabilere karşı "Mümin Gençler" ismiyle San'a'nın kuzeyinde

³³ Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete," 464.

³⁴ Şeker, "Yemen'in Başarısız Devlete," 464-467.

bulunan Saada şehrinde yasal sivil bir kültür hareket kurulmuştur. Bu hareketin içinde Husiler de yer almıştır. Hatta Husilerin kurucusu ve lideri Hüseyin Bedreddin el-Husi aktif rol oynamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde farklı vilayetlerde birçok şubesi açılmıştır.

Yemen'de Arap Baharı Ocak 2011'de başlamış ancak Arap Baharı sonrasında ülkede iç karışıklık ortaya çıkmıştır. Husiler kısa sürede tüm ülkede kontrolü sağlayarak siyasi sistemi ele geçirmiştir. Bunu başarmasında 2011 devriminin başarısız olmasını isteyenlerin rolü olduğu ya da sürecin bu raddeye gelmesine engel olmayarak da dolaylı olarak destek verdikleri söylenebilir.³⁵ Netice itibariyle, Arap Baharı sonrasında Yemen'de ortaya çıkan iç savaş ve Husilerin devleti kontrolü altına alması, ülkeyi hem bölgesel hem de uluslararası bir krize sevk etmiştir.

³⁵ Arı, “Yemen'de Arap Baharından”, 9.

Kaynakça

- Akpınar, Kebire. “Yemen Krizi ve Dış Müdahaleler.” Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019.
- Arı, Tayyar. “Yemen’de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete mi?” *Stratejik Düşünce Enstitüsü/SDE Bakış*, no: 8 (2015): 1-10. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Arslan, Hüseyin. “Vekâlet Savaşları Bağlamında Suudi Arabistan-Husi Çatışmasının ve Aramco Saldırısının Bölgesel ve Küresel Güvenliğe Etkileri.” *Anadolu Strateji Dergisi*, 2/1 (2020): 19-32. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Büyükkara, Mehmet Ali. “Sosyal, Siyasi ve Dini Yönleriyle Yemen Husi Hareketi,” *Divan: Disiplinlerarası Çalışma Dergisi*, 30 (2011): 115-152. Erişim Tarihi: 13 Ağustos, 2022
- Can, Yakup. “Arap Baharı Sonrası Yemen: Ülkedeki Temel Aktörler ve Koalisyon Operasyonlarının Meşruluğu,” *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi/ASBİDER*, 7/20 (2020): 27-57. doi: 10.34189/asbd.7.20.002
- Fattah, Khaled. “Yemen: A Social Intifada In a Republic of Sheikhs” *Middle East Policy*, XVIII/3 (Fall 2011): 79-85. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2011.00499.x>
- Gezgin, Fatih ve Muslu, Ensar. “Yemen 2014,” *Ortadoğu Yıllığı 2014 içinde*, ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman. (İstanbul: Açılım Kitap, 2015): 240-256.
- Gün, Mehmet Salih. “Yemen’de Arap Baharı,” *Yasama Dergisi*, 22 (2012): 121-140. Erişim Tarihi: 13 Ağustos, 2022.
- Karakır, İrem Aşkar. “Ongoing Conflict in Yemen: A Proxy War,” *TESAM Akademi Dergisi*, 5/2 (Temmuz 2018): 121-149. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.456008>
- Kurt, Veysel. “Devrim”den Askeri Müdahaleye Yemen,” *SETA*, 144 (Aralık 2015): 1-24. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Muslu, Ensar. “Yemen 2011,” *Ortadoğu Yıllığı 2011 içinde*, ed. Kemal İnat, Bilal Yıldım, Fuat Aydın ve Muhittin Ataman, 323-358. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- Muslu, Ensar. “Yemen 2012,” *Ortadoğu Yıllığı 2012 içinde*, ed. Kemal İnat ve Muhittin Ataman. (İstanbul: Açılım Kitap, 2014), 297-324.
- Öztürk, Selim. “Zeydiliğin Tarihsel Süreçte Oluşumu ve İmamiyye ve İran ile İlişkisi,” *Liberal Düşünce Dergisi*, 24/94 (2019): 89-106. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Semin, Ali. “Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi,” *BİLGESAM*, No: 1201 (Nisan 2015) : 1-7. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Semin, Ali. “Yemen Krizinde Suudi Arabistan ve İran’ın Bölgesel Güç Mücadelesi,” *Bilge Strateji*, 9/17 (2017): 85-104. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Şeker, Şevket. “Yemen’in Başarısız Devlete Dönüş Süreci,” *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/3 (Kasım 2021): 455-473. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Tamer, Cenk. *İran’ın Kara Hâkimiyeti Teorisi Bağlamında Yemen Politikası: Hedef, Yöntem, Söylem ve Araçlar*. Ankara: Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi/ANKASAM, 2017. Erişim Tarihi: 15 Ağustos, 2022.
- Tinas, Murat. “Yemen İç Savaşı’nda Husiler: Vekâlet İlişkisinin Karmaşık Yapısı,” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/1 (Haziran 2020): 117-136. doi: 10.17494/ogusbd.763491

ABD’NİN KUZEY AFRİKA DIŞ POLİTKASI: DONALD TRUMP DÖNEMİ (2017-2021)

Ömer DUMAN*

Özet

Soğuk Savaş sonrası küresel dünyada dış politika denklemlerinde değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Soğuk Savaş’ının bitmesiyle Bu değişim ve dönüşümler en çok ABD’nin dış politikasında görülmüştür. II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan çift kutuplu “dünya düzeninde” ABD ve SSCB baskın iki süper güç olmuştur. Ancak SSCB’nin çökmesiyle Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve küresel sistemde tek kutuplu sistem oluşmuştur. Böylece bu tek kutuplu sistemde baskın ve hâkim güç ABD kalmıştır. 1990’lardan sonra ABD dış politikası hemen hemen tüm kıtalarda ve bölgelerde görünür kılınmıştır. ABD dış politikasında Afrika kıtası büyük önem arz etmiştir. Öte yandan tarihsel olarak ABD, Kuzey Afrika ülkeleriyle ekonomik, siyasal, sosyal, toplumsal ve kültürel ilişkileri de süreklilik göstermiştir. 2017’de ABD başkanı olarak seçilen Donald Trump, ABD’nin Kuzey Afrika dış politikasında önceki başkanların politikalarını (terörle mücadele, ekonomik ilişkiler, enerji güvenliği, demokratik yönetimler, hukukun üstünlüğü ve insan hakları) devam ettirmiştir. Ancak ABD’nin Kuzey Afrika dış politikasında Trump’ın izlediği en önemli politika değişimi ve dönüşümü; İsrail’in güvenliğini sağlamak için Kuzey Afrika ülkeleriyle İsrail’i barıştırmak ve diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. Çalışmada, bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda, Donald Trump Döneminde ABD’nin Kuzey Afrika dış politikası tahlil edilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD Dış Politikası, Kuzey Afrika, Donald Trump, İsrail’in Güvenliği, Enerji.

* Doktora Adayı, Bursa Uludağ Üniversitesi, Doktora Öğrencisi, Uluslararası İlişkiler/Ortadoğu Çalışmalar, orcid.org/0000-0001-9570-4171, sbui3065@gmail.com.

Giriş

Orta Doğu kavramı, jeostratejik ve jeopolitik konumu açısından farklı tanım ve yorumlara sahiptir. Orta Doğu; geniş ve dar anlamda olmak üzere iki parametre üzerinde tanımlanmaktadır. Geniş anlamda Orta Doğu; Kuzey Afrika ve Orta Afrika ülkeleri, Arap Coğrafyası, Körfez ülkeleri, Batı Asya ülkeleri, Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerini kapsadığı iddia edilmiştir. Dar anlamda Orta Doğu ise; batıda Mısır, kuzeyde Türkiye, doğuda Umman Körfezi ve güneyde Aden Körfezi ve Yemen'i içine alan bölgeye vurgu yapılmıştır.¹ Böylece geniş anlamda Orta Doğu sınırları Kuzey Afrika'yı içene almaktadır. Ancak çalışmanın spesifik boyutunu vurgulanmak için Orta Doğu yerine Kuzey Afrika ülkeleri üzerinde analizler yapılması öngörülmüştür.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da güvenlik açısından silahlanma önem arz etmektedir. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan güvenlik problemleri Soğuk Savaş döneminde sahip olan ve artış gösteren silahlanma faaliyetlerinin payı oldukça büyük olmuştur.² Böylece Kuzey Afrika ülkelerinde silahlanma faaliyetleri Soğuk Savaş döneminde ağırlık kazanmıştır. Bu minvalde, bölgedeki enerji ve radikal terör örgütlerinin varlığından dolayı güvenlik endişeleri gittikçe önem kazanmıştır. Bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda Soğuk Savaş öncesinde Kuzey Afrika ülkeleri, bölgenin istikrarı, huzuru ve barışı için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) gibi bölgenin hakim güçleriyle siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir.

Afrika ve özelde Kuzey Afrika ülkelerindeki enerji kaynaklarının (petrol ve doğal gaz vb.) varlığı ile ABD'nin çıkarlarının vücut bulduğu bir bölge olmuştur. ABD, bölgede çıkarları doğrultusunda etkin bir dış politika takip etmiş ve bölge ülkeleriyle işbirliği, terörle mücadele ve enerji güvenliği gibi dış politika parametrelerine ağırlık vermiştir. Genel olarak soğuk Savaş sonrasında ABD, Kuzey Afrika dış politikasında pragmatist tutumlar sergilemiş ve ABD'nin bölgedeki etkin rolü gittikçe artış göstermiştir. Örneğin; ABD, Kuzey Afrika dış politikasında Libya ve Sudan gibi devletler ile enerji kaynaklarına yatırım yapmak için yakın ilişkiler geliştirilmesi hedeflenmiştir.³

Bu çalışmada; Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Kuzey Afrika dış politikası bağlamında ABD başkanlarının politik tutum, eylem ve davranışlarının nasıl şekillendiği tüm ayrıntıları ile analiz

¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset ve Diplomasi Cilt I*, (Bursa: Dora, 2017), 17.

² Ferhat Pirinççi, *Silahlanma ve Savaş: Orta Doğu'daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*, (Bursa: Dora, 2020), 1.

³ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi* 1, no. 2, (2012): 104-105.

edilmiştir. Fakat Başkan Donald Trump döneminde ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasının tahlil edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Kuzey Afrika'da keşfedilen enerji kaynaklarının varlığı, jeopolitik konumu ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi açısından her bir ABD başkanı farklı politika vizyonları geliştirmiştir. Ancak ABD başkanlarının politik vizyonları farklı olsa da önemli olan ABD'nin ortak çıkarları olmuştur. Böylece Afrika dış politikasında tüm başkanlar ortak çıkarlar noktasında birleşmişlerdir. Bu ortak çıkarlar; enerji kaynakların işletilmesi ve güvenliği, ticari ilişkiler, terörle mücadele, bölgedeki çıkarların korunması, Rusya ve Çin'in bölgedeki nüfuzunun kırılması ve evrensel değerlerin korunması gibi olgular olmuştur.

Son tahlilde, çalışmanın literatür taramasında Türkçe ve İngilizce kaynakların incelenmesi, araştırılması ve yorumlanması yapılmıştır. Çalışmada konu sınırlandırılması bağlamında 45. ABD başkanı Donald Trump'ın Kuzey Afrika dış politikası ile sınırlandırılmıştır. Genel hatlarıyla bu çalışmada; analiz üzerine kurulmuş bir bakış açısı benimsenmiş ve çalışma içerisinde hipotezlere dair yorumlamalar yapılmıştır. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, ABD'nin temel dış politika parametreleri; ikinci bölümde, Kuzey Afrika'nın Jeopolitik Konumu ve Kuzey Afrika Ülkeleri; son olarak, üçüncü bölümde, 45. ABD başkanı Donald Trump'ın değişen Kuzey Afrika dış politika dönemi mercek altına alınmıştır. Ek olarak, çalışmanın ehemmiyeti açısından üçüncü bölümde, geniş bir şekilde Trump döneminde ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasına değinilmiştir. Sonuç bölümünde ise geniş bir şekilde geçmişten günümüze ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasında ABD başkanlarının dönemleri temel alınarak değerlendirilme yapılmış, öngörülerde bulunmuş ve öneriler sıralanmıştır.

ABD'nin Temel Dış Politika Parametreleri

Dış politika, bir devletin dışa dönük gerçekleştirdiği davranış ve eylemleri kapsar. Dış politika ile ülkeler, ulusal çıkarları bağlamında tutum ve davranışlarına göre hareket eder. Uluslararası ilişkilerde ve küresel siyasette dış politika kavramı yerine II. Dünya Savaşı'ndan sonra “ulusal güvenlik politikası” kavramı da sıkça kullanılmıştır.⁴ Böylece dış politika, bir devletin ulusal çıkarlarını yerine getirmesine ve milletler arasında haklı bir yer edinmesine yol açmıştır.⁵

Dış politika ile egemen bir devlet, içerde ve dışarda bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan faaliyetleri içermektedir.⁶ Dış Politikada karar almanın, bir devletin ulusal

⁴ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı: LOBİLER ve Dış Politika*, 5.Baskı, (Bursa: Dora, 2015), 21.

⁵ Aliu S. Bojang, A., S., “The Study of Foreign Policy in International Relations”, *Journal of Political Sciences & Public Affairs* 6, no. 4: (2018): 1.

⁶ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı*, 27.

çıkarlarını sürdürmek için elindeki en büyük araçlardan biri olduğu kabul edilmektedir. Devletlerin tam bir siyasi faaliyeti olarak kabul edilir. İyi bir dış politika, bir devletin ulusal çıkarlarını yerine getirmesine ve ulusların dostluğu arasında haklı bir yer edinmesine açıkça öncülük eder.⁷ Bu nedenle dış politika faktörü, uluslararası ilişkilerde ve küresel siyasette önem arz etmektedir.

ABD dış politikasının belirlenmesinde yetkiler, Başkan ve Kongre (Senato (100 Senatör) ve Temsilciler Meclisi (435 Üye)) arasında dengeli bir şekilde dağıtılmıştır. Fakat dış politikada Başkanın yetkileri daha etkilidir. ABD dış politikasında başkan; hem kara hem deniz hem de hava kuvvetlerin başkomutanıdır. Anayasanın II. Madde 2. Bölüm'e göre Başkan, Senato'nun onayı ile büyükelçiler atar ve devletlerle antlaşmalar yapma yetkisine sahiptir.⁸

ABD'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika dış politikasının şekillenmesinde birden fazla parametre vardır. Arı'ya göre Amerikan dış politikasının üç temel parametresi vardır; 1) Ekonomik çıkarlar ve petrol faktörü, 2) Stratejik ve siyasal çıkarlar ve 3) İsrail faktörüdür.⁹ Diğer bir deyişle, ABD'nin dış politikasında; i) ekonomik açıdan enerji, ithalat, ihracat ve silah satışı, ii) bölgede hegemonya kurma arayışı yani tek hâkim güç olma, iii) Soğuk Savaşı döneminde SSCB'nin bölgede etkisinin kırılması ve çıkarılması, iv) İsrail'in güvenliği yani Arap devletlerin İsrail'i yok etme veya işgal etme durumuna karşı İsrail'e hem ekonomik hem siyasi hem de askeri destek verme gibi stratejiler söz konusudur.

Amerika, kuruluşundan I. Dünya Savaşı'na kadar Monreo Doktrini'nden (1823) hedeflenen “yalnızlık politikası” takip etmiştir. ABD, Monreo Doktrini ile Avrupalı devletleri Amerikan kıtasında uzak tutmak istemiş ve bu doktrin izolasyon dönemini kapsayan bir dış politika belgesi niteliği taşımıştır. 1920'lerden itibaren ABD, Orta Doğu'da petrol rezervlerin keşfi ile bölgeye Amerikan petrol şirketleri vasıtasıyla pay kapma yarışına müdahil olmuştu. Fakat Amerika, bölgeye “askeri angajman” olarak II. Dünya Savaşı sonrasında büyük önem vermişti.¹⁰ Orta Doğu sınırları içerisinde yer alan Kuzey Afrika ülkeleri, ABD'nin dış politika belirlemesinde önem arz etmiştir. Kuzey Afrika ülkeleri olarak bilinen Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Sudan globalleşen dünyada elmas, diğer mineraller, petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından zengin devletlerdir. Bu kaynaklar Kuzey Afrika kıtasının siyasi, enerji,

⁷ Aliou S. Bojang, A., S., , “The Study of Foreign Policy in International Relations”, 1.

⁸ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı*, 21.

⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze ORTA DOĞU: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt II*, (Bursa: Alfa Akademik Basın Dağıtım, 2017).

¹⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze ORTA DOĞU*, 73.

stratejik ve iktisadi önemini arttırmıştır.¹¹ Haliyle ABD'nin Kuzey Afrika dış politikası; ekonomik ve enerji güvenliği üzerinde şekillenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı, ABD'nin Kuzey Afrika ile ilişkilerinin gelişmesinde önemli dönüm noktasını temsil etti.¹² Amerika Birleşik Devletleri, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik politikasında güvenlik merkezli bir yaklaşım benimsemiştir. Farklı Amerikan yönetimleri, kötü insan hakları siciline rağmen bölge liderlerine koşulsuz destek sağladı.¹³ Batı'nın lideri olarak bilinen ABD, Soğuk Savaş döneminde Afrika'da Sovyetler'in yayılmacılığına karşı demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi kavramları göz ardı etmiştir. Hatta ABD, SSCB'ye karşı otoriter ve despot olan yönetimlerle de ilişkiler içerisinde olmuştur.¹⁴

Fakat ele alınmayan siyasi, ekonomik ve insan hakları sorunları nedeniyle bölgede şiddet ve istikrarsızlık artmaya devam etmiştir. Bu ve benzeri gelişmeler, ABD'nin bölgede güvenlik hedeflerine sürdürülebilir bir şekilde ulaşma çabalarını engellemiştir.¹⁵ Örneğin ABD, belirli dönemlerde Libya ve Mısır gibi ülkelerde kurulan Sovyet yanlısı yönetimleri ortadan kaldırmak için ülke içerisindeki muhalif gruplara yardım etmiştir.¹⁶ Bunlar doğrultusunda ABD'nin dış politikasında bölgeye yönelik politikasını yeniden düşünmek ve ulusal güvenlik zorunluluğu olarak insan haklarına öncelik vermek ABD'nin çıkarına olacaktır.¹⁷ Bu minvalde, Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin genel olarak Afrika ve özelde Kuzey Afrika dış politikası, Sovyetlerin yayılmacı ideolojisine karşı ve doğal kaynaklara sahip olma gibi amaçlar üzerinde şekillenmiştir. ABD, yukarıda belirtilen antidemokratik politikaları takip etmiş ve kıtanın da barış ve güvenliğini göz ardı etmiştir.¹⁸

Afrika coğrafyası, güç mücadelesinin yaşandığı bir alan olduğuna yukarıda denilmiştir. Afrika kıtasında, Soğuk Savaş sürecinde ABD ve SSCB ve Soğuk Savaş sonrasında ise ABD ve Çin arasında güç mücadelesi görülmeye başlanmıştır.¹⁹ Bu durumun en önemli nedeni; Afrika

¹¹ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika," 101.

¹² Mohieddine Handri, "U.S. Foreign Policy Toward North Africa During the Cold War: From Eisenhower to Kennedy (1953–1963)", *The Journal of the Middle East and Africa* 5, no. 2, (2014): 95.

¹³ Lana Baydas, "Rethinking U.S. Foreign Policy for the Middle East and North Africa", *SFS*, 28 Ekim 2021, <https://gjia.georgetown.edu/2021/10/28/rethinking-u-s-foreign-policy-for-the-middle-east-and-north-africa/>.

¹⁴ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika," 98.

¹⁵ Lana Baydas, "Rethinking U.S. Foreign Policy for the Middle East and North Africa", *SFS*, 28 Ekim 2021, <https://gjia.georgetown.edu/2021/10/28/rethinking-u-s-foreign-policy-for-the-middle-east-and-north-africa/>.

¹⁶ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika," 99.

¹⁷ Lana Baydas, "Rethinking U.S. Foreign Policy for the Middle East and North Africa", *SFS*, 28 Ekim 2021, <https://gjia.georgetown.edu/2021/10/28/rethinking-u-s-foreign-policy-for-the-middle-east-and-north-africa/>.

¹⁸ Buğra Sarı, "Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika," 99.

¹⁹ Mehmet Ali Yüksel, "Afrika Jeopolitiği Ve ABD'nin Afrika Politikası", *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11, no. 2, (Winter, 2016): 1389.

kıtasının jeopolitik konumu ve özelde Kuzey Afrika'nın (Fas, Cezayir, Tunus Libya Mısır ve Sudan) doğal kaynaklar bakımından zengin olması ile güç mücadelesi bu alana sirayet etmiştir.

Kuzey Afrika'nın Jeopolitik Konumu ve Kuzey Afrika Ülkeleri

Kuzey Afrika ülkelerinin jeopolitik konumlarına değinilmeden jeopolitik kavramın anlamı ve niteliği konusunda farklı bakış açılarına değinmekte fayda vardır. Jeopolitik kavramı, coğrafya bilimi şemsiyesi altında yer alır ve güç kavramına ve ilişkilerine odaklı bir boyutu bulunur. Jeopolitik ilişkilerinde güç; güç dengesi ve güç mücadelesi üzerinde şekillenir. Böylece, bu ilkeler doğrultusunda analizler yapılır. Genel olarak jeopolitiğin bilimsel zemini; yöntem, terminoloji ve analiz açısından “siyasi coğrafya” olarak bilinmektedir. Fakat jeopolitik kavramı, daha çok farklı ve benzeri tutum ve faaliyetlere dayalı “güç aktörleri” tahlilleri kapsar. Jeopolitik kavramı ve güç ilişkilerinde “çatışma ve gerilim” unsurları da büyük öneme sahiptir.²⁰

Afrika jeopolitiği, coğrafi keşiflerle ile beraber Avrupalı devletlerin dış politikalarında karşılık bulmuştur. Afrika'nın ticari deniz yolları olarak bilinen kıyı ve limanları, uzun yıllar büyük öneme sahip olmuştur. Batılı devletler tarafından sömürgecilik faaliyetleri ile kıtanın içlerine kadar girilmesi hasebiyle dış politikada gücün simgesi olarak algılanmıştır. Afrika ülkelerinde ideolojik ayrışmalar, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış ve Soğuk Savaş sürecinde daha da şiddetli hale gelmişti. Afrika jeopolitiği, 20. Yüzyılın sonralarına gelindiğinde şu politikalar üzerinden şekillenmiş: i) enerji kaynakları, ii) radikal gruplar ve iii) rakip aktörlerin yani devlerin güç mücadelesi ettiği bir alan olmuştur.²¹

Şekil 1: Kuzey Afrika Ülkeleri: Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Sudan (Soldan Sağa)

Kaynak: (World Atlas, 2022)

²⁰ Yaşar Hacısalıhoğlu,, “Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan-Güç-Çatışma-Jeopolitik”, *Türk Tarih Dergisi*, no. 47, (2006): 3.

²¹ Mehmet Ali Yüksel, “Afrika Jeopolitiği Ve ABD'nin Afrika Politikası”, 1389.

Kuzey Afrika, Afrika kıtasının kuzey bölgesinde bir grup ülke ve bölgeyi ifade eder. Genellikle Afrika'nın batısındaki Atlantik kıyılarından Kızıldeniz kıyılarına ve doğudaki Süveyş Kanalı'na kadar uzanan ve Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Sudan olarak 6 ülkeyi içine alan geniş bir bölgedir. Bununla birlikte, bazı kaynaklar Kuzey Afrika'yı Cezayir, Libya, Tunus ve Fas'ı içeren Mağrip bölgesine eşitlemektedir. Araplar bu coğrafyayı Arap dünyasının batı kısmı olarak görüyorlardı. Bu nedenle, Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bağlamında söz konusu olduğunda, sadece Mağrip ülkelerini içerir.²²

Diğer taraftan, Kuzey Afrika tanımı hakkında farklı görüşler vardır. Coğrafi varlığı ile Kuzey Afrika'nın kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. Bazıları tarafından batıda Fas'ın Atlantik kıyılarından doğuda Süveyş Kanalı'na ve Kızıldeniz'e kadar uzandığı düşünülmektedir. Bu adlandırma ile daha çok Kuzey Afrika olarak anılır. Diğerleri tarafından Kuzey Afrika, Fransızlar ve Araplar'ın nitelendirdiği Mağrip (Batı) olarak bilinir. Böylece, Mağrip bölgesi; Fas, Cezayir ve Tunus ülkeleriyle sınırlandırılmıştır. En yaygın olarak kullanılan tanım, yukarıda belirtilen üç ülkeyi ve Libya'yı içerir, ancak Mısır hariç tutulur. Mısır'ın hariç tutulması ile bu bölgeye Kuzeybatı Afrika da denilmiştir.²³ Fakat Kuzey Afrika; Mısır ve Sudan'ın da içinde yer aldığı geniş bir alanı kapsamaktadır.

Kuzey Afrika, tarihi adıyla da bilinen Mağrip bölgesi, Akdeniz'in güneyinde yer alır. Mağrip bölgesi, tarih boyunca konumu ve etkinliği ile ilk sırada yer almış ve sömürgecilik hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. Böylece, Kuzey Afrika, dinamik yapısı ile üç bin yıldır bölgesel ve küresel siyasette etkinliği devam etmiş/etmektedir. Diğer bir deyişle, bu bölge dünyanın siyasi ve toplumsal yapısını etkilemiştir.²⁴

Kuzey Afrika bölgesine; M.Ö 10.yüzyıldan M.Ö 146 yılına kadar Fenikeliler, M.Ö 146'dan M.S 456 yılına kadar Romalılar, M.S. 532'den 698 yılına kadar Bizans ve M.S 8.yüzyıldan itibaren Hz. Muhammed önderliğinde Arap Müslümanlar hâkimiyet kurmuşlardır.²⁵ Daha sonraki asırlarda Avrupalı devletler bölgeye hâkim olmuş ve 20.yüzyılın ikinci yarısında çoğu Kuzey Afrika ülkeleri bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak Avrupalı devletler tarafından yönetilen bu bölge, birer sömürge haline getirilmiş ve günümüze (2022) kadar bölge üzerindeki Batılı kültürel doku ve siyasi hegemonya devam etmiştir.

²² "Countries of North Africa," World Atlas, Son erişim: 22.05.2022, <https://www.worldatlas.com/articles/countries-of-north-africa.html>.

²³ Brian H. Warmington, "North Africa", *Britannica*, Son erişim: 21.05.2022, <https://www.britannica.com/place/North-Africa>.

²⁴ Ahmet Kavas, "Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri," *Modern Ortadoğu Tarihi* içinde, editör Zekeriya Kurşun, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013): 145.

²⁵ Ahmet Kavas, "Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri," 146-147.

Kuzey Afrika ülkelerinde birden çok farklı yerli halklar yaşamaktadır. Kuzey Afrika’da yaşayan halkın çoğunluğu Arap’tır. Bölgenin Arap kimliğine sahip olmasını sağlayan temel neden; 640’lı yıllarda başlıya Müslüman Arap fetihleri olmuştur. Fakat Mısır’da Kıptiler ve diğer Kuzey Afrika ülkelerinde Berberiler yaşamaktadır. Ayrıca bölgede, Türkler ve farklı kimlikte olan küçük topluluklar da vardır.²⁶ Bundan ötürü, bölgede yaygın olarak kullanılan diller; Arapça, Berberice ve Kıptice’dir. Ancak Avrupalılar genellikle Kuzey Afrika’yı Berberi Devletleri veya sadece Berberi olarak adlandırdılar.²⁷

Yukarıda Kuzey Afrika’nın jeopolitik konumu, sosyolojik, siyasal ve kültürel yapısına kısaca değinilmiştir. Kuzey Afrika ülkeleri; Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ve Sudan’ın jeopolitik konumu, bağımsızlıkları, nüfusu, ekonomileri, enerji kaynakları ve diğer özellikleri açıklamakta yarar vardır. Fakat çalışmada, ABD’nin Kuzey Afrika dış politikası bağlamında genel bir çerçevede analiz edilmesi amaçlandığı için ABD’nin 45. Başkanı Donald Trump’ın Kuzey Afrika dış politikası mercek altına alınmıştır.

ABD Başkanı Donald Trump’ın Kuzey Afrika dış politikasına değinmeden önce ABD’nin Kuzey Afrika ile ithalat-ihracat kalemlerine değinmekte fayda vardır. Amerika, bölgede yoksul ülkelere gıda ürünleri, zengin ülkelere ise otomobil ihracatı yapmaktadır. Ek olarak, Amerika’nın bölgeye ihraç ettiği kalemlerin başında askeri teçhizatlar gelir. Öte yandan, Amerika’nın bölgeden ithal ettiği; ‘‘ham petrol, kereste, pamuk, elmas, kahve çekirdeği ve tütün’’ gibi kalemler bulunmaktadır.²⁸

Donald Trump Dönemi (2017-2021)

Kasım 2016’da ABD Başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçilerin adayı Donald Trump ve Demokratların da adayı Hillary Clinton yarışmışlardır. 2016 ABD başkanlık seçimlerinde az farkla Amerika'nın 45. Başkanı Donald Trump kazanmıştır. 20 Ocak 2017’de Trump Amerika’nın yeni başkanı olarak yemin etmiş ve görevine başlamıştır. Trump, hiçbir zaman seçilmiş bir görevde bulunmayan veya orduda görev yapmayan ilk ABD başkanıdır.²⁹

Trump döneminde ABD’nin Kuzey Afrika dış politikası önceki başkanların izlediği politikalarından farklı olmamıştır. Aynı şekilde Trump yönetimi de bölgede istikrarın, huzurun,

²⁶ Ahmet Kavas, ‘‘Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri,’’ 149.

²⁷ Brian H. Warmington, ‘‘North Africa’’, *Britannica*, 2022, Son erişim: 21.05.2022, <https://www.britannica.com/place/North-Africa>.

²⁸ M5 Savunma Stratejisi, ‘‘ABD’nin Afrika Stratejisi Ne? Afrika’da Neler Yapıyor?’’, 23 Temmuz 2021, Son erişim: 27.05.2022, <https://m5dergi.com/one-cikan/abd-nin-afrika-stratejisi-ne-afrikada-neler-yapiyor/>.

²⁹ ‘‘Donald Trump’s life story: From hotel developer to president’’, *BBC News*, 1 Mart 2021; Son erişim: 28.05.2022, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-35318432>.

refahın ve güvenliğin tesis edilmesi için ulusal çıkarlara dayalı dış politika takip etmiştir. Bahsi geçen gelişmeler doğrultusunda Trump’ın Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton, bölgede ABD’nin dış politikasını “ulusal çıkar” olarak nitelendirmiştir. Trump yönetimi tarafından Kuzey Afrika dış politikasını dört temel üzerinde öngörülmüştür. Bunlar Bolton tarafından açıklanmıştır: i) karşılıklı ticaretin artırılması, ii) Amerikan dış yardımlarında seçiciliğin arttırılması, iii) “radikal terörizm” ile mücadele, iv) bölgede Çin ve Rusya’ya karşı yaklaşım olmuştur.³⁰

Başkan Donald Trump, görevdeki son haftalarında dört ay içinde dördüncü Arap-İsrail anlaşmalarını (2020 İbrahim Anlaşmaları) açıklarken, İsrail ve Fas ilişkileri normalleştirme konusunda da anlaştıklarını ifade etti. Fas-İsrail ilişkileriyle ilgili büyük politika değişikliğinde, ABD, Fas’ın uzun süredir tartışmalı olan Batı Sahra bölgesi üzerindeki iddiasını anlaşmanın bir parçası olarak tanımayı kabul etti. Trump, İsrail ve Fas’ın Tel Aviv ve Rabat’taki irtibat bürolarının derhal yeniden açılması, büyükelçiliklerin açılması ve iki ülkenin havayolları için ortak uçuş hakları da dâhil olmak üzere diplomatik ve diğer ilişkileri yeniden kuracağını söyledi. Anlaşma, "İbrahim Anlaşmaları" başlığı altında İsrail’in Arap dünyasında daha geniş tanınmasını sağlayarak, onun başlıca dış politika başarılarından biri üzerine inşa edildi. Fas için de büyük bir başarı: ABD’nin, BM tarafından tanınmayan ve on yıllardır uluslararası bir anlaşmazlığın konusu olan Batı Sahra üzerindeki iddiasını tanıması olmuştur. Beyaz Saray, “Trump ve Fas Kralı 6. Muhammed’in Fas ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkileri sürdürmesi ve bölgesel istikrarı ilerletmek için ekonomik ve kültürel işbirliğini genişletmesi” konusunda anlaştıklarını açıklamıştı.³¹ Böylece Trump yönetimi İsrail’in güvenliği ve istikrarı için Arap ülkeleri ile İsrail arasında dostça girişimler de bulunmuştur.

Trump yönetiminde, ABD ve Tunus arasında Dışişleri bakanları düzeyinde ilişkilerin geliştirilmesi için sürekli iletişim içerisinde olmuşlardır. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo ve Tunus Dışişleri Bakanı Khemaies Jhinaoui’nin başkanlık ettiği Stratejik Diyalog görüşmelerinde her iki ülkeden yetkililerin Tunus’taki ABD özel sektör yatırımlarını artırmanın yollarını tartışılmıştır. Diğer taraftan Arap Baharı ile demokratik seçimlerin yapıldığı ve demokrasinin işlerlik kazandığı Tunus’ta, Washington yönetimi bu durumu takdir etmiş ve

³⁰ Hasan Aydın, “Trump’ın Afrika stratejisi: Yeni bir Soğuk Savaş’ın habercisi mi?”, *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2018, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-afrika-stratejisi-yeni-bir-soguk-savas-in-habercisi-mi/1344222#>.

³¹ Matthew Lee, “Israel, Morocco to normalize ties; US shifts W Sahara policy”, *Associated Press News*, 11 Aralık 2020, Son erişim: 28.05.2022), <https://apnews.com/article/donald-trump-afrika-israel-north-afrika-morocco-4279242f6f688d242bad5c7a64e29caf>.

ticari ilişkilerin artırma yoluna gidilmiştir.³² ABD Savunma Bakanı Mark Esper, 30 Eylül - 2 Ekim 2020 tarihleri arasında Mağrip ülkelerinin üç merkez başkentlerini gezdi. Bakan Esper, Tunus'u da ziyaret etmişti. Bakan Esper, Tunus ile ABD arasında 10 yıllık bir askeri işbirliği anlaşmasının imzalandığını açıklamıştı.³³

Ne var ki; Tunus'ta yapılan bir ankette, Tunus'ta Amerikan karşıtlığı yükselişte olduğunu göstermiştir. Ankete göre; Tunuslular, destek için giderek artan şekilde Amerika'nın rakipleri Rusya ve Çin'e yöneliyorlar. Aynı anket, Tunusluların i) yüzde 45'inin ABD ile daha güçlü bağları tercih ettiğini, ii) Çin için yüzde 63, iii) Türkiye için yüzde 57 ve iv) Rusya için yüzde 50 olduğunu ortaya koymuştur. Ek olarak, daha fazla Tunuslu, Çin'den yüzde 50, Rusya'dan yüzde 46 ve ABD'den yüzde 45 oranında daha fazla dış yardımın artmasını istediklerini söylemişlerdir.³⁴

Trump yönetimi, Cezayir ile ilişkilerinde sorunlar yaşamıştır. Bu sorunlarından en önemlisi Batı Sahra'nın Trump tarafından tanınması olmuştur. Cezayir, ABD Başkanı Donald Trump'ın Batı Sahra üzerindeki Fas egemenliğini tanıma kararını reddetti ve bu adımın çöl toprakları üzerindeki on yıllardır süren çatışmayı sona erdirmeye çabalarını baltalayacağını söyledi. Cezayir Dışişleri Bakanlığı, ABD'nin kararının “BM kararlarına, özellikle de Batı Sahra'daki BM Güvenlik Konseyi kararlarına aykırı olduğu için yasal bir etkisi olmadığını” ifade etmiştir.³⁵ Cezayir yönetimine göre; Trump'ın Aralık 2020'de ABD'nin Rabat'ın İsrail ile ilişkileri normalleştirilmesi karşılığında Batı Sahra üzerindeki Fas egemenliğini tanıma kabul edilemezdi. Çok fazla Filistin yanlısı bir nüfusa sahip olan Cezayir, Fas-İsrail ilişkilerinin resmileşmesine öfkeli olmuştur. Öte yandan, Cezayir yönetimi İbrahim Anlaşması'na ve bu anlaşmaların diğer Müslüman çoğunluklu ülkelere yayılmasına karşı olduğunu da açıkça ortaya koymuştur.³⁶

Trump yönetiminde ABD, Libya İç Savaşı'nda belirsiz bir Libya dış politikası takip etmiştir. Libya İç Savaşı'na müdahil olan aktörlerin ABD ile olan ilişkileri de net değildir. ABD Başkanı Donald Trump, Libya hakkında birkaç dünya lideriyle konuşmuştu ve ABD ulusal güvenlik

³² Sarah Yerkes, “As The U.S. And Tunisian Delegations Meet, Anti-Americanism is on The Rise”, *The Washington Post*, 14 Temmuz 2019, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/07/14/us-tunisian-delegations-meet-anti-americanism-is-rise/>.

³³ Arianna Polett, “US: Post-Trump vision for the Maghreb”, *The Africa Report*, 9 Kasım 2020, Son erişim: 09.10.2022, <https://www.theafricareport.com/49665/pentagons-post-trump-vision-for-the-maghreb/>.

³⁴ Sarah Yerkes, “As The U.S. And Tunisian Delegations Meet, Anti-Americanism is on The Rise”, *The Washington Post*, 14 Temmuz 2019; Son erişim: 28.05.2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/07/14/us-tunisian-delegations-meet-anti-americanism-is-rise/>.

³⁵ “Algeria rejects Trump's stance on Western Sahara”, *Reuters*, 12 Aralık 2020; Son erişim: 28.05.2022, <https://www.reuters.com/article/algeria-westernsahara-usa-idUSKBN28M0MZ>.

³⁶ Giorgio Cafiero, “Why US-Algeria relations are at their lowest point in years”, *TRT World*, 23 Aralık 2021; Son erişim: 28.05.2022, <https://www.trtworld.com/opinion/why-us-algeria-relations-are-at-their-lowest-point-in-years-52926>.

danışmanı Robert O'Brien, görüşmeler sonrasında yaptığı açıklamada, “kazanan taraf olmadığı” ifade etmiştir. Libya meselesine dair Tump ile görüşen liderler hakkında Beyaz Saray'dan yapılan açıklamalara göre, “Trump, geçtiğimiz haftalarda Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Mısır Cumhurbaşkanı Abdel Fattah Al Sisi ve Birleşik Arap Emirlikleri Veliaht Prensi Muhammed bin Zayed ile Libya'daki durumu azaltma ihtiyacını tartıştı. Yabancı güçlerin çatışmadan yararlanma çabalarının bölgesel istikrar ve küresel ticaret için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.”³⁷ Böylece Trump yönetiminin Libya dış politikası daha çok müzakere ve dostça girişimler üzerinde şekillenmiştir.

Libya dış politikasına yönelik Trump'ın ulusal güvenlik danışmanı O'Brien, “Libyalılar ancak egemenliklerini geri almak ve birleşik bir ülkeyi yeniden inşa etmek için bir araya gelirlere kazanabilirler” açıklamasını yapmıştır. Washington yönetimi, Libya'nın egemenliğini destekleyen ve ABD'nin ve müttefiklerinin ortak çıkarlarını koruyan bir çözüm bulmaya yardımcı olmak için “aktif ama tarafsız” bir rol oynamaya kararlı olduğuna vurgu yapılmıştır.³⁸

Trump yönetimi, savaşan taraflar arasında bir uzlaşma sağlamayı amaçlayan bir Libya politikası takip etmiştir. Nisan 2019'un başlarında, Hafter tarafından Trablus'ta Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne (UHM) karşı yeni bir saldırı başlatılırken, Dışişleri Bakanı Pompeo, Kongre önünde verdiği ifadede, “Halife Hafter güçlerinin askeri saldırısına karşı çıkıyoruz ve Libya'nın başkentine yönelik bu askeri operasyonların derhal durdurulmasını istiyoruz.”³⁹ Pompeo'nun açıklamasından anlaşılacağı üzere Trump yönetiminin Libya dış politikası daha çok istikrar, huzur ve barışın tesisi endeksli olmuştur.

Trump yönetiminin tarafsız ve barışa dayalı Libya dış politikasında daha sonra değişimler ve dönüşümler görülmüştür. Yukarıda belirtildiği gibi Trump liderliğinde devlet başkanları görüşmesinden bir hafta sonra Trump, beklenmedik şekilde bir politika değişikliği olarak Hafter'i telefonla aradı. Beyaz Saray'da yapılan açıklamada, ABD başkanının “Mareşal Hafter'in terörle mücadelede ve Libya'nın petrol kaynaklarını güvence altına almadaki önemli rolünü tanıdığı” belirtildi.⁴⁰ Trump, ABD'nin Libya politikasını değiştirmiş, otokrat ilan ettiği

³⁷ Andrea Shalal, “Trump security adviser warns against foreign military involvement in Libya”, *Reuters*, 4 Ağustos 2020, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.reuters.com/article/us-libya-usa-idUSKCN2502QN>.

³⁸ Andrea Shalal, “Trump security adviser warns against foreign military involvement in Libya”, *Reuters*, 4 Ağustos 2020, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.reuters.com/article/us-libya-usa-idUSKCN2502QN>.

³⁹ Gregory Aftandilian, “The Trump Administration Tries a New Policy in Libya”, *Arab Center Washington DC*, 18 Aralık 2019, Son erişim: 28.05.2022, <https://arabcenterdc.org/resource/the-trump-administration-tries-a-new-policy-in-libya/>.

⁴⁰ Gregory Aftandilian, “The Trump Administration Tries a New Policy in Libya”.

Libya Ulusal Ordusu komutanı olan Halife Hafter ile beklenmedik bir zamanda telefon görüşmesi yapması ve Trump'ın 15 Nisan'da Hafter'e meşruiyet ve destek veren çağrısı, Pompeo'nun ve üst düzey ABD'li diplomatların mesajlarının altını oymuş.⁴¹

Trump'ın Hafter'i Mareşal unvanıyla atıfta bulunması, belki de başkanın ve o zamanki ulusal güvenlik danışmanı John Bolton'un, Libyalı diktatörü, ülkeyi istikrara kavuşturacak ve Libya'nın UMH'yi destekleyen Müslüman Kardeşler'in eşdeğeri de dâhil olmak üzere İslamcı unsurlardan kurtarıcı olarak gördüğünün işareti anlamına geliyordu. Her halükarda, Trump'ın Hafter'in yanında yer alma politikası başarılı olamadı, çünkü Hafter'in Trablus'a karşı askeri saldırısı, ona karşı çıkan çeşitli milislerin UMH'nin (BM'nin Libya'da tanıdığı meşru hükümet) yanında toplanmasıyla durdu.⁴²

1978 Camp David Anlaşmaları ve İsrail ile yapılan barış anlaşmasından sonra, milyarlarca dolarlık ABD askeri fonu Mısır'a aktı ve Kahire'yi Amerika'nın en büyük bölgesel müttefiklerinden biri haline getirdi. Bu durum Trump yönetiminin Mısır dış politikasında da etkinliğini devam ettirdi. Trump döneminde Mısır'a yönelik pozitif ve yoğunlaşan bir eğilim olduğunu, Trump'ın Sisi'yi övmek gibi pragmatist politikalar etkin olmuştur.⁴³

2019'da Fransa'da yapılan G-7 toplantısında şöyle bir durum iddia edilmiştir; ABD Başkanı Donald Trump, birkaç kişinin duyabileceği kadar yüksek sesle “En sevdiğim diktatör nerede?” Trump'ın bu söylemi ile gazeteciler, siyasetçiler ve yazarlar o kişinin cumhurbaşkanı olmadan önce, 2013 yılında ülkenin demokratik olarak seçilmiş liderine (Muhammed Mursi) karşı askeri bir darbe düzenleyen Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'yi olduğunu iddia etmişlerdir.⁴⁴ Bu iddia doğrultusunda Trump ve Sisi'nin ikili ilişkileri gerek liderler zirvesinde gerekse de ikili görüşmelerde sıcak ve samimi şekilde geçiyordu. Bu bağlamda, iki lider arasındaki dostane ve sıcak ilişkiler, iki ülkenin dış politikalarına pozitif yönlü bir etkisi olmuştur. Aydın'a göre Obama ve Trump'ın Sisi'ye arka çıkmasının sorgulanabilir ve Mısır'ın istikrarı için elzem olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵

⁴¹ Mieczysław P. Boduszyński ve Christopher K. Lamont, “Trump changed U.S. policy toward Libya. This is why it matters”, *The Washington Post*, 3 Mayıs 2019, Son erişim: 09.10.2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/05/03/trump-changed-us-policy-towards-libya-this-is-why-it-matters/>.

⁴² Gregory Aftandilian, “The Trump Administration Tries a New Policy in Libya”.

⁴³ Rebecca Collard, “Egypt's Sisi Intensifies Crackdown on Rights Advocates in Waning Days of Trump Administration”, *Foreign Policy*, 20 Kasım 2020; Son erişim: 29.05.2022, <https://foreignpolicy.com/2020/11/20/egypt-sisi-intensifies-crackdown-rights-advocates-trump/>.

⁴⁴ Rebecca Collard, “Egypt's Sisi Intensifies Crackdown on Rights Advocates in Waning Days of Trump Administration”.

⁴⁵ Hasan Aydın, “Amerika Dış Politika Kültürü ve Afrika”, *Afrika Araştırmacılar Derneği (AFAM)*, 2 Temmuz 2019, Son erişim: 26.05.2022, <https://afam.org.tr/amerikan-dis-politika-kulturu-ve-afrika/>.

Trump dönemindeki en önemli dış politika gelişmelerinden biri BAE, Bahreyn, Sudan ve Fas'ın İsrail ile normalleşmesi için girişimde bulunduğu aktif dış politika faaliyeti olmuştur. Bu ülkelerin nüfusu ekseriyeti bakımından Müslüman ve Arap olmasıdır. Trump yönetimi, Orta Doğu'da İsrail'in güvenliği için takip ettiği bu dış politikası "havuç-sopa" stratejisinin bir yansıması olmuştur. Trump yönetimi, Fas'ı İsrail ile ilişkilerini normalleştirmek için Batı Sahra meselesini kullanmış ve Fas'ın zaafından yararlanmışır. Bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda Amerikan yönetimi, daha önce aynı "havuç-sopa" stratejisini Sudan dış politikasında da takip etmiştir.⁴⁶ Trump, Ekim 2020'de Sudan-İsrail ilişkilerin normalleştiğini açıkladı. Aynı zamanda, ABD Başkanı Donald Trump, Sudan'ı ABD'nin terörizmin devlet sponsorları listesinden çıkararak ekonomik yardım ve yatırımın engelini kaldırdığını da belirtti.⁴⁷

Sonuç

ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasında önemli verdiği parametreler: i) iyi yönetim, ii) demokrasi, iii) insan hakları, iv) hukukun üstünlüğü, v) yönetimlerde şeffaflık, vi) karşılıklı yatırım, vii) dış yardımlar, viii) ticaretin arttırılması, ix) terörizm ile mücadele, x) enerji güvenliği, xi) enerji kaynaklarına erişme ve işletme, xii) bölgedeki Rus ve Çin nüfuzunu engellemek, xiii) ABD ulusal çıkarların korunması, xiv) İsrail'in güvenliği ve kıtadaki ülkeler ile ilişkilerini arttırmak, xv) bölge ülkelerinin istikrarını ve barışını tesis etme, xvi) egemenlik haklarına saygı gösterme, xvii) bölgede hegemon güç olma arzusu, xviii) hamilik yapma ve müdahaleci bir tavra sahip olma, xix) coğrafyaya stratejik açıdan yaklaşan ve belli yerlerine üs kurarak etkinliğini arttırma amacı ve xx) müttefikleri ile işbirliğini sürdürmek ve ortak çıkarları korumayı amaçlamaktadır.

Genel hatlarıyla ABD'nin Kuzey Afrika politikası; dönemsel, başkanların değişen politik hedefleri, küresel siyaset angajmanları ve pragmatist hedefler gibi etkenler üzerinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş sonrası süreçte milliyetçilik, enerji kaynaklarının güvenliği, terör saldırıları ve küresel ekonomik sıkıntılar haliyle bölgenin de küresel siyasetteki rolünü önemli kılmıştır. ABD, Soğuk Savaş öncesinde Kuzey Afrika'da SSCB'nin etkisini kırmak ve komünizmin yayılmasını engellenmek için pro-aktif bir dış politika takip etmiştir. Öte taraftan,

⁴⁶ Ramazan Oduncu, F. Emir Şefkatli, Şamil Şanlıer, Burç Eruygur, Musab Yılmaz ve H. Elif Çavuşoğlu, "Trump'tan Biden'a ABD'nin Kuzey Afrika Politikası", *Rapor 28*, (Ankara: ORSAM, 2021): 27; Ömer Duman, "Uluslararası Hukuk Açısından Camp David Anlaşması'nın Güvenlik Boyutu", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi, 2021): 108.

⁴⁷ "Sudan-Israel relations agreed, Donald Trump announces", *BBC News*, 24 Kasım 2020, Son erişim: 09.10.2022, <https://www.bbc.com/news/world-africa-54554286>.

ABD, Soğuk Savaş sonrası süreçte (2000'e kadar) SSCB'nin dağılması ve komünizm tehdidinin bitmesi ile bölgede normal ve stabil ilişkiler kurmuştur. Ancak 2000'den sonra Çin ve Rusya'nın Kuzey Afrika ülkeleriyle geliştirdiği yatırım, ticaret, silahlanma ve diplomatik ilişkiler neticesinde tekrardan ABD'nin bölgedeki aktif politikası devreye girmiştir.

ABD'nin Kuzey Afrika aktif dış politikası: Bush döneminde (2001-2009) radikalizm etkili olmuştur. Bush'un radikal politikaları bağlamında; terörle mücadele ve enerji güvenliğini sağlanması hedeflenmiştir. Obama döneminde (2009-2017) daha ılımlı politikalar geliştirilmiş; ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, ithalat-ihracatın artırılması, enerjinin Amerika piyasalarına ulaştırılması, diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi, bölge ülkelere terörle mücadelede destek ve demokratik değerlerin geçerli olması gibi politikalar takip etmiştir. Trump döneminde (2017-2021) Bush'un radikal politikalarına geri dönüş sağlanmış ve İsrail'in güvenliği için bölge ülkeleri ile çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. Biden döneminde ise Obama döneminde takip edilen ılımlı politikalara geri dönüşü öngörülmektedir.

ABD, 2010'lardan sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da tutarlı ve net bir strateji izlemiştir. ABD askeri taahhütlerinde bir düşüş, stratejik liderliğin ortaklara ve bölgesel aktörlere kayması, ulusal çıkarlara ilişkin daraltılmış bir bakış açısı ve ABD'nin dünyada yapabileceği değişim ile karakterize edilmiştir.⁴⁸ Diğer taraftan İsrail'in güvenliği bağlamında; ABD'nin İsrail'e komşularıyla barıştırma, İsrail'e kongreden olabildiğince silah yardımı geçirmek, İran'ı çevrelemek, Filistinlilerin İsrail'e karşı saldırılarını önlemek ve CIA aracılığıyla istihbarat bilgileri vermek ve uluslararası mercilerde İsrail'in hamiliğini yapma gibi politikalar tüm başkanlar döneminde aynen benimsenmiştir. Aynı şekilde bu politikalar, tüm başkanlar döneminde, ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasında da sürdürülmüştür.

Son tahlilde; Trump döneminde, ABD'nin Kuzey Afrika dış politikası, bölgenin ülkeleri ile ayrı ayrı ikili ilişkiler üzerinde şekillenmiştir. ABD'nin Fas ve Cezayir ile dış politikası; i) İsrail'in güvenliği, ii) İsrail'in Arap devletleri ile barıştırma girişimleri şeklinde gelişmiştir. ABD'nin Tunus dış politikasında; ekonomik, demokrasi, insan hakları ve hukuk üstünlüğü değerler ön planda tutulmuştur. Diğer yandan, ABD'nin Libya dış politikası; muğlak ve tarafsız olmuştur. ABD'nin Mısır dış politikası ise geçmişten gelen siyasi kültürel yapı ile Cemal Abdülnasır sonrası Mısır devlet başkanları ile iyi ilişkiler geliştirme dış politikasına Trump yönetimi de devam etmiştir. Ancak Başkan Trump ile Mısır Devlet Başkanı Sisi arasında dostane ilişkiler dikkat çekmiş; siyasi ve ticari ilişkiler büyük öneme sahip olmuştur. Öte

⁴⁸ Paul Williams, "President Obama's Approach to the Middle East and North Africa: Strategic Absence", *Case Western Reserve Journal of International Law* 48, no. 1, (2016): 101.

yandan, Trump, Sisi'nin içerdeki baskıcı, insan hakları ihlali, yargının bağımsız olmaması, demokratik değerlerin yerine getirilmediği, demokratik seçimleri yapılmadığı ve muhalefetin bastırıldığı gibi politikalarını görmezden gelmiştir. Son olarak Trump yönetiminin Sudan dış politikası, aynı şekilde İsrail-Sudan ilişkilerin normalleşmesi ve bunun sonunda ABD'nin Sudan ekonomisi üzerindeki yaptırımların kaldırılması ile sonuçlanmıştır.

ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasına dair öngörülerde bulunmak ve öneriler yapmakta yarar vardı. Bahsi geçen dış politikada öngörüler bağlamında; i) ABD'nin bölgeye olan etkinliği ve ilgisi devam edecek, ii) Kuzey Afrika ülkeleri kendi ekonomik ve siyasi çıkarları için ABD ile iyi ilişkiler geliştirecek, iii) enerji güvenliği için ABD'nin bölgede müdahaleci pozisyonu varlık gösterecek, iv) terörizm ile mücadelede bölgesel işbirliği mekanizması hâkim olacak, v) ABD, Kuzey Afrika'da Çin ve Rus varlığına karşı mücadele içerisinde olacak, vi) bölge ülkeleri ile İsrail arasında normalleşme süreçlerine katkı sağlayacak, vii) İsrail'in güvenliği için bölgede aktif bir dış politikadan taviz vermeyecek, viii) Kuzey Afrika'da çıkarılan kaynakların keşfedilmesi ve işletilmesi için daha fazla mesai harcayacak, ix) Kuzey Afrika'da askeri varlığını devam ettirmek için AFRICOM'a daha çok yatırım yapacak ve son olarak x) bölgenin kalkınması ve demokratikleşmesi için katkı sunacaktır.

ABD'nin Kuzey Afrika dış politikasına dair öneriler açısından; i) bölgenin kalkınması için yatırımlar yapılmalı, ii) demokratikleşme hareketlerine katkı sağlanmalı, iii) terörle mücadelede işbirliğine gidilmeli, iv) insani dramların önüne geçilmeli, v) HIV/AIDS ile mücadele edilmeli, vi) enerji kaynaklarının güvenliği sağlanmalı, vii) bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumuna önem verilmeli, viii) hukukun üstünlüğü, insan hakları ve evrensel değerlerin korunmasında yapıcı dış politika faaliyetleri geliştirilmeli, ix) bölge dinamikleri ve kültürel değerler korunmalı ve son olarak x) çatışmacı ve savaşın olmadığı bir bölgenin olması için sert dış politika hedeflerinden tavizler verilmez.

Kaynakça

- Aftandilian, Gregory. “The Trump Administration Tries a New Policy in Libya”, *Arab Center Washington DC*, 18 Aralık 2019, Son erişim: 28.05.2022, <https://arabcenterdc.org/resource/the-trump-administration-tries-a-new-policy-in-libya/>.
- Arı, Tayyar. *Amerika’da Siyasal Yapı: LOBİLER ve Dış Politika*, 5.Baskı, Bursa: Dora, 2015.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze ORTA DOĞU: Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı Cilt II*, Bursa: Alfa Akademik Basın Dağıtım, 2017.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Savaş, Siyaset ve Diplomasi Cilt I*, Bursa: Dora, 2017.
- Aydın, Hasan. “Amerika Dış Politika Kültürü ve Afrika”, *Afrika Araştırmacılar Derneği (AFAM)*, 2 Temmuz 2019, Son erişim: 26.05.2022, <https://afam.org.tr/amerikan-dis-politika-kulturu-ve-afrika/>.
- Aydın, Hasan. “Trump’ın Afrika stratejisi: Yeni bir Soğuk Savaş’ın habercisi mi?”, *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2018, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-afrika-stratejisi-yeni-bir-soguk-savas-in-habercisi-mi/1344222#>.
- Baydas, Lana. “Rethinking U.S. Foreign Policy for the Middle East and North Africa”, *SFS*, 28 Ekim 2021, <https://gjia.georgetown.edu/2021/10/28/rethinking-u-s-foreign-policy-for-the-middle-east-and-north-africa/>.
- BBC News. “Donald Trump's life story: From hotel developer to president”, 1 Mart 2021, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-35318432>.
- BBC News. “Sudan-Israel relations agreed, Donald Trump announces”, 24 Ekim 2020, Son erişim: 09.10.2022, <https://www.bbc.com/news/world-africa-54554286>.
- Boduszyński Mieczysław P. ve Lamont Christopher K. “Trump changed U.S. policy toward Libya. This is why it matters”, *The Washington Post*, 3 Mayıs 2019, <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/05/03/trump-changed-us-policy-towards-libya-this-is-why-it-matters/>.
- Bojang, Aliou S. “The Study of Foreign Policy in International Relations”, *Journal of Political Sciences & Public Affairs* 6, no. 4, (2018): 1-9.
- Cafiero, Giorgio. “Why US-Algeria relations are at their lowest point in years”, *TRT World*, 23 Aralık 2021, <https://www.trtworld.com/opinion/why-us-algeria-relations-are-at-their-lowest-point-in-years-52926>.
- Collard, Rebecca. “Egypt’s Sisi Intensifies Crackdown on Rights Advocates in Waning Days of Trump Administration”, *Foreign Policy*, 20 Kasım 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/11/20/egypt-sisi-intensifies-crackdown-rights-advocates-trump/>.
- Duman, Ömer. *Uluslararası Hukuk Açısından Camp David Anlaşması’nın Güvenlik Boyutu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Batman Üniversitesi, 2021.
- Hacısalıhoğlu, Yaşar. “Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan-Güç-Çatışma-Jeopolitik”, *Türk Tarih Dergisi*, no. 47, (2006): 1-14.
- Handri, Mohieddine. “U.S. Foreign Policy Toward North Africa During the Cold War: From Eisenhower to Kennedy (1953–1963)”, *The Journal of the Middle East and Africa* 5, no. 2, (2014): 95-110.

- Kavas, Ahmet. “Kuzey Afrika (Mağrip) Ülkeleri”, (içinde) *Modern Ortadoğu Tarihi*, Editör: Prof. Dr. Zekeriya Kurşun, 145-170. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları 2013.
- Lee, Matthew. “Israel, Morocco to normalize ties; US shifts W Sahara policy”, *Associated Press News*, 11 Aralık 2020, Son erişim: 28.05.2022), <https://apnews.com/article/donald-trump-africa-israel-north-africa-morocco-4279242f6f688d242bad5c7a64e29caf>.
- M5 Savunma Stratejisi. “ABD’nin Afrika Stratejisi Ne? Afrika’da Neler Yapıyor?”, 23 Temmuz 2021, Son erişim: 27.05.2022, <https://m5dergi.com/one-cikan/abdnin-afrika-stratejisi-ne-afrikada-neler-yapiyor/>.
- Oduncu, Ramazan, Şefkatli, F. Emir, Şanlıer, Şamil, Eruygur, Burç, Yılmaz, Musab ve Çavuşoğlu H. Elif. “Trump’tan Biden’a ABD’nin Kuzey Afrika Politikası”, *Rapor 28*, Ankara: ORSAM 2021.
- Pirinççi, Ferhat. *Silahlanma ve Savaş: Orta Doğu’daki Silahlanma Girişimlerinin Küresel ve Bölgesel Güvenliğe Etkisi (Soğuk Savaş Dönemi)*, Bursa: Dora, 2020.
- Polett, Arianna. “US: Post-Trump vision for the Maghreb”, *The Africa Report*, 9 Kasım 2020, Son erişim: 09.10.2022, <https://www.theafricareport.com/49665/pentagons-post-trump-vision-for-the-maghreb/>.
- Reuters. “Algeria rejects Trump’s stance on Western Sahara”, 12 Aralık 2020, Son erişim: 28 Mayıs 2022; <https://www.reuters.com/article/algeria-westernsahara-usa-idUSKBN28M0MZ>.
- Sarı, Buğra. “Amerikan Ulusal Çıkarları ve Afrika”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi 1*, no. 2, (2012): 95-119.
- Shalal, Andrea. “Trump security adviser warns against foreign military involvement in Libya”, *Reuters*, 4 Ağustos 2020, Son erişim: 28.05.2022, <https://www.reuters.com/article/us-libya-usa-idUSKCN2502QN>.
- Warmington, Brian H. “North Africa”, *Britannica*, 2022, Son erişim: 21 Mayıs 2022, <https://www.britannica.com/place/North-Africa>.
- Williams, Paul. “President Obama’s Approach to the Middle East and North Africa: Strategic Absence”, *Case Western Reserve Journal of International Law* 48, no. 1, (2016): 83-101.
- World Atlas. “Countries Of North Africa”, Son erişim: 22 Mayıs 2022, <https://www.worldatlas.com/articles/countries-of-north-africa.html>.
- Yerkes, Sarah. “As The U.S. And Tunisian Delegations Meet, Anti-Americanism is on The Rise”, *The Washington Post*, 14 Temmuz 2019, Son erişim: 28 Mayıs 2022, <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/07/14/us-tunisian-delegations-meet-anti-americanism-is-rise/>.
- Yüksel, Mehmet, Ali. “Afrika Jeopolitiği ve ABD’nin Afrika Politikası”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11, no. 2, (2016 Kış): 1389-1408.

KÜLTÜREL MİRASIN YOK OLUŞU: ORTADOĞU'DA UNUTTURULAN TARİH

Deniz DEDE¹

Özet

Kültürel mirası oluşturan unsurlar, var oldukları coğrafyalarda yer alan kültürlerin gelecek nesillere aktarılabilmesi için kritik öneme sahiptir. Ortadoğu'da modern dönemde özellikle çatışma bölgelerindeki kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliği noktasında gelinen son durumu tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada; büyük ölçüde sıcak çatışmalar ve terör faaliyetlerinin sebep olduğu hasarlar kantitatif araştırma yöntemleri kullanılarak tespit edilmiştir. Kültürel miras unsurlarının yaşanan kültürel çatışmalar sebebiyle ciddi derecede hasar gördüğü tespit edilen Suriye, Irak, İran, Yemen ve Afganistan'da mevcut durum, yerel kültürler ekseninde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin sonucunda da ülkelerin mevcut durumlarıyla ilgili çıkarımlar ortaya koyulmuştur. Genel itibariyle yapılan çıkarımlar, Ortadoğu'da kültürel mirasın korunmasının, gittikçe zorlaşmakta olduğu yönündedir. Bölgedeki devletlerin ve devlet dışı aktörlerin aktif olarak çatışma sahalarında yer almasından kaynaklı olan bu durum, hasar gören unsurların temsil ettiği kültürlerin gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarılmasını imkânsız hâle getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Kültürel Miras, Kültürel Çatışma, Yerel Kültür, Kültürel Emperyalizm

¹ İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye.

Giriş

Ortadoğu, tarihin her döneminde bölgesel ve küresel güçler için bir mücadele sahası durumunda olmuştur. Bu durum; bölge halkının refah düzeyinin istikrarlı düzeyde seyretmesini imkânsız kılarken, ülkelerinin sosyal/siyasi yapısına da düzeltilmesi uzun zaman alacak düzeyde hasar vermiştir. Bölge üzerinde verilen mücadelelerin yol açtığı bu hasarlar, ilgili ülkelerin yalnız siyasi düzenine ve sosyal/demografik niteliklerine yönelik süregelen bir tehdit unsuru oluşturmakla kalmamış; bölgenin “kültürel yapısı” üzerinde de aynı ölçüde silinmesi güç izler bırakmıştır. Pek çok açıdan, bölgenin kültürünü meydana getiren unsurlar, ya telafi edilemeyecek boyutta hasarlar almış ya da tamamen yok olmuşlardır. Küreselleşen dünyada bölgesel kültürlerin kendilerini dünyaya tanıtmaya çabasının bir üstünlük mücadelesine dönüşmesi, dünyanın geri kalanında olduğu gibi Ortadoğu’da da yaşanan çatışmaların en önemli tetikleyicilerinden biri olmuştur. Bu bildiride; Ortadoğu’da modern çağda yaşanan çatışmaların bölgenin kültürel hafızasına etkileri, kültürel miras ve kültürel emperyalizm bağlamında ele alınacaktır.

Kültür ve Emperyalizm Arasındaki Bağlantılar

Bir kavram olarak “kültür”, Türk Dil Kurumu’nun tanımlamasına göre, “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” olarak açıklanmıştır.² Bu açıdan bakıldığında bir devlete, millete, her türlü sosyal/siyasal topluluğa ait kültür yapılarının birden fazla göstergesinin, aracının olabildiği görülmektedir. Bu nedenle de “kültür,” pek çok farklı akademik disiplinin ortak çalışma sahası hâline gelmiştir. Bu alan ile ilgili öne çıkan disiplinler kuşkusuz tarih, coğrafya, arkeoloji disiplinleridir; burada elde edilen bulgulara bağlı olarak sosyoloji ve psikoloji gibi sosyal disiplinler de kültür alanında araştırmalar yürütebilmektedir.

Belirli ortak alanlarda araştırma yapan disiplinlerin, araştırmalarını daha nitelikli bulgularla sonuçlandırabilmek amacıyla ortak alt disiplinler meydana getirdiği görülmektedir. Kültür alanında araştırmalar yapan tarih ve coğrafya disiplinlerinin ortak alt disiplini olarak ortaya çıkan “tarihi coğrafya” disiplini, bu konuda verilebilecek örneklerdendir.³ İsminin doğrudan “historical geography (tarihi coğrafya)” olarak Edward Wells tarafından verilmesiyle⁴ literatüre kazandırılan bu disiplin, altında yer aldığı disiplinlerin köklülükleri sebebiyle bir bilim dalı

² “Güncel Türkçe Sözlük,” Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>

³ Osman Gümüüşçü, “Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras,” *Erdem* (2018): 101

⁴ *Ibid*, 101

olarak daha eskiye dayanmaktadır. Ancak doğrudan “tarihi coğrafya” disiplinine yönelik yapılan çalışmalar 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Tarihi coğrafyayı, “bir mekânın, coğrafyanın çağdaş yöntemleriyle geçmiş zamana yönelik olarak araştırılması” olarak tanımlamak mümkündür.⁵ Bu noktada kültür üzerine yapılan araştırmaların, doğrudan tarihi coğrafya disipliniyle bağlantılı olduğu yorumunu yapmak, hatalı olmayacaktır.

Günümüzde de sıklıkla kullanılan “kültür” kavramının kapsadığı değerler, siyasi/sosyal bağlamda incelendiğinde iki ana başlıkta sınıflandırılmaktadır. Bu ana başlıklar, “Yerel Kültür” ve “Küresel Kültür” olarak isimlendirilebilir.

Yerel kültür, sınırları belli olmayan coğrafyalar içerisindeki halkların benzer karakteristik özelliklere, inanışlara ve geleneklere sahip olması olarak açıklanabilir. Bu noktada, Samuel Huntington’ın geniş kapsamlı bölgeler ile yaptığı kategorizasyon önem taşımaktadır. Huntington, bu kategorizasyonu, kültür kavramını bu geniş kapsamlı bölgeler üzerinden değerlendirebilmek amacıyla yapmış ve bu geniş kapsamlı bölgelere “uygarlık” demiştir.⁶ Huntington’ın bahsettiği uygarlıklar şunlardır: Çin Uygarlığı, Japon Uygarlığı, Hindu Uygarlığı, İslam Uygarlığı, Ortodoks Uygarlığı, Batı Avrupa Uygarlığı, Kuzey Amerika Uygarlığı, Latin Amerika Uygarlığı ve Afrika Uygarlığı. Bu kategorizasyon günümüz şartlarında değerlendirildiğinde, her bölgenin farklı bağlamlarda değerlendirilecek ölçüde farklı kültürel yapılarının bulunduğu görülebilir.

Yaklaşık beş yüz yıllık bir geçmişi bulunan⁷ ve “Küresel Kültür” kavramının tam olarak tanımlanabilmesi için öncelikli olarak açıklanması gerekli olan “Küreselleşme”; tanım itibarıyla dünyadaki birbirinden farklı toplulukların birbirlerine benzemesi, bir nevi tek tipleşmesi olarak açıklanabilmektedir.⁸ Aynı zamanda, kişinin dünyadaki diğer toplumlara bakarak kendi toplumunda bulunan eksiklikleri tanımlayabildiği süreç de küreselleşme olarak tanımlanabilmektedir.⁹ Bu tanımlamaların, Anthony Giddens’in teziyle aynı doğrultuda olduğu söylenebilmektedir. Nitekim Giddens, “Küreselleşme” için “modernleşmenin bir sonucu” tanımlamasını yapmaktadır.¹⁰ Giddens; “mekân” çeşitliliğinden doğan kültürel farklılıkların, küreselleşme sürecinde var olmadığını belirtmiştir.¹¹ Tarih öncesi çağlarda toplumların

⁵ Ibid, 101

⁶ Abdulsemet Yaman, “Küreselleşme Süreci ve Küreselleşmenin Yerel Kültüre Etkisi,” *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 44 (2019): 429, 3

⁷ Mustafa Talas ve Yaşar Kaya, “Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları,” *Türklük Bilimi Araştırmaları* 22 (2007): 151

⁸ Gönül İçli, “Küreselleşme ve Kültür,” *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (2001): 164

⁹ İçli, “Küreselleşme ve Kültür,” 164

¹⁰ Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları* (İstanbul, Ayrıntı: 1998), 70.

¹¹ İçli, “Küreselleşme ve Kültür,” 164.

birbirlerine olan uzaklıklarından dolayı yaşadıkları “farklı zaman dilimlerinin” günümüzde büyük ölçüde var olmaması, Giddens’i haklı çıkarır niteliktedir. Bu teze göre, küreselleşme süreci neticesinde; aynı zaman dilimi içerisinde yaşayan topluluklar, birbirlerine ne kadar uzak olurlarsa olsunlar, birbirleriyle etkileşim içerisinde bulunabilmektedirler.

Bu tanımlamalar, Huntington’ın günümüz dünyası için farklı kültürlere sahip olduğunu belirterek ayrı ayrı değerlendirdiği “uygarlık” teziyle de paralellik göstermektedir. Bu paralellığe atıfta bulunarak verilebilecek en iyi örnek, ABD’de 2001 yılında gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarıdır. Bu saldırı ve bu saldırıdan sonra ABD’nin Afganistan ve Irak’a yaptığı askeri müdahale, Huntington’ın ayrımına göre değerlendirilecek olursa Batı kültürü ve İslami kültür arasında yaşanan farklılığın bir sonucudur.¹² Fakat aynı zamanda bu, Giddens’in belirttiği şekliyle “zaman-uzam uzaklaşması” sonucu¹³ birbirlerine oldukça uzak olan coğrafyalarda var olan iki kültürün etkileşime girmiş olmasının da bir çıktısı olarak değerlendirilebilmektedir.

Küreselleşme sonucunda, genel itibariyle “tezat” olarak değerlendirilen, ancak çıktılar açısından bakıldığında ortak özelliklerinin olduğu görülebilen iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar, evrenselliği içerisinde barındıran “kültürel homojenlik” ve toplumlar arasındaki farklılıklara vurgu yapan “çokkültürlülük”tür.¹⁴ Bu iki sonucun ortak çıktısı, kültürel homojenlik sürecinde kültürler arasındaki farklılıkların da korunması, coğrafyadan kaynaklı oluşan doğal kültür yapılarının yok olmasının önlenmesine yönelik mücadele verilmesidir.

Bu noktada tüm tanımlamalara bakılarak küresel kültürün, yerel kültürlerin kesişim kümelerinden oluşan asgari müşterekte bir ortak kültür olduğu da söylenebilmektedir. Ancak ortak olmayan pek çok özellikleri de mevcuttur; bu da belirli noktalarda “kültürel çatışmaların” meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu çatışmalar, küreselleşme sürecinde “kültürün homojenleşmesi” ile yerel kültürel unsurlar için kendi kültürlerinin birer “kimlik sorunu” durumuna evrilmesinden kaynaklanmaktadır. Burada “kimlik” kavramıyla kastedilen olgu; etnisite, inanç, sosyo-ekonomik konum, gelenekler, dil ve daha pek çok spesifik özelliğin bir arada oluşturduğu ve belirli bir coğrafyada yaşayan insanların benimsediği aidiyet duygusu olarak açıklanabilir.

¹² Yaman, “Küreselleşme Süreci,” 429

¹³ Giddens, “Modernliğin Sonuçları,” 62

¹⁴ A. Müslim Akdemir, “Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu,” *Journal of Graduate School of Social Sciences 1* (2004): 45

Küreselleşmenin ana unsurunun, en basit hâliyle yeni iletişim ağları olduğu söylenebilmektedir.¹⁵ Bu iletişim ağları, yerel kültürlerin hayatta kalmasını sağlarken; farklı bölgelerdeki yerel kültürler ile gerçekleştirdikleri bilgi alışverişinin sürekliliğini sağlamak açısından da önemli bir rol üstlenmektedir. Ancak bu noktada yeni iletişim araçlarının, farklı bir görevi de bulunmaktadır. Bu görev; iletişim araçlarına hâkim olan kültür yapılarının, bu araçları diğer kültür yapılarını baskılamak ve kendi kültürlerini empoze etmek için kullanmasıdır.

Tarihsel perspektiften bakıldığında, endüstri devriminde öncü olan devletlerin, teknolojinin üretilmesi ve geliştirilmesi konusunda avantajlı bir durumda oldukları görülebilecektir. Bu devletler aynı zamanda, toplumlarının endüstri devrimine adaptasyonunu diğer devletlere göre daha hızlı gerçekleştirmesinin bir sonucu olarak, “endüstri toplumunu” bir “iletişim toplumuna” dönüştürme noktasında da inisiyatif üstlenmiştir; bu da teknoloji üretiminde elde ettikleri üstünlüğü iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılması konusunda da sağlamalarına neden olmuştur.¹⁶

Medya; sahip olduğu değiştirme, yönlendirme, birleştirme ve ayırıştırma etkilerini kullanarak ulusal ve uluslararası düzeyde kültürün bireylere ulaştırılmasında önemli bir konumda yer almaktadır. Yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra dördüncü güç olarak tanımlanan medya, hem ülkelerinin yönetimleri üzerinde gözlemci olarak çalışmaları neticesinde toplumlara ülkelerini ilgilendiren temel meseleler hakkında fikir beyan edebilecekleri bilgi altyapısını sunmakta; hem de aynı toplumları ülkede ve dünyada var olan farklı fikirlerden haberdar etmektedir.¹⁷ Bu durum, farklı kültürlerin yüzleştiği meselelerin ve bu meselelere yönelik bakış açılarının medya aracılığıyla tüm insanlığa iletildiği anlamına gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki medya, siyasi unsurların kültürel propagandalarını yapabilecekleri en önemli silahları olarak da yer almaktadır. Bu noktada medyanın işlevi, ulusal ve uluslararası boyutta halkı bilgilendirmekten, yine ulusal ve uluslararası boyutta halka fikirlerini “empoze etmeye” dönüşmektedir. Medyanın bu işlevi; iletişim araçlarının kullanılmasında üstünlük sağlayabilen devletlerin, aktif bir biçimde kendi kültürlerinin propagandasını yapabilmelerini

¹⁵ İçli, “Küreselleşme ve Kültür,” 165

¹⁶ Oylum Tanrıöver ve Serkan Kırıl, “Global Village and Culturel Imperialism: A View To The Information Society In The Context of Globalization,” *E-journal of Intermedia 2* (2015): 134

¹⁷Hicabi Arslan, “Siyasi Aktörler Tarafından Kullanılan Dilin Haber Diline Uyarlanması: Medya Siyaset İlişkisi,” *Political Communication in Theory and Practice: Non-Western Approaches: Proceeding Book* (2003): 73

sağlamıştır. Burada ise medyanın propaganda işlevinin fayda sağladığı kültürel diplomasi ve kültürel emperyalizm kavramları öne çıkmaktadır.

Kültürel diplomasi, sıklıkla kültürel emperyalizm ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.¹⁸ Kültürel diplomasi kapsamında yapılan faaliyetler, doğrudan emperyalist bir amaca yönelik olmasa da kültürel emperyalizm kapsamında yapılan faaliyetler ile aynı yolu izlediğinden dolayı bu değerlendirmenin öznesi olmuştur. İki faaliyet girişimi de toplumun edebi/sosyal yönünün tanıtılmasıyla kültürel açıdan toplumun lehine bir çıkar sağlama arayışı içerisindedir. Nitekim aralarındaki fark da çok ince bir çizgiyle belirlenebilmektedir. Kültürel diplomasi temel amacı, toplumunun değerlerini bir başka topluma “tanıtmasıdır”; kültürel emperyalizmin amacı ise, toplumunun değerlerini bir başka topluma “dayatmasıdır.”

Kültürel Miras

Kültürel emperyalizmin dayatmacı tutumu, dominant küresel kültürün empoze edildiği bölgedeki yerel kültürün pek çok spesifik özelliğini yitirmesine neden olmaktadır.¹⁹ Kültürlerin sahip olduğu spesifik özellikleri, “kültürel miras” olarak tanımlanmaktadır.

“Miras” sözcüğü, Türk Dil Kurumu tarafından “birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, kalıt, bırakıt, tereke”; “kalıtım yoluyla gelen herhangi bir özellik” ve “bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey” olarak üç farklı şekilde anlamlandırılmıştır.²⁰ Bu üç tanımlamaya bakılarak “kültürel miras” kavramı şu şekilde açıklanabilir: “Belirli bir kültürel yapıya sahip olan toplumun, sonraki nesline bu kültürel yapıya dair bıraktığı her türlü özellik.” Buradan hareketle, kültürel mirasın geçmişte var olan toplumlardan günümüze kalan tüm unsurları kapsadığı söylenebilmektedir.²¹

Kültürel miras, insanların uzun zamanlar boyunca biriktirdiği deneyimin gelecek nesillere aktarılarak toplumsal hafıza oluşturma ve toplumun geleneklerini sürdürme noktasında çok önemli bir konuma sahiptir. Günümüzde toplumların sahip oldukları kültürel mirasın gelecek nesillere sürdürülebilir bir biçimde aktarılabilmesi için, sahip olunan mirasın korunması gereklidir. Bu amaçla UNESCO, 1972 yılında, tarafı olan ülkelere kültürel mirasın korunması noktasında önemli sorumluluklar yükleyen bir sözleşme ile ciddi bir adım atmıştır. İlgili sözleşmeye göre UNESCO; anıtları, yapı topluluklarını ve siteleri kültürel miras olarak

¹⁸ Firdevs Bulut, “Kültürün Reklamı: İngiliz ve Alman Geleneklerinde Kültür Diplomasisi”, *TRT Akemi* 5 (2020): 873

¹⁹ Yaman, “Küreselleşme Süreci,” 430

²⁰ “Güncel Türkçe Sözlük,” Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>

²¹ Gümüşçü, “Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras,” 101

belirlemiştir.²² Belirlenen bu maddelerin genel itibariyle somut unsurlar öngördükleri için “kültür” kavramını karşılamaya yetmediği anlaşılmaktadır.²³ Bu sebeple 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kabul edilmiş;²⁴ bu sözleşmeyle somut bir nitelik taşımayan sözlü sanatlar, gösteri sanatları, ritüeller ve şölenler gibi yerel kültür için önem arz eden soyut unsurların da somut unsurlarla aynı statüde korunmasının gerektiği kararlaştırılmıştır.²⁵

Kültürel mirası oluşturan unsurlar, tüm önlemlere karşın çeşitli nedenlerle bozulabilmektedir. Bu nedenleri, doğal sebepler ve insan kaynaklı sebepler olarak iki ana başlıkta incelemek mümkündür.²⁶ Doğal sebepler, rüzgâr ya da yağmur gibi doğa olayları ile değişen sıcaklıklar olarak açıklanabilmektedir. Bunların yanında bitki köklerinin ve hayvanların neden olduğu hasarlar da bozulmanın doğal sebepleri arasında yer almaktadır. İnsan kaynaklı sebepler ise ilgili unsurların bakımsızlığı, terör veya savaş gibi çeşitli nedenlerle saldırıya ya da hırsızlığa uğraması olarak değerlendirilebilmektedir.²⁷

Orta Doğu’da Kültürel Miras

Bölgesel açıdan Mezopotamya’nın tarihteki pek çok savaşın ana merkezi olduğu gerçeği göz önüne alındığında, Orta Doğu’nun savaş ve çatışmalarla dolu geçmişinin yakın bir tarihte başlamadığı açıkça söylenebilmektedir. Ancak, günümüz Orta Doğu’suna şekil veren emperyalist mücadelelerin, Birinci Dünya Savaşı ile başladığı iddia edilebilir. Savaşın sonucunda Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki ülkelerin coğrafi sınırları, savaşın kazananları tarafından çizilmiştir; bu sırada bölgede var olan devletlere ve farklı etnik unsurlara söz hakkı tanınmamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında devletlerin bu topraklara hâkim olmayı arzulamasındaki temel motivasyon, endüstri devrimi sonucunda ihtiyacın olağanüstü düzeyde arttığı hammaddenin ve üretilen ürünlerin ihracı için uygun pazarların bu bölgede rahatlıkla bulunabilmesi olmuştur.

Uzunca bir süre Osmanlı İmparatorluğu’nun hüküm sürdüğü Orta Doğu’da yaşayan halklar, kendi kültürlerini egemen devletle entegre bir biçimde korumuşlardır. Ancak savaşın ardından bu bölge Osmanlı İmparatorluğu’ndan koparılmıştır. Savaşın galip tarafı olan İtilaf

²²“Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage,” UNESCO, <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

²³ Gümüüşçü, “Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras,” 104

²⁴ “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi,” UNESCO, <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>

²⁵ “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi,” UNESCO

²⁶ Gizem Öksüz Kuşçuoğlu ve Murat Taş, “Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi* 2 (2017): 62

²⁷ Öksüz Kuşçuoğlu ve Taş, “Sürdürülebilir Kültürel Miras Yönetimi,” 62

Devletleri'nin bugünün Orta Doğu'sunda hâlâ etkilerinin hissedildiği politikaları bu zamandan sonra şekillenmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun burada hüküm sürdüğü yüzyıllar, bölgede yerleşik bir kültür oluşturabilmesini sağlamıştır. Bundan dolayı İtilaf Devletleri de öncelikli olarak bu kültürün yok edilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden biri; babası Osmanlı İmparatorluğu'nda telgraf memuru olan Yunan kökenli Ortodoks bir Osmanlı vatandaşının, yeni kurulan Irak'ın sınırları içerisinde ikamet ediyor olması sebebiyle Irak vatandaşı bir Arap olarak kayıtlara geçirilmesidir.²⁸ Bu vatandaşın 1919 ile 1924 yılları arasında yazmış olduğu ve kendisine Yunan vatandaşlığının verilmesini, bunun mümkün olmaması halinde ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ardılı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlığının verilmesini talep ettiği onlarca mektubunun bulunmasına karşın bu mektupların hiçbirine geri dönülmemiştir. Bu, egemen devletlerin, Orta Doğu'da yürüttükleri milliyetçi ayrılıkları destekleme politikasının kaçınılmaz olarak getirdiği bir sonuçtur ve bölgenin bütüncül kültürünü bölme amacıyla empoze edilmiş yeni ve alakasız bir kültürün dayatılmasını içermektedir. Aynı durum, Türkiye'de halifelik makamının kaldırıldığı 1924 yılında İngiliz destekli Hicaz Kralı Şerif Hüseyin'in kendini yeni halife ilan etmesi örneğinde de görülebilmektedir.²⁹

Tüm bu emperyalist faaliyetlere karşı, Orta Doğu'da yer alan mandater sistemler, üzerlerinde egemenlik kuran devletlere karşı ayaklanmış ve kısa süreliğine de olsa bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 1940'lı yıllarda manda hükümetleri resmen son bulsa da o dönem gerçekleştirilen faaliyetlerin etkileri yaklaşık yüz yıldır farklı biçimlerde görülebilmektedir.

Orta Doğu'da yaşanan bu parçalanma neticesinde ortaya çıkan rejimler, küresel güç olarak nitelendirilen devletlerin ideolojilerini yaymak ve bölgenin maddi kaynaklarından faydalanmak amacıyla dikkatle takip ettiği siyasi sistemler hâlini almıştır. Bölgede yer alan bu siyasi sistemler, bu devletler tarafından hızla silahlandırılmış ve bunun sonucu olarak bölgede barışın sağlanması ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Günümüzde de Orta Doğu'nun çeşitli bölgelerinde kültürel çatışmalar devam etmektedir. Bölgede sınırları çizilen tüm ülkelerde azınlık konumunda kalan Kürtler; önce bölgedeki Arap milliyetçiliğini yıkmak amacıyla iki etnisiteyi karşı karşıya getiren Fransızlar, daha sonra ise BAAS yönetimiyle Hafız Esad'ın iktidara gelmesinin ardından izlediği politikalar sebebiyle bir

²⁸ Michael Provence, *The Last Ottoman Generation and the Making of the Modern Middle East* (Cambridge, Cambridge University Press: 2017), 153

²⁹ Ibid, 154

etnik sorun hâlini almış³⁰ ve daha sonra ABD'nin bölgedeki hakimiyetini güçlendirmek amacıyla açıkça destek verdiği PKK terör örgütünün^{31,32} ortaya çıkmasına neden olmuştur. Afganistan'da Sovyetler Birliği'nin ülkeyi işgal ettiği 1979 yılından sonra muhalif grupları destekleyerek Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele yürütülmesine öncülük eden ABD ve Pakistan, buradaki destekleri sonucunda Taliban'ın ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesi, 2011 yılında çekilmesinden sonraki süreçte bile Irak'taki kültürel yıkımın başlıca sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. 2011'de başlayan Arap Baharı'nın bir sonucu olarak ortaya çıkan Suriye Krizi'yle birlikte şiddet seviyelerini artıran silahlı aktörlerin bölgedeki kültürel mirasa yönelik gerçekleştirdiği tahribat ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yemen'de hâlihazırda gerçekleşmekte olan mezhep savaşları, bölge halkının ortak bir kültür geliştirebilmesinin önündeki en büyük engel olma niteliği taşımaktadır. Bu örneklerde spesifik olarak incelenmesi gereken husus, bölgede ortaya çıkan bu çatışmaların bölgenin tarihî/sosyal niteliğinin bir vitrini olma özelliği taşıyan yerel kültüre olan olumsuz etkisinin boyutlarıdır.

On yıllık bir sürecin ardından 1989 yılında Sovyetler Birliği, işgal ettiği Afganistan'dan tamamen çekilme kararı almış, ancak Afganistan hükümetine silah desteği vermeyi sürdürmüştür. Ancak Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması sonucu, verilen bu destek de son bulmuştur. Bu noktada Afganistan hükümeti muhalif gruplarla mücadelesini sürdürememiş ve muhalif gruplar 1992'de başkent Kabil'e girerek hükümeti devirmişlerdir.³³ Ancak bu aşamada, yeni yönetimin tesis edilmesi noktasında anlaşmazlıklar meydana gelmiştir; bu da grupların yaklaşık dört yıl boyunca birbirleriyle savaşmalarına sebep olmuştur. Bu savaş sırasında Pakistan'da örgütlenen Taliban, 1996 yılında Afganistan'ın kontrolünü tamamen ele geçirerek Afganistan İslam Emirliği'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Bu süreçte Taliban'ı ABD, Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri desteklerken; karşısında İran, Rusya, Hindistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın desteğini alan “Kuzey İttifakı” yer almaktaydı. Bu durum tek başına ülkedeki siyasi istikrarın sağlanamamasının sebebi olmak için yeterlidir ve aynı zamanda kültürel birliğin oluşmasını da engellemektedir. Ancak bunun

³⁰ Ceyhun Bozkurt, “Suriye Kürtleri ve PKK”, *Küçük Ortadoğu Suriye* (Ed: Ümit ÖZDAĞ), Kripto Yayınları, Ankara 2012, s. 316. (akt. Bora İyiat, “Suriye İç Savaşında Kürtler ve PYD Terör Örgütü,” Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 1 (2018), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/42045/478166>)

³¹ “ABD’li General YPG’ye Verdikleri Desteği Böyle İtiraf Etmisti”, Anadolu Ajansı (AA), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdli-general-ypgye-verdikleri-destegi-boyle-itiraf-etmisti/1041919>

³² “ABD teröristlerle ortak tatbikat gerçekleştirdi: 4 kilometrede küstahlık”, CNN Türk, <https://www.cnnturk.com/dunya/abd-teroristlerle-ortak-tatbikat-gerceklestirdi-4-kilometrede-kustahlık>

³³ Levent Gözkaya, “Afganistan’da Sovyet İşgali ve Mücahit Savaşları,” içinde: *Yüz Yıllık Kriz: Afganistan* (İstanbul: SETA Kitapları, 2022), 59

yanında Taliban iktidarı, yönetimi ele geçirdiği andan itibaren şeriat kurallarını uygulamaya koyduğunu ilan etmiş ve buna yönelik sert uygulamalarda bulunmuştur; bu karar değişen ve gelişen kültürün gereği olan modernleşmenin engellenmesine sebep olmuştur. 1998 yılında ABD ile aralarının açılması neticesinde finansal kaynakları kesilen Taliban, ülkenin bağımlı olduğu tarımsal arazilerin büyük çoğunluğunun da Sovyetler işgali sırasında harap olmasından dolayı haşhaş ve afyon ekimine başlamış ve finansal kaynağını buradan elde etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte ülke ekonomisinde de yaşanan önemli gerilemelerin engellenememesi, ülkede enflasyon ve kıtlık gibi ciddi sorunların gündeme gelmesine sebep olmuştur.³⁴

Afganistan, farklı inanç ve kültürlerin bir arada yer aldığı bir ülke olma niteliği taşımaktaydı; bu, pek çok farklı kültürün bölgede izlerinin olduğu anlamına gelmekteydi. Dünyadaki en büyük Buda heykellerinin Afganistan'da bulunmuş olması da bu durumu doğrular niteliktedir. Yaklaşık bin 600 yıllık bir geçmişe sahip olan Buda heykelleri, Afganistan'ın multikültürel geçmişini de yansıtan önemli eserlerden olma özelliği taşımaktaydı. Taliban, 2001 yılında; bu heykellerin put olduğunu söyleyerek heykellerin yok edilmesi talimatını vermiştir. Geçmiş yüzyıllarda pek çok kez saldırıya uğrayan ve o zamana dek ayakta kalmayı başaran bu heykeller, 2001'deki bu girişimden sonra tamamen yok edilmişlerdir. Bu saldırının, heykellerin put olduğu düşüncelerinden kaynaklandığı kadar; ABD'ye karşı bir tepki olarak gerçekleştirildiğine yönelik bazı fikirler de ortaya atılmıştır.³⁵

Taliban'ın ABD ile de arasını açan bu tepkisel yaklaşımı, 11 Eylül 2001 yılında El Kaide tarafından Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleşen saldırının ardından Afganistan'ın işgaliyle sonuçlanmıştır. Örgütün merkezi konumundaki Afganistan'a 7 Ekim 2001 tarihinde askeri müdahalede bulunan ABD, buradaki Taliban iktidarına son vermiştir. Ancak iktidarları son bulmasına rağmen örgüt, yeniden yapılanarak ABD'ye karşı mücadele etmeye başlamıştır. Bu da ABD için, ülkeden tamamen çekileceği 2021 yılına kadar sürecek yirmi yıllık bir savaş anlamına gelmekteydi. Taliban, bu yirmi yıllık süreçte ülkedeki kültürel yapıya zarar veren faaliyetlerini de sürdürmüştür. 2019 yılında bir savaş müzesine yapılan bombalı saldırı, bunun açık örneklerinden biridir. Taliban, hedefin siviller olmadığı yönünde açıklama yapsa da, olayda öğrenciler de dahil olmak üzere çok sayıda kişi yaralanmıştır.³⁶

³⁴ Hüsna Taş Yetim, "Taliban'ın Kontrolü ve Birinci Afganistan İslam Emirligi (1996-2001)," içinde: *Yüz Yıllık Kriz: Afganistan* (İstanbul: SETA Kitapları, 2022), 65

³⁵ "Taliban blowing up 4th-century statues of Buddha leads to caves filled with 5th-century artwork," The Vintage News, <https://www.thevintagenews.com/2017/03/04/taliban-blowing-up-4th-century-statues-of-buddha-leads-to-caves-filled-with-5th-century-artwork/?firefox=1>

³⁶ "Bombing Kills Dozens and Hurts Schoolchildren as Taliban Talks Resume," The New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/07/01/world/asia/afghanistan-bombing-war-museum.html>

2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan tamamen çekilmesiyle birlikte Taliban tekrar iktidarı devralmış, ancak bu zaman zarfında yeni bir sorun ortaya çıkmıştır; DEAŞ Horasan (Islamic State Khorasan, IS-K) örgütünün Taliban'ın zaferini reddetmesi sonucu yeni bir kriz meydana gelmiş ve bu örgüt tarafından Afganistan'da yeni bir terör dalgası başlatılmıştır.³⁷ Afganistan'da gerçekleşen tüm bu olaylar, ülke nüfusunun çevre ülkelere göçünü hızlandırmış ve bu sebeple de ülke kültürünün gelecekteki varlığına yönelik kuşkuları ortaya çıkarmıştır. Yeni ve dinamik bir nesil, toplumun kültürel hafızasının korunmasını sağlamaktadır. Afganistan için dinamik bir neslin yokluğunda kültürel hafıza da kısa süre içerisinde yok olacağından, buradaki kültürün devamlılığından söz etmek de mümkün olmayacaktır.

Bir başka örnek olarak 2011 yılında başlayan Arap Baharı sürecinde Suriye, Orta Doğu'da modern çağın en ciddi kültürel miras kaybını yaşayan ülkeleri arasında yer almaktadır. Tüm maddi kayıplarından önce, ülke nüfusunun yarısından fazlasının (yaklaşık on üç milyon)³⁸ göç etmesi öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken bir kriz durumu oluşturmaktadır. Afganistan'daki mevcut tablonun bir benzeri şekilde burada da kültürel hafıza yok olmanın eşliğine gelmiş, ülkenin kültürel anlamda geleceği dinamik neslin yokluğu ile bağlantılı olarak endişe verici bir niteliğe ulaşmıştır. Buradaki asıl krizi oluşturan etkenin; Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinin ardından Batılı ülkelerin Libya'dakine benzer politikaları Suriye'de de uygulamak istemesi, ancak Rusya ve Çin'in buna karşı durması olduğu yönünde görüşler ortaya atılmıştır.

İki zıt kutbun süper güçleri, hâlihazırda bir krizle mücadele eden Suriye'de karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele sırasında ülkenin çeşitli bölgelerinde hakimiyet sağlayan terör örgütleri, ülkenin tarihi ve kültürel mirasına onarılamaz zararlar vermiştir. Bu miraslardan en önemlileri listelendiğinde bu listenin, Suriyelilerin "Çölün Gelini" olarak isimlendirdiği Palmira Antik Kenti ile başladığı görülebilmektedir. Suriye'nin tarihinde önemli bir konuma sahip olan antik kent, 2015 yılında terör örgütü DAESH'in eline geçmiş; burada stratejik öneme sahip konumda bulunan Baalşamin Tapınağı yok edilmiştir. Ayrıca Palmira Antik Kenti'nin bakımından sorumlu olan arkeolog Halid Esad da infaz edilmiştir.³⁹ Bundan birkaç ay sonra ise, antik

³⁷ Murat Yeşiltaş ve Shamsa Khalil, "İkinci Taliban Döneminde Afganistan'da Terörizm: DEAŞ Horasan," in *Yüz Yıllık Kriz: Afganistan* (İstanbul: SETA Kitapları, 2022), 263

³⁸ "Suriye'nin göç bilançosu: 13 milyon mülteci ve sığınmacı," AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-suriyenin-goc-bilancosu-13-milyon-multeci-ve-siginmaci/594747>

³⁹ "Suriye İç Savaşı'nda Yok Olan Kültürel Miras ve Uluslararası Hukuk," İNSAMER, https://www.insamer.com/tr/suriye-ic-savasinda-yok-olan-kulturel-miras-ve-uluslararasi-hukuk_376.html

kentten kaçırıldığı iddia edilen ve yaklaşık iki bin yıllık bir tarihi geçmişe sahip aslan heykelinin parçalanma görüntüleri DAESH tarafından yayınlanmıştır.⁴⁰

Ülke çapında kültürel mirasın en çok zarar gördüğü şehirlerden biri olan Halep'te, Birleşmiş Milletler Operasyonel Uydu Uygulamaları Programı (United Nations Satellite Center – UNOSAT) 2014 yılında yayımladığı raporunda⁴¹ Suriye'nin pek çok yerine erişilememesinden dolayı doğru bilgi edinmenin imkânsızlığını vurgulamasının yanında, tarihi açıdan büyük önem arz eden eserlerin onarılması zor hasarlar aldığını belirtmiştir. Bunun yanında BM Eğitim ve Araştırma Enstitüsü (United Nations Institute for Training and Research – UNITAR) yayımladığı raporda, 290 kültürel miras alanının hasar gördüğünü açıklamıştır.⁴² Bir başka örnek Humus'ta yer almaktadır ve günümüze kadar korunmuş en önemli Orta Çağ kalelerinden biri olan Şövalyeler Kalesi'nin (Crac de Chevaliers) yıkılmasını içermektedir. Yaklaşık 900 yıllık bir tarihe sahip olan bu kale, rejim güçlerinin gerçekleştirdiği bombardıman sonucu ağır hasar almıştır. Bölgede en çok zarar gören etnisitelerden biri olan Süryaniler de mezhepsel mücadelelerden etkilenmiştir. DAESH, Haseke'de sekizinci yüzyıldan günümüze kalan Süryani heykellerini balyoz ile yok etmiş; Til Hirmiz'de bulunan Suriye'nin en eski kiliselerinden Mar Bisho Kilisesi'ni yakmıştır.⁴³ Günümüzde savaşın neden olduğu yıkım çok daha fazladır, öyle ki ülke tarihinin anlaşılması için görülmesi gereken eserlerin büyük bir bölümünün yok edildiği ifade edilmektedir. Savaşın tüm sıcaklığıyla devam etmesi sebebiyle UNESCO, ülkedeki tarihi ve kültürel mirasın korunması noktasında yaşanan zafiyetleri izlemek için bölgeye uzman gönderememiştir; üstelik eserlerin izlenememesi kültürel mirasın korunması noktasındaki tek sorun olarak da değerlendirilmemektedir.⁴⁴ Bu durum, gelecek nesillerin bu ülkede yüzyıllardan beri süregelen kültürel yapılarla tanışamamaları, dolayısıyla bu kültürleri yaşayamamaları/yaşatamamaları anlamına gelmektedir. Ancak çok kısık da olsa, bu kültürel hafızanın kısmen de olsa korunması noktasında seslerini duyurmaya çalışanlar da mevcuttur. Devam eden savaşta 4 çocuğunu kaybeden Palmiralı bir baba, bu durumun önemli

⁴⁰ “İŞİD, 2 bin yıllık heykeli parçaladı,” Hürriyet, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/isid-2-bin-yillik-heykeli-parcaladi-29457440>

⁴¹ “UNOSAT Report on Damage to Cultural Heritage Sites in Syria Calls for Scaled Up Protection Efforts,” UNITAR, <https://www.unitar.org/about/news-stories/news/unosat-report-damage-cultural-heritage-sites-syria-calls-scaled-protection-efforts>

⁴² “Satellite images show 290 heritage sites in Syria damaged by war: U.N.,” Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-heritage-idUSKBN0K10DK20141223?feedType=RSS&feedName=topNews>

⁴³ “Suriye İç Savaşı'nda Yok Olan Kültürel Miras ve Uluslararası Hukuk,” İNSAMER

⁴⁴ “Suriye ve Irak'ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası,” UNESCO, <https://unesco.org.tr/Home/Page/162?slug=%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma-Nedeniyle-Tehlike-Alt%C4%B1nda-Bulunan-D%C3%BCnya-Miras-Alanlar%C4%B1-Alt-%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma-Grubu-Raporu->

örneklerinden biri olarak yer almaktadır.⁴⁵ Palmiralı baba, yok edilen tarihi eserlerin alçı ile maketlerini yaparak, gelecek nesillere bölgenin tarihini anlatmak istediğini belirtmektedir.

Irak'taki kültürel mirasın bozulması, büyük ölçüde ABD'nin Irak'a askeri müdahalede bulunduğu 2003 yılından sonra gerçekleşmiştir. Yönetimdeki Saddam Hüseyin'in kitle imha silahları bulundurduğu⁴⁶ ve uluslararası terörizm faaliyetlerine destek verdiği gerekçesiyle ABD'nin işgal ettiği Irak'ta⁴⁷ bu tarihten itibaren Sünni grupların yönetimdeki rolü azalmış, İran destekli Şii gruplar yönetimde daha sık yer almaya başlamışlardır.⁴⁸ Bu durum, Irak'taki siyasi mücadelenin temel zeminini oluşturmaktadır. Bu süre zarfında Suriye'de olduğu gibi Irak'ın kültürel mirasında da onarılması mümkün olmayan hasarlar meydana gelmiştir. ABD'nin işgali sırasında yağmalanan antika eserler bunun bir örneğini oluşturmaktadır.⁴⁹ Irak Müzesi'ndeki yaklaşık on yedi bin eserin yağmalandığını belirten Irak hükümeti, eserlerin ABD'den geri alınacağını açıklamıştır. İlgili eserler arasında Gılgamış Destanı'nın bir bölümünün yazılı olduğu üç bin 500 yıllık kil tablet bulunmaktadır; bu durum çalınan eserlerin tarihsel açıdan ifade ettiği değeri gözler önüne sermektedir. Bunun yanında, Irak'ın kültürel hafızasının gördüğü zarar yalnızca eserlerin çalınmasıyla sınırlı da değildir. 2014 yılında Irak için tarihi bir öneme sahip olan Hatra, DAEŞ'in eline geçerek mühimmat deposu ve militanların eğitim kampı olarak kullanılmıştır.⁵⁰

Ninova şehri de Irak için benzer bir öneme sahiptir. Bölgede milattan önce 900 ile 600 arasında bugünkü Kuzey Irak'ta bulunan pek çok şehir, Asur krallarının ülkelerini yönettikleri yerler olarak bilinmektedir. Ninova da bu şehirlerden biridir ve yine 2014 yılında DAEŞ tarafından ele geçirilmiştir. Burada yer alan Musul Müzesi'ndeki çoğu tarihi eser, şehrin geri kalanındaki pek çok tarihi eser gibi⁵¹ DAEŞ'in saldırıları sonucu hasar görmüştür. DEAEŞ, 2015 yılında Musul'un batı yakasında bulunan Musul Müzesi'nde de geri döndürülmesi çok zor hasarlara

⁴⁵ "Suriye'deki savaşta evlatlarını yitiren Palmiralı baba, antik kentin yıkılan eserlerini maketlerle yaşatıyor," AA, <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyedeki-savasta-evlatlarini-yitiren-palmiralı-baba-antik-kentin-yikilan-eserlerini-maketlerle-yasatıyor/2191179>

⁴⁶ "Timeline of Iraq War," Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>

⁴⁷ Ali Gökçen Özdem, "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı- Ortadoğu," *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 2 (2016): 27

⁴⁸ İbrahim Arslan, "Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel Küresel Güç Mücadelesi," *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (2015): 36

⁴⁹ "Iraq says U.S. to return 17,000 ancient artifacts looted after invasion," Reuters, <https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-says-us-return-17000-ancient-artifacts-looted-after-invasion-2021-08-03/>

⁵⁰ "Here Are the Ancient Sites ISIS Has Damaged and Destroyed," National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/150901-isis-destruction-looting-ancient-sites-iraq-syria-archaeology>

⁵¹ "Assessing the Damage at the Mosul Museum, Part 1: The Assyrian Artifacts," Gates of Nineveh, <https://gatesofnineveh.wordpress.com/2015/02/27/assessing-the-damage-at-the-mosul-museum-part-1-the-assyrian-artifacts/>

sebepl olmuştur. Burada terör örgütü, yaklaşık yirmi beş bin eseri yakmış,⁵² silahlı çatışmalar ve kullanılan patlayıcılar sebebiyle müzenin kendisini de kullanılmaz hâle getirmiştir. Hasarın ciddiyeti, ancak bazı eserlerden geriye kalan taş parçaları üzerinden anlaşılabilir. ⁵³ Musul şehrinin sembolü olarak nitelendirilen halk kütüphanesi de benzer bir sonucun öznesi durumundadır. İçindeki binlerle ifade edilecek derecede fazla el yazması eserle birlikte kütüphane, kullanılan patlayıcılar sebebiyle yok olmuştur. Musul'un güneyinde yer alan Nemrut şehrinde on yıllar süren çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan eserlerin yaklaşık yüzde sekseni de DAES'in terör faaliyetleri sonucu ortadan kaybolmuştur. Burada örgüt, dev tapınak kulesi Ziggurat'ı ağır makinelerle yıkmış, birçok tarihi eserin de enkaz altında kalmasına sebep olmuştur. Bunların dışındaki pek çok yerleşim yerinin de DAES tarafından yıkıldığı ve tarihi eserlerin yağmalanarak cephaneye elde etmek amacıyla karaborsada satıldığı belirtilmektedir. ⁵⁴ Bağdat'ta yer alan ve geçmişi Abbasiler dönemine kadar uzanan tarihi Bağdat Çarşısı'nın silahlı saldırıların ve pek çok bombanın hedefi olması, siyasi ve ekonomik açıdan önemi dikkate alındığında şaşırtıcı olmayacaktır. ⁵⁵

Irak, son zamanlarda yaşanan yıkımdan kaynaklı olarak kaybettiği itibarını geri kazanmaya çalışmaktadır. Bu amaçla 2022 yılında Hatra'da bulunan harabeler turizme açılmış ve bu sayede ülkeye tekrar turist getirilmesi hedeflenmiştir. ⁵⁶ Ancak kültürel miras, yalnızca kültürün yaşatılması için korunması gereken somut ve soyut unsurlarla açıklanamamaktadır. Kültürel miras, aynı zamanda küreselleşen dünya düzenindeki diğer kültürlerle karşılıklı etkileşim içinde olmayı gerektirmektedir. Bu etkileşimin sağlıklı bir biçimde var olabilmesi için tarafların her şeyden önce birbirlerini denk olarak tanımalı ve birbirlerinin varlığına saygı göstermelidir. Bu durumu ihlal eden en önemli girişim, kurgu bir askeri mücadele senaryosu aracılığıyla oyuncularının Ortadoğu'daki belirli ülkelerde savaşmasını gerektiren bilgisayar oyunları ile gerçekleştirilmiştir. Bu bilgisayar oyunları, kısaca, oyuncuların silahlarının olduğu ve "demokrasi için mücadele edecekleri" ülkede karşılarına çıkan herkese ateş etmelerinin istendiği görevler içermektedir. Bu görevlerin sonucunda, "Ortadoğu'daki diktatörün nükleer füzelerle etrafa dehşet saçması" başarıyla önlenilecek ve ülke "demokratik bir nitelik

⁵² "International Museum Day: these are the museums we've lost to war," Euronews, <https://www.euronews.com/culture/2022/05/18/international-museum-day-these-are-the-museums-we-ve-lost-to-war-and-conflict>

⁵³ "DEAS'ın Harabeye Çevirdiği Musul Müzesi," AA, <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/deasin-harabeye-cevirdigi-musul-muzesi/4>

⁵⁴ "İŞİD'in Irak'ta Yok Edemediği Kültür Mirası," BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41472374>

⁵⁵ "Ancient Market at the Heart of Modern Baghdad," Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2015/04/iraq-shorja-market-abbasid-economy-bombing-politics-saddam.html>

⁵⁶ "Five years after ISIL defeat, Iraq ancient ruins open to tourists," Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/gallery/2022/9/11/iraq-ancient-ruins-open-up-to-tourism-after-is-atrocities>

kazanacaktır”.⁵⁷ Bu girişimin, tek başına politika bilimiyle değerlendirilmesi mümkün değildir; bu girişim doğrudan uluslararası iletişim disiplininin alanına girmektedir. Ortadoğu’daki çatışmaların bilgisayar oyunlarında işlenmesi ve oyunun hep “teröristlere karşı savaşan” milislerin/askerlerin bakış açısıyla oynamayı zorunlu kılması, dünyanın geri kalanının zihnindeki “Ortadoğulu” imajının tamamen bu bakış açısına göre şekillenmesine sebep olmuştur. Bu da oyunun bölge kültürüyle ilgili sunduğu her bir detayın oyuncular tarafından “potansiyel terör unsuru” gözüyle irdelenmesi, büyük ölçüde de terörist profilli kültür unsurları olarak nitelenmesine sebep olmuştur.⁵⁸

Ortadoğu’da genel anlamıyla yaşanan yıkımın yansımaları, Yemen’deki savaşta da görülebilmektedir. Birleşmiş Milletler, Yemen’de Suudi Arabistan destekli hükümet güçleri ile İran destekli Husi milisler arasında yaklaşık sekiz yıldır devam eden savaşta Osmanlı döneminden kalanlar da dahil olmak üzere ülkenin pek çok tarihi mekanının ve eserinin önemli ölçüde hasar gördüğünü açıklamıştır.⁵⁹ Burada savaşın aktif şekilde devam ettiği düşünüldüğünde,⁶⁰ ülkenin kültürel mirasının hâlihazırda yüzleştiği “tamamen yok edilme” tehdidinin süreceği öngörülebilmektedir.

Tüm bölge ülkelerinin kültürel miraslarının ve hafızalarının korunması için vermek zorunda kaldığı mücadele dikkate alındığında, eski ABD Başkanı Donald Trump’ın 2020 yılı başında İran’ı “kültürel mirasını yok etmekle” tehdit etmesi önemli bir husus olarak değerlendirilmelidir.⁶¹ Trump’ın bu tutumu nedeniyle, kültürel mirasın korunmasıyla ilgili bütün anlaşmalar açısından bir “savaş suçu işlediği”⁶² ve bu sebeple “kınanması gerektiği”⁶³ İranlı yetkililer tarafından dile getirilmiştir.

Sonuç

Ortadoğu’da var olan kültürel değerlerin, modern çağda yaşanan çatışmalar sonucu büyük ölçüde hasar gördüğü söylenebilmektedir. Bu hasarlara sebep olan ana etkenin, küreselleşen

⁵⁷ “‘Call of Duty’ Doesn’t Just Depict Bad History—It’s Pro-War Propaganda,” Progressive, <https://progressive.org/latest/call-of-duty-bad-history-propaganda-mayall-012121/>

⁵⁸ Marcus Schulzke, “The Virtual War on Terror: Counterterrorism Narratives in Video Games,” *New Political Science* 4 (2015): 592

⁵⁹ “International Museum Day: these are the museums we’ve lost to war,” Euronews

⁶⁰ “Yemen’de ramazan ayı ateşkesinin 8 yıllık savaşı bitirmesi beklenmiyor,” AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-ramazan-ayi-ateskesinin-8-yillik-savasi-bitirmesi-beklenmiyor/2553247>

⁶¹ “Trump’s threat to destroy Iranian heritage would be a war crime,” The Guardian,

<https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/jan/06/trump-threat-destruction-iran-heritage-war-crime>

⁶² Ibid.

⁶³ “President Trump’s Threat to Bomb Iranian Cultural Sites ‘Must Be Condemned,’ Say Outraged Museum Directors, Politicians, and Scholars,” Artnet News, <https://news.artnet.com/art-world/trump-iran-cultural-sites-threat-1745940>

dünyada tüm kültürlerin kendilerini tanıtmaya gayretlerinin bir tür kültürel emperyalizm mücadelesine dönmüş olmasından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Ortadoğu'da da etkisini önemli ölçüde gösteren bu mücadeleler sonucu gerek devletler gerekse devlet dışı aktörler tarafından bölgedeki yerel kültürel unsurlar çalınmış, hasara uğratılmış ya da tamamen yok edilmiştir. Öyle ki, bazı bölgelerde yerel kültüre dair var olan izler neredeyse tamamen kaybolmuştur. Yok edilen kültürel unsurlar; tarihi binalar, heykeller, müzeler, sit alanları olabildiği gibi doğrudan doğruya bölgede yaşayan halkın kendisi ve hatta bu halkın diğer kültürler tarafından algılanma biçimi de olabilmektedir. Görüldüğü üzere, son yüzyılı kapsayan modern dönem içerisinde, Ortadoğu'da yer alan kültürlerin neredeyse tamamı bahsi geçen kültürel unsurlar bağlamında her açıdan zarar görmüşlerdir. Üstelik bazı kültürler, hâlihazırda zarar görmeye de devam etmektedir. Bu kültürlerin uğradıkları zararlar, gelecek nesillere bozulmadan aktarılabilme ihtimallerini tamamen yok etmiş, hatta bazı kültürlerin varlığını sürdürdürebilmesine yönelik doğrudan tehdit oluşturur hâle gelmiştir. Mevcut durumun devam etmesi hâlinde bölgede var olan kültürlerin önemli bir bölümünün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı öngörülebilmektedir.

Kaynakça

- Akdemir, A. M. “KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜREL KİMLİK SORUNU”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3 (2010). 43-50.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbil/issue/2813/37829>.
- Al Jazeera. “Five years after ISIL defeat, Iraq ancient ruins open to tourists”.
<https://www.aljazeera.com/gallery/2022/9/11/iraq-ancient-ruins-open-up-to-tourism-after-is-atrocities>.
- Al-Monitor. “Ancient Market at the Heart of Modern Baghdad”. <https://www.al-monitor.com/originals/2015/04/iraq-shorja-market-abbasid-economy-bombing-politics-saddam.html>.
- Anadolu Ajansı. “ABD’li General YPG’ye Verdikleri Desteği Böyle İtiraf Etmisti”.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdli-general-ypgye-verdikleri-destegi-boyle-itiraf-etmisti/1041919>.
- Anadolu Ajansı. “DEAŞ’ın Harabeye Çevirdiği Musul Müzesi”.<https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/deasin-harabeye-cevirdigi-musul-muzesi/4>.
- Anadolu Ajansı. “Suriye'deki savaşta evlatlarını yitiren Palmiralı baba, antik kentin yıkılan eserlerini maketlerle yaşıyor”. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyedeki-savasta-evlatlarini-yitiren-palmirali-baba-antik-kentin-yikilan-eserlerini-maketlerle-yasatiyor/2191179>.
- Anadolu Ajansı. “Suriye'nin göç bilançosu: 13 milyon mülteci ve sığınmacı”.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/-suriyenin-goc-bilancosu-13-milyon-multeci-ve-siginmaci/594747>.
- Anadolu Ajansı. “Yemen'de ramazan ayı ateşkesinin 8 yıllık savaşı bitirmesi beklenmiyor”.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-ramazan-ayi-ateskesinin-8-yillik-savasi-bitirmesi-beklenmiyor/2553247>.
- Arslan, Hicabi. “Siyasi Aktörler Tarafından Kullanılan Dilin Haber Diline Uyarlanması: Medya Siyaset İlişkisi”. Political Communication in Theory and Practice: Non-Western Approaches: Proceeding Book (2003)
- Arslan, İ. "Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel Küresel Güç Mücadelesi". Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 0 (2015): 17-48
- Artnet News. “President Trump’s Threat to Bomb Iranian Cultural Sites ‘Must Be Condemned,’ Say Outraged Museum Directors, Politicians, and Scholars”.
<https://news.artnet.com/art-world/trump-iran-cultural-sites-threat-1745940>.
- BBC. İŞİD’in Irak’ta Yok Edemediği Kültür Mirası”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41472374>
- Bulut, Firdevs. “Kültürün Reklamı: İngiliz ve Alman Geleneklerinde Kültür Diplomasisi” TRT Akdemi 5 (2020): 870-881
- CNN Türk. “ABD teröristlerle ortak tatbikat gerçekleştirdi: 4 kilometrede küstahlık”.
<https://www.cnnturk.com/dunya/abd-teroristlerle-ortak-tatbikat-gerceklestirdi-4-kilometrede-kustahlik>.
- Council on Foreign Relations. “Timeline of Iraq War”. <https://www.cfr.org/timeline/iraq-war>.

- Euronews. "International Museum Day: these are the museums we've lost to war".
<https://www.euronews.com/culture/2022/05/18/international-museum-day-these-are-the-museums-we-ve-lost-to-war-and-conflict>.
- Gates of Nineveh. "Assessing the Damage at the Mosul Museum, Part 1: The Assyrian Artifacts". <https://gatesofnineveh.wordpress.com/2015/02/27/assessing-the-damage-at-the-mosul-museum-part-1-the-assyrian-artifacts/>.
- Giddens, Anthony. "Modernliğin Sonuçları". Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı, 1998. 60-75
- Gözkaya, Levent. "Afganistan'da Sovyet İşgali ve Mücahit Savaşları". in "Yüz Yıllık Kriz: Afganistan, edited by Murat Aslan and Ramazan Erdağ, 37-57. İstanbul: SETA Kitapları, 2022.
- Gümüşçü, Osman. "Tarihi Coğrafya ve Kültürel Miras" *Erdem* no. 75 (2018): 99-120.
<https://doi.org/10.32704/erdem.496740>.
- Hürriyet. "İŞİD, 2 bin yıllık heykeli parçaladı". <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/isid-2-bin-yillik-heykeli-parcaladi-29457440>.
- İçli, Gönül. "Küreselleşme ve Kültür". C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. 25 (2001): 163-172.
<https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0000217&lng=0>.
- İNSAMER. "Suriye İç Savaşı'nda Yok Olan Kültürel Miras ve Uluslararası Hukuk".
https://www.insamer.com/tr/suriye-ic-savasinda-yok-olan-kulturel-miras-ve-uluslararasi-hukuk_376.html.
- İyiat, Bora. "SURIYE İÇ SAVAŞINDA KÜRTLER VE PYD TERÖR ÖRGÜTÜ". Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 1 (2018): 2-10
- Joya, Angela. "Syria and the Arab Spring: The Evolution of the Conflict and the Role of the Domestic and External Factors". *The Arab Spring: Between Authoritarianism and Revolution Conference (2012)*
- National Geographic. "Here Are the Ancient Sites ISIS Has Damaged and Destroyed".
<https://www.nationalgeographic.com/history/article/150901-isis-destruction-looting-ancient-sites-iraq-syria-archaeology>.
- Öksüz Kuşçuoğlu, Gizem ve Taş, Murat. "SÜRDÜRÜLEBİLİR KÜLTÜREL MİRAS YÖNETİMİ". Yalvaç Akademi Dergisi 2 (2017). 58-67.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalvac/issue/32621/334791>.
- Özdem, A. G. "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu". Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi 10 (2016): 1-39
- Progressive. "'Call of Duty' Doesn't Just Depict Bad History—It's Pro-War Propaganda".
<https://progressive.org/latest/call-of-duty-bad-history-propaganda-mayall-012121/>.
- Provence, Michael. *The Last Ottoman Generation and the Making of the Modern Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. doi:10.1017/9781139049221.
- Reuters. "Iraq says U.S. to return 17,000 ancient artifacts looted after invasion".
<https://www.reuters.com/world/middle-east/iraq-says-us-return-17000-ancient-artifacts-looted-after-invasion-2021-08-03/>.
- Reuters. "Satellite images show 290 heritage sites in Syria damaged by war: U.N.". <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-heritage-idUSKBN0K10DK20141223?feedType=RSS&feedName=topNews>.

- Schulzke, Marcus. "The Virtual War on Terror: Counterterrorism Narratives in Video Games". *New Political Science*. 35 (2013). 586-603, DOI: 10.1080/07393148.2013.848703
- Talas, Mustafa ve Kaya, Yaşar. "KÜRESELLEŞMENİN KÜLTÜREL SONUÇLARI". *Türklük Bilimi Araştırmaları* (2007): 149-162. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16963/177152>.
- Tanrıöver, Oylum ve Kırılı, Serkan. "Global Village and Cultural Imperialism: A View To The Information Society In The Context Of Globalization". *E-journal of Intermedia 2* (2015): 133-142
- The Guardian. "Trump's threat to destroy Iranian heritage would be a war crime". <https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/jan/06/trump-threat-destruction-iran-heritage-war-crime>.
- The New York Times. "Bombing Kills Dozens and Hurts Schoolchildren as Taliban Talks Resume". <https://www.nytimes.com/2019/07/01/world/asia/afghanistan-bombing-war-museum.html>
- The Vintage News. "Taliban blowing up 4th-century statues of Buddha leads to caves filled with 5th-century artwork". <https://www.thevintagenews.com/2017/03/04/taliban-blowing-up-4th-century-statues-of-buddha-leds-to-caves-filled-with-5th-century-artwork/?firefox=1>
- Türk Dil Kurumu. "Güncel Türkçe Sözlük". <https://sozluk.gov.tr/>.
- UNESCO. "Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage". 1972. <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>.
- UNESCO. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". 2003. <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>.
- UNESCO. "Suriye ve Irak'ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası". <https://unesco.org.tr/Home/Page/162?slug=%C3%87at%C4%B1%C5%9Fma-Nedeniyle-Tehlike-Alt%C4%B1nda-Bulunan-D%C3%BCnya-Miras-Alanlar%C4%B1-Alt-%C3%87al%C4%B1%C5%9Fma-Grubu-Raporu->
- UNITAR. "UNOSAT Report on Damage to Cultural Heritage Sites in Syria Calls for Scaled Up Protection Efforts". <https://www.unitar.org/about/news-stories/news/unosat-report-damage-cultural-heritage-sites-syria-calls-scaled-protection-efforts>.
- Yaman, A. "KÜRESELLEŞME SÜRECİ VE KÜRESELLEŞMENİN YEREL KÜLTÜRE ETKİSİ". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. 44 (2019). 422-436. DOI: 10.17498/kdeniz.649953.
- Yaşar, Volkan. "Orta Doğu Çatışmaları (1955-1959)". *Academia*. https://www.academia.edu/22531362/ORTA_DO%C4%9EU_%C3%87ATI%C5%9EMALARI_1955_1959_
- Yeşiltaş, Murat ve Khalil, Shamsa. "İkinci Taliban Döneminde Afganistan'da Terörizm: DEAŞ Horasan," in *Yüz Yıllık Kriz: Afganistan*, edited by Murat Aslan and Ramazan Erdağ, 247-270. İstanbul: SETA Kitapları, 2022
- Taş Yetim, Hüsna. "Taliban'ın Kontrolü ve Birinci Afganistan İslam Emirliği (1996-2001)," in *Yüz Yıllık Kriz: Afganistan*, edited by Murat Aslan and Ramazan Erdağ, 57-75. İstanbul: SETA Kitapları, 2022.

COALITIONS OR ALLIANCES? The return of the geopolitics to the Middle East

Anita Mariann KOVACS¹

Abstract

As a result of the occurred in the past decade, the security structures and the political dynamics of the Middle East have changed dramatically. The shifts in the regional balances of power and the increased regional instability launched processes that made effects on the whole region. The retreat of the former hegemon meant the disappearance of an unquestionably committed security guarantor (with capabilities and intentions to act and dominate) that led to a power vacuum at regional level. The collapsed and/or weakened statehoods created intra-state power voids that allowed the reinforcement of the non-state and sub-state actors, who started to look for supporters for the intensified internal struggle for power. As for the regional powers, the fear of a regime change, the security dilemma and the uncertainty about the aims, intentions and capabilities of the regional adversaries in the changing and transforming security environment created a regional arms race, a regional-supremacy trap and the need to seek for new and more allies. As the competition for survival has become linked to power-projection, never-before-seen cooperations appeared in this region torn by proxy-wars and characterized by hybrid warfare, asymmetrical confrontations and use of the new military technologies. But until now these coalitions seem to be volatile, changing, ad-hoc and interest-based, permanent or consistent alliances are not present yet. What shows signs of emerging is a new security subcomplex, dominated by a Saudi-Arabia-Iran tussle (with an intensifying Gulf-Arab-Israeli relationship), instead of a solid security architecture. Therefore, the region represents not a military challenge, but rather a diplomatic one.

Keywords: Regional Instability, Power Vacuum, Security Dilemma, Regional-Supremacy Trap, Security Subcomplex.

¹ National University of Public Service of Hungary.

The Context

Intense and intensive transformations have come to pass within the power systems of the Middle East. The continuous and increased instability of the region provides unmitigated set of circumstances to intensify conflicts and to reinforce the struggle for influence. The former security subcomplexes of the Levant and the Gulf convey the impression of being reshaped - the region looks to be performing as one security unit, in which the evolving processes can be scrutinized and analyzed only by focusing on both subcomplexes and on the interactions between them at the same time. The dynamics, the actors, the areas desired to be influenced point towards the rise of a new, unified security subcomplex, which has its own internal mechanisms, characteristics and power systems, with Iran on one side and Saudi Arabia and Israel on the other. The three major historical conflicts of the Middle East (the confrontation with Iran combined with the Sunni-Shiite antagonism, the internal rivalry for primacy among the Sunnis and the Israeli-Palestinian conflict) already fostered the background and sowed the seeds of the rivalry. The changes in the balance of power of the region, as well as the power vacuums that came into existence and keep deepening, multiplied the number of the actors involved in the processes of the region and their scope to operate, while Saudi Arabia and Iran have become each other's peculiar and explicit challengers, who feel mutually threatened by the rise of the other and fear the growing expansion of the counterpart. Individual actors (state, trans-state and sub-state actors) are looking for allies to achieve their goals and to increase their influence, which has created cooperations at regional, extra-regional and sub-regional levels, in which both Arab and non-Arab actors participate, leading to the localization and internalization of the competition among the major powers and to the regionalization of the local conflicts.

The decrease of the strategic engagement of the US makes the situation more complicated, especially in light of the fact that the great powers devote only limited resources to this region, not for not having them at disposal, but for their own lack of intention and commitment. Outside powers are still present in the region, but the local and regional actors can no longer be ignored, neither extra-regional nor regional players can act unilaterally, without and against the local partners. As a result, the region is characterized by proxy wars, asymmetric conflicts and hybrid warfare. However, permanent alliances have not been formed yet, coalitions are formed on case-by-case basis and built on interests instead of a shared ideological background. The level of commitment varies depending on the issue and scene, developing haphazard collaborations and inconstant and volatile alliances. In case there is no security structure (at least in the making), as a result of the mutual fear and mistrust, the region can easily turn into an arena of

an aggravating arms race, where each actor aims to increment its own sense of security and capabilities for power projection. All of these processes, conflicts and confrontations seem to set up along the axis of the controversy between Saudi Arabia and Iran (with relations between the Arab states of the Persian Gulf and Israel becoming more and more comprehensive), the rivalry between these two states looks to become the main organizing factor of the emerging new security subcomplex. However, this new security subcomplex shows the signs of being defined by internal instability and high levels of tension and by the trap of pursuing influence and regional supremacy.

The Path Towards a Security Dilemma

The US interventions in the Middle East and the events of the Arab Spring of 2011 led to a substantial decrease of the preceding polarization of power and the creation of power voids, as previously significant power units collapsed, weakened considerably or sank into internal chaos. All this contributed to the relative upgrade of the role of two remaining major power units in the region, Saudi Arabia and Iran, opening them more fields to manoeuvre.

By overturning the status quo, the US unwittingly enhanced the positions of Iran. For the meddling of the US in Iraq and Afghanistan these two countries ceased to be regional powers – from former actors they become only the scene and the object of the struggles for power. The intrusion of the US in Afghanistan nullified the Taliban, that had always been extremely unfriendly with Iran (in 1998 they were on the edge of initiating a war)². Even if the Taliban returned in 2021, Afghanistan seems to remain absorbed in an internal struggle for power and chaos, the Taliban government is not likely to be able to focus on a collision with Iran. The other neighbour of Iran, Iraq, once was one of the major regional players (the determining dynamic of the Gulf-subcomplex was the rivalry among the triangle of Iran, Iraq and the GCC, led by the Saudis) by now is only an area of struggles for domination. Iran, that was bordered by two countries explicitly hostile towards it and its regime, could stop worrying about two major borderlines and could reallocate these resources for other purposes, as an armed conflict with these two neighbours was no longer a reality, since these two countries have no power or desire to go into a quarrel with Iran.

As Iraq lost its prominence, the relative weight of the two remaining powers of the former triangle, Iran and Saudi Arabia, increased automatically. As a consequence, these two countries

² N. Rózsa, Erzsébet, “Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején”. Budapest: Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020, 50.

started to perceive the other as a major threat than before. The exacerbation of the rivalry for power between Saudi Arabia and Iran is not due to their geopolitical basic situation, but to the transforming power structures of the region (power vacuums, changed distribution of power, disappearance of the former ruling order).

Iran has always considered its foreign policy defensive, the main aim of which has been its own and its regime's survival³. Since the coming to power of the Islamic regime in 1979, the main message of Washington's communication (directly or indirectly) has always been that a regime change should be carried out in Teheran. To this already existing fear for survival has been added the concerns for the relative increase of power of Saudi Arabia.

Since the US gained ground in the Middle East (first, after the withdrawal of the former colonial European powers, second, after the collapse of the Soviet Union), its Middle East policy based on strategic relationships with certain countries, including Saudi Arabia and Israel⁴. During decades, Riyadh considered its special relations with Washington a pillar of its national security. The failures of the US in Iraq and Afghanistan, the lack of an active intervention in Syria, the nuclear deal of 2015, the passivity in case of the attacks against the Saudi-owned facilities made the leaders in Riyadh more and more doubtful in the willingness and capabilities of Washington to defend the interests of Saudi Arabia. As the "pivot to Asia", started by president Obama has been turning into an everyday reality and an explicit policy of the US, Riyadh needed to think over how the regime could guarantee its own survival in a more instable environment, where an adversary has been gaining more and more ground and the core ally has given the impression of being less and less interested in acting (pro)actively.

The events of the so-called Arab Spring, started in 2011, perished or eroded once notable power units, pushing them into chaos or turning them into failed or dysfunctional states. This happened in case of Syria, that is mired in a civil war since 2011 and Egypt, that since the breakdown of the Mubarak regime is absorbed by an internal chaos, dominated by intrinsic struggles for the power, without a stable and strong center of power that could unquestionably and for a longer-lasting period acquire the monopoly on violence and power and control the territory of the whole state. The experiences and the aftermath of the Arab Spring made the Arab monarchies of the region feel more distressed of a regime change and consider the survival of the regime

³ N. Rózsa, "Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején", 36.

⁴ Soler I Lecha, Eduard, "Liquid alliances in the Middle East." *Notes Internacionals CIDOB 169*. CIDOB Barcelona center for International Affairs. March 2017, 6.

as a core national security interest to defend. Defense expenditures have grown⁵, as the regimes felt their environment more instable and more insecure. The aim of these increased spendings was not to threaten but feeling threatened. On the other side, Iran perceived its Arab foes obtaining more and more military power.

The unstable regional order and the accelerating disengagement of the US made the states and the power units start to protect their own interests and look for new alternatives to guarantee their security. The collapse of the former framework of security and the withdrawal of the beyond doubt guarantor of order pushed the elites to consider the security of the state inseparable of the survival of their regimes⁶. This anxiety of a regime change made the major centers of power endeavor to ensure their own survival⁷. A security dilemma emerged: the uncertainty, the insecure environment and the mutual misperceptions ended in a zero-sum game, where more security for one state brings less security for the other⁸ - maximizing power has become the mean to guarantee the survival. The released regional imbalance and the power vacuums gave more space both to Saudi Arabia and Iran to act, while they already considered the other as a major threat. Locked in the security dilemma, both countries took more and more steps to guarantee and improve their own security against the other, giving a start to a small cold war between the two countries. According to the theory of the security dilemma, what could motivate the countries to step out of a situation like this would be the interdependence. But as in this relation (Iran and Saudi Arabia) economic interdependence does not exist⁹, this aspect could not push towards a possible way-out. In a security dilemma situation, the seek for military and deterrence capabilities suggests to be the rational way, but at the same time this increases the already existing tensions and exacerbates the ongoing conflicts.

The resolution of the security dilemma created in the Persian Gulf looks impossible, on the one hand, because by now both Saudi Arabia and Iran define their own national security against the threat represented by the other; on the other hand, the fact that their relationship depends not only on the bilateral relations of the two countries, but also on their complex, changeable,

⁵ Dokos, Thanos, „Defence Expenditures in the Eastern Mediterranean and the Gulf Region: The Impact on Regional Security.” In *IEMED Mediterranean Yearbook 2019*, 236–239. Barcelona: European Institute of the Mediterranean (IEMed), 2019, 236.

⁶ Naeni, Amin, “A sectoral trust-building approach to de-escalation in the Persian Gulf.” Friedrich Ebert Foundation, October 2020, 1.

⁷ N. Rózsa, Erzsébet, „A Közel-Kelet nukleáris kérdései – középpontban az iráni nukleáris program”, *Külügyi Szemle* 20, no. 3 (2021): 163.

⁸ Naeni, „A sectoral trust-building approach to de-escalation in the Persian Gulf”, 1.

⁹ Kamrava, Mehran, “Chronic Insecurity in the Middle East: Causes and Consequences.” In *The Arab World Beyond Conflict. Washington*, edited by Zeina Azzam and Imad K. Harb (Washington DC: Arab Center Washington DC, 2019), 57.

interest-based network of allies behind and connected to them. The security dilemma, derived from the power voids and state vacuums, led to the trap of regional supremacy, generating more instability and regionalizing new and more conflicts.¹⁰

Replaced Actors and Altering Dynamics in a Changing Warfare

Due to weakened and collapsed centres of powers, non-state and sub-state actors have been getting stronger. The Arab spring left behind not only failed states, but eroded statehoods, too. In these cases, the framework of the state still exists, but its capabilities to govern functionally and territorially decreased. The power vertically dispersed, many sub-state, non-state and trans-state actors have become considerable players. Being this the case, the state, the formal actor started to rely on non-state actors, delegating them a part of its classical functions. In case of a state vacuum, the capability to govern and to act of the state decrease, but remain existing. But for becoming weakened and fragmented, the formal state needs more the support and the activity of the non-state actors – this provides for the non-state actors a major role in the spheres of politics¹¹. As a contrast of the weakened or failed statehoods and in case of state vacuums, the non-state actors (such the remaining parts of the IS and the al-Qaeda, the Hamas, PKK, PYG, YPG etc.) have turned into or remained well-organized and strong entities, taking part in the ongoing political crisis, becoming involved in the military confrontations and operations, while carrying out intensive social activities (providing education, health care etc.)¹². In the practice, these non-state entities are acting like a state, even if the frameworks of the state still exist. The non-state actors have often more influence to shape the public opinion than the states themselves, thus cooperating with the non-state actors is almost inevitable and has become part of the struggle for power.

Against the domestic rivals, the internal political actors and groups struggling for the power and control looked for a regional ally who could provide them material, human and diplomatic support (money, weapons, technology, etc.) and with whom they could identify themselves ideologically, for the shared political, religious, etc. values¹³. It was not Saudi Arabia or Iran who provoked the weakening or the collapse of the statehoods or generated the state-vacuums,

¹⁰ Shafae, Mousavi, “The Regional-Supremacy Trap: Disorder in the Middle East,” *Middle East Policy* 29, no. 1 (2022): 1-2.

¹¹ Szalai, Máté, “Az államvákuum és a hibridizáció megvalósulása Szíriában,” *Külügyi Szemle – Különszám 2020*: 71–72.

¹² Gaub, Florence, “State Vacuums and Non-State Actors in the Middle East”. In *The Frailty of Authority. Borders, Non-State Actors, and Power Vacuums in a Changing Middle East*, edited by Kamal, Lorenzo (Rome: Istituto Affari Internazionali, 2017), 56.

¹³ Gause, F. Gregory III, “Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War”. Doha: Brookings Doha Center, July 2014, 4.

they only seized the opportunity provided by the non-operating or partially operating former centres of power¹⁴. During the Saudi-Iranian cold war that has been going on for almost a decade, the leaders in Riyadh and Tehran tried to avoid the direct confrontation¹⁵, although they sought to debilitate the adversary and to protect and foster their own interests. The intra-state and extra-state demand met: Saudi Arabia and Iran had ambitions to obtain the regional leadership, while participants of the local conflicts were looking for supporters¹⁶. Instead of a direct military confrontation, Iran and Saudi Arabia entered the power and political conflicts of the neighboring or weak states, regionalizing and turning the local conflicts into proxy wars. Saudi Arabia alone is not likely to initiate a war with Iran, as the population of the former is only the 40% of the latter, while Iran, surrounded by an environment hostile towards it, without stable state allies¹⁷, is not likely to start a traditional armed conflict with a country that certainly soon would be backed up by a coalition of states. Hence, instead of being in a direct conflict, Saudi Arabia and Iran found themselves involved, supporting directly or indirectly one of the local participant of the conflict from Libya to Yemen.

In this region, the dynamics are not determined any more by traditional conflicts, formal allies and relations between and among states, but by the concept of the spheres of influence: the main actors would like to gain ground by expanding their zone of influence, instead of going into traditional wars between states. The proxy wars offer a trouble-free alternative to rival without risking a direct confrontation. By now, a war against Iran would not mean a war with this country only, but against its regional allies, too: as Iran has never had state allies, during the past decades it trained and financed a network of allies in the whole region, members of which are non-state actors¹⁸. This means that a war against Iran would involve immediately the area of at least 5 or 6 countries, where Teheran's allies are operating. Iran has followed the principle of the active deterrence, reaching an influence that goes much beyond its importance as a state actor. A key element of this deterrence policy is the network of allies Teheran created regionwide¹⁹.

¹⁴ Gause, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War", 11.

¹⁵ Gause, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War", 3.

¹⁶ Gause, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War", 10-11.

¹⁷ Dizboni, Ali G. – Sofwat, Omar, "Hegemonic Aspirations and Middle East Discord: The Case of Iran." In *Conflict and Diplomacy in the Middle East: External Actors and Regional Rivalries*, edited by Stivachtis, Yannis A. (Bristol: E-International Relations, 2018), 153.

¹⁸ Dizboni and Sofwat, "Hegemonic Aspirations and Middle East Discord: The Case of Iran", 150.

¹⁹ Behraves, Maysam, "Iran's unconventional alliance network in the Middle East and beyond". *Policy Paper 2020-8*. Washington: Middle East Institute. April 2020: 9-10.

The changes in the military technology made the situation more complex: by today investing in expensive military technology (available only for states) is not the only way to fight: with cheaper and simpler weapons considerable casualties and damages can be caused. The total range of weapons can be found in this region: the latest and highest-cost technology, the advanced, but cheaper, and the simplest and almost training-free ones. As the conventional military technology and strategy was surpassed by the new and non-conventional technologies used by non-traditional actors, conflicts have become asymmetric as for their dynamic and nature²⁰. The move towards the lopsided dynamics and the lack of the military balance made the environment of the region more instable. Warfare has become hybrid that makes the conflicts more prolonged and more complex to resolve.

The Ambivalent Role of the Outside Powers

Several actors exist at each level of power (great power, regional and local level), diverse conflicts and contests are taking place at each level simultaneously - the interests of the individual actors clash both horizontally and vertically. Even with the gradual withdrawal of the US the region is still penetrated: external powers that are not part of the region play an essential role in the area, the processes cannot be examined and analyzed without taking into account these actors and the impacts they exert. The region remains penetrated, more global players entered, though their level of commitment and capability to influence is limited. The major powers that are present or wish to be present in the region (US, Russia, China) intend to secure and ensure their own interests and goals – for this, on the one hand, they provide support to the regional and local actors for being allies, on the other hand, they assist them in their particular issues and aims.

A complete withdrawal will not be possible for the US, for the interconnection of the region with global processes and the presence of its strategic adversaries in the region. The main interest of the US is maintaining the Middle East stable and balanced, in order to be able to dedicate to this region the less forces and the less resources possible, while its core interests are not in danger. Nowadays, the most important regional priority of the US is not resolving the problems of the region, but maintaining it stable (even if this is a negative stability), to prevent the spread and the intensification of terrorism and to ensure that its particular requests and interests will be respected and not threatened by the escalation of the tensions or the forming of unfriendly cooperations. The new strategy of the US towards the Middle East seems to develop

²⁰ Pollack, Kenneth, “The Middle East abhors a vacuum,” *Foreign Affairs* 101, no. 3 (2022): 134-137.

into the creation of an offshore balancing 2.0. What complicates the situation for the US is that in the meantime the major powers of the regions have established relations with other external powers, therefore acting according to the interests of the US is not any more preprogrammed, but rather a result of a decision²¹. The relation of the US with its former strategic allies have become more and more transactional, not wished originally by Washington.

Despite of the strategic disengagement of the US, neither Russia nor China seems pertinent to take the former rule of the US as hegemon and security guarantor: Russia, for lack of capabilities and China, for lack of will.

Russia, for its internal structural economic problems, budget imbalance, for consequences of the sanctions and for being involved in military conflicts, can dedicate only limited military and financial resources to this region²². Moscow aspires to be present in the region politically, economically and militarily, with different level of success. The economic interests of Russia in the region are settled mainly in three fields: arms sale, nuclear technology and cooperation with the OPEC countries. The security dilemma and the regional supremacy-trap lead to a growing spendings on arms (both qualitatively and quantitatively). For the sales of arms until now Russia has resulted a reliable partner, as it is not bounded by the respect of the human rights²³. But the involvement of Russia in resource-consuming armed conflict can reduce its capabilities of arms sales, on the one hand, for the need to satisfy its own needs, second, for the production problems caused by the sanctions. As not all countries of the region are rich in oil or even if they have oil, for the higher revenue they prefer to sell the oil abroad, alternative forms of energy are demanded, therefore the region provides a great market for the Russian nuclear technology²⁴. The OPEC+ cooperation, even if it has had ups and downs, has remained existing – first, because both the OPEC countries and Russia needed high and stable oil prices, second, because a cooperation can grant them more power during the negotiation with others (even in case of completely different issues). Russia has security interest in the region, too: on the one hand, Syria, Iran, Azerbaijan and the Caucasus form a belt ensuring the security of Russia, on the other hand, Moscow pursues to stabilize the area among the Russian border to avoid the instability and the problems crossing the border and creating problems within

²¹ Shafae, “The Regional-Supremacy Trap: Disorder in the Middle East”, 6.

²² Wasser, Becca, “The Limits of Russian Strategy in the Middle East.” RAND Center for Middle East Public Policy. November 2019, 14.

²³ Sladden, James – Wasser, Becca – Connable Ben – Grand-Clement, Sarah, “Russian Strategy in the Middle East”. RAND Center for Middle East Public Policy, 2017, 7–8.

²⁴ Wasser, “The Limits of Russian Strategy in the Middle East”, 7.

Russia²⁵. However, the Russians have not been able to resolve complex military issues alone even if Moscow's support has resulted decisive in the tussles²⁶. For the contestants of the region, Russia is a great military ally, but having its support is not an exclusive deciding factor. Moreover, the cooperation with Russia is often not the aim of the regional players, but a part of a profit maximizing strategy in which the powers of the region try to gain better positions in their relations and negotiations with the US²⁷ – as a result, any cooperation or agreement could be sacrificed for a favourable (and stable) deal with Washington.

Nowadays, China's presence in the region is mainly economic, but this is about to change in the medium term – not for intention but for the need to secure its interest. The economic interests of China require a stable Middle East, where the access to the energy resources and the freedom of navigation is guaranteed and not interrupted²⁸. Besides, China considers this region an opportunity for its economy: first, due to the natural resources, second, because the ongoing diversification programs of the countries give for the Chinese companies and capitals great opportunities for business²⁹. The attitude of the countries towards the Chinese investments is reluctant and dubious: for the affairs in Africa and Southeast Asia a fear of an eventual debt-trap has evolved, while for the regimes of the region China is an easier partner to deal with, as for China (in contrast with the rhetoric of the Western countries), by reason of its declared doctrine of non-intervention in internal affairs, the democracy and the human rights do not make part and are not pre-requisite for business relations and economic cooperations³⁰. As the example of the US already showed how costly maintaining stable the Middle East could be, Beijing (as long as possible) instead of trying to delineate the framework of a new regional order will prefer going on as a free-rider and doing business without becoming involved in the political and military conflicts of the region.

The region itself allows the outside powers to act and the regional players and proceedings provide them opportunities for this – the fact that they do not claim more presence or influence is not for the lack of the possibilities, but for their own internal limits or lack of willingness. In the short and medium term, none of the great powers seems to take the role of the one

²⁵ Sladden et al., "Russian Strategy in the Middle East", 4.

²⁶ Wasser, "The Limits of Russian Strategy in the Middle East", 15.

²⁷ Wasser, "The Limits of Russian Strategy in the Middle East", 12-13.

²⁸ Fulton, Jonathan, "China's Changing Role in the Middle East". Atlantic Council's Rafik Hariri Center for the Middle East. June 2019, 14.

²⁹ Fulton, "China's Changing Role in the Middle East", 10.

³⁰ Dorsey, James M., "The Middle East: Testing the Boundaries of Non-interference." In Dorsey, James M.: *China and the Middle East. Venturing into the Maelstrom*, by Dorsey, James M. (Switzerland: Palgrave MacMillan, 2019), 193.

establishing, maintaining or guaranteeing a new regional order, which gives free flow to the internal dynamics of the region. The lack of a committed security provider and an exclusive leader to trust on and to ally with makes the region more instable and exposed to intra-regional conflicts and rivalries.

Regionalization of Local Conflicts - Inconsistent Alliances

The regional powers, such as Saudi Arabia, Turkey, Israel, Iran, aspire to shape and determine the processes taking place in the region and extend and increase their influence, expanding and transforming constantly their network of allies. Non-state and local actors, including the remnants of the fragmented power units of the failed or weakened states, ethnic and religious minorities, groups opposed to the local central power, elements of the systems of the deep states etc., must also be taken into account. The interests of the actors clash each other regarding their goals, dimensions and aspects (ethnic, religious, political, geostrategic, economic, etc.), thus the two major powers, Saudi Arabia and Iran are hindered to be able to carry out their interests completely or to reach a decisive superiority over the other. As the national security has become linked to the regime's survival, the guarantee of which started to be considered the regional influence³¹, the region, first of all Iran and Saudi Arabia, arrived to a regional-supremacy trap: pursuing a dominant role in the region and power-projection have become not a constructive and optional aim of the foreign and security policies, but a binding and inevitable element of self-defense³². The major actors of the region are constrained to move reactively and proactively to avoid the regional rival gaining ground. As for the polarization of power centres and for the growing instability the level of interactions and the number of actors have increased, Saudi Arabia and Iran founded themselves involved in conflicts where the state itself would not have much interest.

The conflicts of the Middle East normally are complicated, difficult and slow to resolve, and none of the actors is able conclude them alone, only focusing on its own interests. Due to the complexity, as several conflicts have become part of the regional power dynamics and security processes³³, the involvement is almost unmanageable or unavoidable. By turning into a segment of the power plays of the region, the local conflicts have internalized the regional conflicts and the conflicts of interest of non-local actors. On the other side, the regionalization of an originally local conflict makes the settlement and the stabilization more difficult, as since the local conflict

³¹ Bin Huwaidin, Mohamed, "The Security Dilemma in Saudi-Iranian Relations," *Review of History and Political Science* 3, no. 3 (2015): 53

³² Shafae, "The Regional-Supremacy Trap: Disorder in the Middle East", 13.

³³ Gause, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War", 8.

becomes only a part of a far-reaching and more intricate agenda, it can be evaluated and analyzed only in a larger context and taking into consideration other factors, too. The conducts of the local actors cannot be fully controlled by the great and middle powers, thus an escalation starting from the lower levels has become a constant danger. Besides, for the high number of spoiler actors (players who cannot decide or resolve a conflict by themselves, but can prevent a settlement or a reconciliation) no one is able to carry out its priorities without the others³⁴. The fact that the local quarrels and rivalries have become part of a larger geostrategic and power game makes the resolution of the conflicts and the settlements complicated and prolonged, since the issues are no longer about only the local internal struggles, but about the competition for regional dominance and influence.

An important part of the foreign and security policy of both Saudi Arabia and Iran is organizing an effective network of allies against the other. Nevertheless, neither Saudi Arabia nor Iran is backed by a decisively superior, homogeneous and unified coalition of allies that could ensure a doubtless superiority over the other. Iran's most effective deterrent force is its system of allies created over the decades for the feeling of regional threat³⁵ (among others the Lebanese Hezbollah, supporting groups in Iraq, Syria, Yemen, etc.). The US is trying to create a large alliance against Iran in the Middle East, which would include the Gulf states and Israel³⁶. For the present, it is not the Palestine conflict that Israel considers the major threat for its national security, but the strengthening Iran (while during decades the Israeli–Palestinian conflict, the fight of the Arab states against Israel, was the decisive dynamic of the Levant subcomplex). The Palestinian case seems to become the price of the stealthy approach between the Arab states and Israel³⁷. The other strategic reason for this before-unimaginable cooperation is the withdrawal of the US from the region: for the processes and events of the past decades, both the Arab states and Israel have doubts about the US being fully compromised for guaranteeing their security. The Abraham Accords of 2021 were ostensibly a step forward in creating the US-desired alliance between Israel and the Arab-states, but this cooperation is fragile and could be suspended at any moment for the escalation of a conflict or for the set-up of another agreement. Not even the GCC can be considered as a hegemon unit, the Arab organization is thorn by internal disputes and conflicts of interests, while Turkey and Saudi Arabia are

³⁴ Soler I Lecha, “Liquid alliances in the Middle East”, 6-7.

³⁵ Behraves, “Iran’s unconventional alliance network in the Middle East and beyond”, 9-10.

³⁶ Dizboni and Sofwat, “Hegemonic Aspirations and Middle East Discord: The Case of Iran”, 153.

³⁷ Szalai, Máté -Wagner, Péter, „Ábrahám-megállapodások”. *KKI Elemzések* 2020/84 (2020). Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2020, 9.

competing for the primacy among the Sunnis³⁸. As for the level of commitment, the scale of support goes from direct intervention to providing military or political support³⁹, meaning that the measures of the same actor are not coherent, the reactions and the behaviours are defined scene by scene and reshaped as the situation is changing. The global players take part in these coalitions, but they not always have a dominant and leading role. The dynamics and the structures of the alliances of the region are very changeable and volatile, they are not value-based, but interest-based, they are not created and held together by a common ideology or identity, but by a sense of threat. The actors and their level of commitment varies according to the topic, conflict and scene. As the individual goals and interests of the actors are contradictory, they could not lead to the evolution of permanent alliances, only to ad-hoc cooperation in case of certain topics. The region is not characterized by solid coalitions, but by loose, individual-interest-following cooperations⁴⁰ - in the Saudi-Iranian conflict these collaborations can only offset, but not determine.

The Domestic Limits of a Regional Supremacy

In addition to the regional-supremacy trap and the lack of a decisive network of allies, both Iran and Saudi Arabia have to face internal problems that do not allow them to concentrate fully on achieving their foreign policy goals, restraining and reducing the means and resources they can apply. Both Saudi Arabia and Iran have to deal with the penumbra of an internal succession struggle, disaccords within the ruling elites, and the need for a generational change at the higher levels of power. Excessive military and defense expenditures, structural problems of the economy, an unfavorable economic environment for the investors, the need for (further) diversification and constructional modernization, and system-level errors diminishes the performance of the economy, thus the amounts and that can be devoted to the public programs. The former social contract needs to be reevaluated in both countries, but this is a complicated task, as the society of both country is young, for whom the creation of the adequate quantity and quality of jobs is a serious challenge that requires huge resources. However, without a (relatively) stable social background, the regimes always need to reckon with the risk of a possible destabilization, requiring keeping an eye constantly not on the regional, but on the internal affairs, processes and progresses, too.

³⁸ Shafae, "The Regional-Supremacy Trap: Disorder in the Middle East". 9.

³⁹ Soler I Lecha, "Liquid alliances in the Middle East", 1-2.

⁴⁰ Soler I Lecha, "Liquid alliances in the Middle East", 1-2.

Conclusion – A New Security Subcomplex without a Ruling Order

The regional-supremacy trap, the divergent and crossing interests and the internal problems make impossible for the regional players to form a new regional order that could control and conduct the intra-regional dynamics by clear rules. The impossibility of obtaining a regional leadership makes the conflicts of the region prolonged, not likely to end – therefore the danger of an escalation (even it is not desired, only spontaneous) is embedded in the system. The changes occurred in the region have fundamentally transformed the former regional security subcomplex, by now the context and the scene has changed substantially. The region has remained penetrated, even if the penetration has reshaped, making an impact on the transforming power frameworks. The previous balance of power has decomposed, for the weakening or the collapse of previously outstanding power units. The polarization of power has changed and dispersed, a shift towards a relative, but limited bipolarization seems to be developing. Since previous actors have fallen out of the chessboard of power, Iran and Saudi Arabia have become each other's direct opponents, and the intensifying rivalry between them has been turning into a structuring force in the relations and dynamics within the region. As a consequence, the other countries and power entities must line up behind one of them, while both Saudi Arabia and Iran, indirectly or directly, will inevitably find themselves involved somehow in most of the conflicts of the region. The former subcomplexes of the Levant and the Gulf seem to become more and more intertwined and move together, the actors are manoeuvring, exerting influence and trying to gain control in this enlarged area. The previous power dynamics of the two regions appear to be superseded by the increasingly prominent Saudi-Iranian confrontation, which shows the signs of transforming into the main organizing force of the emerging new security subcomplex. However, since all these processes indicate that Saudi Arabia and Iran will be involved in more conflicts in an expanded area, the new security subcomplex is expected to be characterized by high internal instability, regional tensions and proxy wars. The danger is that if this new security subcomplex remains a no-man's land, where great powers are reluctant and regional powers are not able to form and ensure a ruling order, an eventual escalation of a collision without regional importance can unleash a chain of events that would rapidly involve this whole new security subcomplex in the making.

Bibliography

- Behraves, Maysam, "Iran's unconventional alliance network in the Middle East and beyond". *Policy Paper 2020-8*. Washington: Middle East Institute. April 2020.
<https://www.mei.edu/sites/default/files/2020-04/Iran%27s%20Unconventional%20Alliance%20Network.pdf>
- Bin Huwaidin, Mohamed, "The Security Dilemma in Saudi-Iranian Relations," *Review of History and Political Science* 3, no. 3 (2015): 69–79.
<https://doi.org/10.15640/rhps.v3n2a8>
- Cordesman, Anthony, "The Changing Security Dynamics of the MENA Region". Center for Strategic and International Affairs. March 2021.
https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210302_Cordesman_Military_Dynamics.pdf?aFbaUdiB0knUgNbAmZ_SEJOABTSDemZ7
- Dizboni, Ali G. – Sofwat, Omar, "Hegemonic Aspirations and Middle East Discord: The Case of Iran." In *Conflict and Diplomacy in the Middle East: External Actors and Regional Rivalries*, edited by Stivachtis, Yannis A., 144–165. Bristol: E-International Relations, 2018. <https://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2018/11/Conflict-and-Diplomacy-in-the-Middle-East-E-IR.pdf>
- Dokos, Thanos, "Defence Expenditures in the Eastern Mediterranean and the Gulf Region: The Impact on Regional Security." In *IEMED Mediterranean Yearbook 2019*, 236–239. Barcelona: European Institute of the Mediterranean (IEMed), 2019.
https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/04/IEMed-Mediterranean-Yearbook-2019_ENG.pdf
- Dorsey, James M., "The Middle East: Testing the Boundaries of Non-interference." In Dorsey, James M.: *China and the Middle East. Venturing into the Maelstrom*, by Dorsey, James M., 193–223. Switzerland: Palgrave MacMillan, 2019.
[https://www.defence.lk/upload/ebooks/\(Global%20Political%20Transitions\)%20James%20M.%20Dorsey%20-%20China%20and%20the%20Middle%20East-Springer%20International%20Publishing_Palgrave%20Macmillan%20\(2019\)%20\(1\).pdf](https://www.defence.lk/upload/ebooks/(Global%20Political%20Transitions)%20James%20M.%20Dorsey%20-%20China%20and%20the%20Middle%20East-Springer%20International%20Publishing_Palgrave%20Macmillan%20(2019)%20(1).pdf)
- Fulton, Jonathan, "China's Changing Role in the Middle East". Atlantic Council's Rafik Hariri Center for the Middle East. June 2019. https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/Chinas_Changing_Role_in_the_Middle_East.pdf
- Gaub, Florence, "State Vacuums and Non-State Actors in the Middle East". In *The Frailty of Authority. Borders, Non-State Actors, and Power Vacuums in a Changing Middle East*, edited by Kamal, Lorenzo, 51–65. Rome: Istituto Affari Internazionali, 2017.
https://www.iai.it/sites/default/files/newmed_authority.pdf
- Gause, F. Gregory III, "Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War". Doha: Brookings Doha Center, July 2014. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/english-pdf-1.pdf>
- Kamrava, Mehran, "Chronic Insecurity in the Middle East: Causes and Consequences." In *The Arab World Beyond Conflict. Washington*, edited by Zeina Azzam and Imad K. Harb, 53–61. Washington DC: Arab Center Washington DC, 2019.
<https://arabcenterdc.org/wp-content/uploads/2019/07/The-Arab-World-Beyond-Conflict.pdf>
- Kamrava, Mehran, *Troubled Waters: Insecurity in the Persian Gulf*. New York: Cornell University Press, 2018. 111–144., 145–152.
- Payam Mohseni, Hassan Ahmadian, "From detente to containment: the emergence of Iran's new Saudi strategy," *International Affairs* 97, no. 3 (2021): 779–799.
<https://doi.org/10.1093/ia/iiab014>

- Pollack, Kenneth, “The Middle East abhors a vacuum,” *Foreign Affairs* 101, no. 3 (2022): 130–142.
- Nasr, Vali, “All against all,” *Foreign Affairs* 101, no. 1 (2022): 128–138.
- Naeni, Amin, “A sectoral trust-building approach to de-escalation in the Persian Gulf.” Friedrich Ebert Foundation. October 2020. <https://library.fes.de/pdf-files/iez/16658.pdf>
- N. Rózsa, Erzsébet, „A Közel-Kelet nukleáris kérdései – középpontban az iráni nukleáris program”, *Külügyi Szemle* 20, no. 3 (2021): 145–170. https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.3.5 <https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/11/05-N-Rozsa.pdf>
- N. Rózsa, Erzsébet, “Hagyomány és modernitás. Az iráni külpolitika kihívásai a 21. század elején”. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2020. <https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15785/Hagyomany%20es%20modernitas.pdf;jsessionid=B9AB5F20F4685DE92FC0531C232ADCB7?sequence=1>
- Shafae, Mousavi, “The Regional-Supremacy Trap: Disorder in the Middle East,” *Middle East Policy* 29, no. 1 (2022): 61–73.
- Singh, Michael, “El eje de Abraham,” *Foreign Affairs Latinoamérica* 22, no. 3 (2022): 120–127.
- Soler I Lecha, Eduard, “Liquid alliances in the Middle East.” *Notes Internacionals CIDOB* 169. CIDOB Barcelona center for International Affairs. March 2017. https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionals/n1_169/liquid_alliances_in_the_middle_east
- Sladden, James – Wasser, Becca – Connable Ben – Grand-Clement, Sarah, “Russian Strategy in the Middle East”. RAND Center for Middle East Public Policy, 2017. <https://doi.org/10.7249/PE236>
- Szalai, Máté, “Az államvákuum és a hibridizáció megvalósulása Szíriában,” *Külügyi Szemle – Különszám 2020*: 66–86. https://kki.hu/wp-content/uploads/2021/02/KSz_kulonszam_Szalai.pdf
- Szalai, Máté -Wagner, Péter, „Ábrahám-megállapodások”. *KKI Elemzések* 2020/84 (2020). Budapest: Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2020. <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2020.84>
- Wasser, Becca, “The Limits of Russian Strategy in the Middle East.” RAND Center for Middle East Public Policy. November 2019. <https://doi.org/10.7249/PE340>

POSSIBILITIES AND CHALLENGES OF RELIGIOUS PEACEBUILDING IN THE MIDDLE EAST

Vedran OBUĆINA¹

Abstract

The Middle East is the cradle of monotheistic faiths and the focal point of religious peacebuilding worldwide. Religious communities are essential for creating and sustaining positive peace in the region, as they have the authority and legitimacy to spread the messages of peace at very local levels. At the same time, many religious communities have been co-opting with political forces to strengthen particular goals that do not contribute to peaceful societies. This paper focuses on the theoretical possibilities and challenges of religious peacebuilding in the area, on forming interreligious councils, peacebuilding of clerics on international, national, and local levels, the role of media and political parties, and theological reasoning for active peace-making. It tries to distinguish which challenges persist over time and what opportunities may be grasped for a better contribution of the religious communities to peace in the Middle East.

Key Words:

¹ University of Regensburg / Centre for Interreligious Dialogue, Croatia.

Introduction

The Middle East as a region is a complex set of political, cultural, economic, religious, and security systems, making it a world region that affects global politics. Religiously, it is the cradle of the monotheistic religions of Judaism, Christianity, and Islam; however, it hosts numerous other religions, such as Druze and Baha'i, not to mention many denominations of all those religious systems. Religiosity is high. Percentages vary, but the statistics undoubtedly show the role of religion in societies did not shrink with the modern ages. In such societies, the role of religious institutions and leaders is one of authority and legitimacy, although there are few real theocracies in the region.

At the same time, most MENA countries have Islam as a state religion in their constitutions (Algeria, Bahrain, Egypt, Iraq, Iran, Jordan, Kuwait, Libya, Morocco, Oman, Qatar, Palestine, Saudi Arabia, United Arab Emirates, and Yemen). Constitution does not define state religion only in Israel and Lebanon. In Syria, the constitution defines the President of the Republic as necessary a Muslim and recognises Islam as the source of jurisprudence, but does not define Islam as a state or official religion. In Sudan, Islam was a state religion until 2020, when the constitutional changes removed this article and defined the country as secular. Tunisia recognises the state as the protector of religion but does not define a state religion. Only Turkey defines itself constitutionally as a rigorously secular state. As can be seen, the vast majority of Middle Eastern countries are not secular. Still, Islam has been incorporated into the institutional design as the state religion in various denominations and schools. The government almost always includes ministries dealing with religious matters, and the state appoints most religious officials. Even in those countries that inherit a socialist-pan-Arab version of institutional design, such as Egypt and Syria, the framers of the constitution could not bypass Islamic law. Although secularism is a complex idea, which is inevitably associated with understanding the sacred, it can be used without reservation only in Western European (post)industrial societies. However, in European societies as well as on a global level, one can see the influence of post-secularism, which Mavelli and Petito understand as "a factual blurring of the border between the secular and the religious" and which "includes a fundamental dimension of power that is often neglected in recent works (with) the emergence new forms of community, where the question is not only the inclusion of others but a far more complex series of questions concerning secular and religious sources of authority, legitimacy, and power" (Mavelli and Petito, 2014: 7).

Most political scientists will declare the states of the region unfree, but this is a characteristic based on freedom understood through the prism of liberal democracy. In Islamic societies, there

is another form of democratic organization that comes closest to the shape of consultation through consultative parliaments and assemblies (Fuller, 2003: 61), that is, through the shura, which is also the best mechanism for organizing the opposition, because discussion and advice from different angles are welcome if it leads doing good and forbidding evil. These principles, at least ideally, lead to "a special understanding of Islamic democracy, which within accepted frameworks leads to political pluralism, freedom of expression, and freedom of peaceful opposition as the foundation of Islamic civil society" (Obućina, 2017a: 148).

The political culture defines political institutions, no matter what kind of function it has according to the liberal democracy model. The same goes for the Middle East region. The political culture of the Middle East defines religion as a living element of society and sees the state as a protector of the political and social order. In such circumstances, religion becomes part of the state apparatus, together with ministries for a religion that often give certificates and permissions for religious ministers, priests, and imams. The religious hierarchy persists but needs to be aligned with governmental approval. Egypt's al-Azhar is a case in hand. For centuries, the mosque, the office of the Grand Mufti, and the university were independent of any rule. Still, in the early 1800s, the Ottoman strongman and statesman Muhammad Ali nationalised all land and put the mosque under state control (Fahmy, 1997). In 1961, Gamal Abdel Nasser reorganised the whole system of management and made Al-Azhar part of the Ministry of Religious Endowments (Awfaq) and constituted that the Egyptian president has the prerogative to appoint the Grand Mufti (Skovgaard-Petersen, 1997). Al-Azhar is today the only body that appoints official religious leaders in Egypt, indirectly under the government's supervision. Similar decisions were made in most modern Middle Eastern countries.

Consequently, in forms of power sharing among religious communities, religion is often seen as a disruptive factor. In many historical conflicts, religion has been seen as a marker, contributor, or factor in violent conflict. The importance of religious identification is equally emphasized. However, few analyses of conflict go deeper, analysing how religion actually matters in a given conflict and integrating special considerations, challenges, and issues related to religion. As an analysis of 278 interstate and intrastate territorial conflicts between 1946 and 2001 shows, "conflicts involving religion are significantly more violent than other types of conflict," but when the relevance of religion to the conflict is taken into account, "the relationship between the involvement of religion and the intensity of the conflict weakens below the accepted level" (Pearce, 2005: 349). Pearce explains how religious identity is incorporated into political goals in conflict, although religious dogma differs from the religious narrative in

conflict. International religious organizations and peace institutes have developed such conflict analysis, although almost every conflict in the world is so specific that generalizations can not only be unhelpful but can also hinder the peacebuilding process. Conflicts in the Middle East that have a religious component can be interpreted by Edward Azar's theory of long-term social conflicts (Azar, 1990). Azar suggests that there are four preconditions for the emergence and intensification of conflict: (1) communal content, (2) denial of human needs; (3) governance and the role of the state; (4) international linkages through the spillover effect. Communal content includes identity groups, which can be racial, ethnic, religious, cultural, and other. These often overlapping identities are historically strong in the Middle East, and historical circumstances fostered strong identity bonds and community privacy in an otherwise multiethnic and multireligious environment. The relationship between identity groups and states is the core of the problem, writes Azar, who mentions colonial history. The denial of meeting human needs is related to the collective experiences of security, development, political access, and identity, often in the form of cultural and religious expression. The state should be able to respond to these complaints of deprivation, but most protracted social conflicts occur in fragile and authoritarian governments that cannot do so.

When considering types of organisations that deal with the interreligious dialogue in the Middle East, we see they were primarily religious institutions that had an interest in it, followed by political and governmental organisations due to rising (mis)use of religion in extremist movements; only recently did grassroots and non-governmental organisations entered the stage, without so much support from the governmental sides (Haddad and Fischbach, 2015). As seen above, the Middle East is a region with largely exclusivist religious discourse, where one religion is majoritarian and gives not many possibilities for other religions to express themselves in an inclusive sense. The interreligious dialogue efforts in exclusivist settings are complex and often discriminated against. All of it makes the real meaning of interreligious dialogue hard, and that is a potential for transformative change (Abu Nimer and Alabbadi, 2017). Based on the learning process, all interreligious dialogue can provide enough knowledge for members of other religions to transform their attitudes and relationships with others. There is a thin line between such inclusivist and pluralist thinking and syncretism or proselytism, issues that also exist in the Middle East.

Religious Peacebuilding in General

While spirituality and religion may be used interchangeably in this chapter, the focus is on religion/spirituality/worldview as a set of beliefs, teachings, institutional frameworks, customs,

and behaviours. It is essential to consider and include these traits in any peacebuilding process. Traditionally, it has been done through the concept of intercultural, inter-worldview, and interreligious dialogue (IRD). The dialogue itself is “a way of taking the energy of our differences and channelling it toward something that has never been created before. It lifts us out of polarization and into a greater common sense and is thereby a means for accessing the intelligence and coordinate power of groups of people” (Isaacs, 1999: 19).

IRD is defined as a dialogue where “the participants come from different religious backgrounds and gather to talk from their explicitly stated cultural identity lenses to create a better understanding of certain challenges” (Abu Nimer & Alabbadi, 2017, p. 40). The IRD is part of conflict transformation as it aims to transform the conflict from a competitive relationship into a cooperative one based on religious concepts and values (Galtung, 2007; Graf, Kramer, and Nicolescou, 2007; Merdjanova and Brodeur, 2009). It goes beyond secular ideas of societal progress. It allows stakeholders to learn about their and others’ deepest beliefs and fears at the level where a genuine reconciliation may occur. The focus on IRD is essential because dialogue is a transformative peacebuilding method. It is a safe space for people to surface their assumptions and question their previous viewpoints. The potential of IRD is to build relationships, raise awareness, and contribute to resolving conflicts without advocacy, consultation, debate, or negotiation. Applying this to the classroom is helpful because it teaches teachers and students how to distinguish between dialogue as an engaging learning process and various other kinds of communication with different aims.

In a post-conflict society, traumas run deep. Realization of loss frequently leads to suppression of grief and opens the door to anger, need for justice, and revenge, ending in a Good versus Evil narrative. Albeit challenging, we must strive to accept the loss’s reality and reflect so we can find the root causes while acknowledging the enemy’s story and facing our own shortcomings. When we, as teachers and students, can memorialize and commit to taking risks by starting a dialogue from tolerance and engagement, we have the opportunity to forgive and establish restorative justice that gives a possibility of reconciliation. When such an approach is applied to the religious background, a lot more commonalities among people of different faiths come up than when the comparison is made on ethnic or national differences. In the IRD case, we do not talk only about reaching an ethnic/national/political goal. Still, we are opening space for personal feelings that make up our religious identities, such as compassion, trust, hope, healing, a sense of community and diversity, and a will to reach out to the other side. IRD has become a spiritual exercise in itself, and active participants have a strong motive for such

dialogue based on their religious identity and deeper understanding of it. For example, the Women Believers Association, part of the Interreligious Council of Bosnia and Herzegovina, gathers believers from all three sides of the 1990s conflict (Orthodox/Serb, Catholic/Croat, Muslim/Bosniak) and emphasizes their traumas and perseverance during and after the war. By employing understanding and compassion for women who were raped or whose families were killed, they overcame the ethnic and religious divides and formed a safe space where they could trust each other and heal their traumas. Based on their work, the Interreligious Council made the first-ever guidebook for clerics to approach and support women victims of war crimes.

When approaching IRD in practice, there are a few points where this dialogue ceases to be a dialogue and becomes a debate or discussion. One is the exclusion tendency, where participants in the “dialogue” believe that only their belief is true and other beliefs are wrong or misleading. Participation in the IRD is motivated by the wish to proselytize and convert. On the other pole of exclusivism is syncretism, where the primary approach is to focus on similarities and unify them into one new religion. Both exclusivism and syncretism are the main ways some stakeholders spoil the IRD. As an antidote to them, pluralism emerges as a method to go beyond listening to others’ doctrine. It considers the importance of faith by focusing on ethical concepts between religions and within religions. Pluralism is not just the diversity of beliefs and/or tolerance of different religions, but rather it is the commitment to engage in meaningful conversations and respond to what is being said in the form of action. For example, after a devastating tsunami hit Japan in 2011, a will to cooperate between Buddhist monks and Christian priests and to help the victims led to substantial theological and dialogical consequences. Many of the clergy who came to help had never previously interacted with those outside their own tradition, and they were trained more to talk than to listen. So they tended to proselytize, even if unintentionally. Listening is a critical part of chaplaincy and more of a skill than most originally assumed (Michon, 2019; 6). The Japanese case shows how crucial constant learning is, even for the clergy and monks. Essential listening skills are unavoidable in the dialogue process, as we learn and understand through listening.

Interreligious Councils

As an effort of international interreligious organisations, such as Religions for Peace (RfP), many countries in the world now have interreligious councils as semi-official bodies that consist of representatives of major religions in society. Such councils ideally have local, regional, and national representatives and deal with the issues of harmony in society, but also raise difficult questions when the time is right. It is impossible to introduce an extremely secular state in the

countries of the Middle East: religious communities are one of the fundamental pillars of Middle Eastern societies. The meaning of interreligious councils as a politically unencumbered alternative for building peace and integrating culture rests on this fact. With the prerequisite of signing a contract with the state and informal forms of political cooperation (see: Obućina, 2017b), interreligious councils develop action plans to deal with violent religious extremism and implement deradicalization initiatives. They also issue joint inter-religious statements encouraging multi-religious protection and respect for religious sites, conducting a series of consultations on religious policies specific to the Middle East and North Africa (in the context of at least three religions) as statements supporting citizenship and protecting vulnerable communities. For example, the regional cooperation serves as a neutral regional assembly of Syrian religious leaders as they advance interreligious cooperation to stop religiously motivated violence, advance reconciliation efforts, and assist the Syrian people.

It is indicative that the only region of the world where Religions for Peace organisations are not working through interreligious councils is the Middle East. There is only a MENA council “comprised of diverse religious leaders from across the region. It is the only interfaith platform that is led by religious representatives (including men, women, and youth) from across the MENA” (rpf.org). If we acknowledge the work of various religious communities within interreligious councils, and if we see reasonably successful cooperation in multiple cases, such as interreligious councils of Bosnia and Herzegovina, Democratic Republic of Congo, El Salvador, or Thailand, then we have to ask why there is no such council in the Middle East. One of the reasons is that “interreligious dialogue in the Middle East is a relatively young field, and its growth is directly connected to the major political and social dynamics shaping the region, including the growth of religiously expressed violence” (Adyan, 2020: 1). Development of interreligious dialogue for peace in the region often depends on the particular countries, as well as the regional and global dynamics. There is an interreligious dialogue funded by the state, focusing primarily on high-level religious circles and their connection to the government, and a very local faith-based work of various non-governmental organisations that often serve basic community needs. A variety of organisations that are involved in the interreligious dialogue for peace and conflict transformation in the Middle East include governmental or semi-governmental institutions (such as the Iraq Council for Interfaith Dialogue, Defense Committee in Iraq, Dialogue among Civilisations in Iran, etc.); academic institutions (the UNESCO Chair at the University of Kufa, Royal Institute for Interfaith Studies in Jordan, Khoei Institute in Iraq), or non-governmental organisations (Forum for Development of Culture and

Dialogue in Lebanon, Adyan Foundation in Lebanon, Alliance of Civilisations, DoSt-I and Alevi Center in Turkey).

When approaching similar examples in the Middle East, one has to focus on what kind of interreligious dialogue for peace exists. There are two models of interreligious dialogue: the Harmony Model and the Conflict and Differences Model (Abu Nimer & Alabbadi, 2017, pgs. 43-44). The former focuses on similarities, ritualistic and ceremonial content, building personal and social relations, learning, and avoiding any contentious/political matters. The latter focuses on ideological and religious differences and seeks to discuss and address them with transparency, clarity, and deeper understanding. It is a political, practical, confrontational, and inclusive method. Understanding these two methods will determine when a particular method should be implemented. If a post-conflict state is in its early stages or when it threatens to develop into a further conflict, and if a frozen conflict exists, the harmony model would be the best choice to use IRD. Namely, it is a sensitive time when further dialogue on differences may jeopardize whatever has been achieved so far. The harmony model can bring conflictual parties together based on more spirituality and similarity. Only when a society accepts harmonious relations as genuine can we employ the Conflict and Differences model, where religious communities might contribute to solving a social issue. Most IRD practices today are in Harmony Model status.

Successful transition to more challenging topics necessarily includes a viable political and societal condition. For instance, the Netherlands was divided into three pillars of society – Catholic, Protestant, and Socialist. The pillarization was a way for political parties to hold the country together, but it produced societal divisions. The three pillars covered everything, from education and health to media and sports. It was only when the royal family, political parties, and religious communities together addressed the issue of pillarization that progress was made (Wood, 2013). Today, there is no pillarization in the Netherlands, although strong rooted identities of Catholics and Protestants endured. In the Harmony Model, such dialogue (e.g., family and education, economic development, racial discrimination, and biases) would focus on social issues of common interest, such as the environment, common citizenship, civic education, etc. In contrast, the Conflict and Differences Model focuses on points of tension and possibly conflict, such as stereotyping or hate speech. Concerning a religious context, the Harmony Model would identify similarities among religions, while the Conflict and Differences Model would compare differences among them. Both models have their own trajectories, but the path to their goal can be taken through numerous forms.

With regard to the Middle East, many approaches focus differently on these two styles of interreligious dialogue. Some countries, like Lebanon and Syria, had long needed interfaith dialogue in their societies simply due to the number of different religious groups coexisting there. Lebanon ended with religious consociationalism, where religious groups formed subunits that monopolised many public services and maintained in-group loyalty and solidarity. Therefore, all Lebanese interreligious dialogue is necessarily political, downgrading possibilities for durable religious peacebuilding in terms of positive peace. Even when religious organisations want to engage in theological interreligious dialogue, they are in jeopardy of being proclaimed political coalition builders. Still, the government supports the National Committee for Christian-Muslim Dialogue. Despite its size, Lebanon is also a country with most non-governmental organisations working in the field of interreligious dialogue, as “much of the interreligious dialogue activity in the region remains local in scope, at the initiative of faith-based organisations, and oriented to serving basic community needs” (Adyan, 2020).

In Syria, the al-Assad political dynasty tamed the religious differences, which gave broad freedoms to religious expressions but could not incorporate such a vast religious landscape into the political rule. The official interreligious dialogue was used to legitimise the political authority in Damascus (Ali-Dib, 2008). With the rise of religion as a vital political identity in the Middle East, the Syrian system collapsed, and some religious identities started to play a crucial oppositional role. Lebanon and Syria had a traditional religious harmony in their societies, meaning they were at least pluralist in seeing their countries as multireligious. Religious leaders and institutions were ready to discuss complicated issues of their respective societies, but the extreme polarisation in Lebanon and the war in Syria ended their chances for transformative changes. Now, their task would be to return to the harmony model, build trust among religious groups, and start again to have a dialogue about serious issues in a generational timeframe. It could use the form of interreligious councils on both national and local levels where such non-denominational organisations could enhance trust and cooperation.

Many Arabic countries used a government-centred approach instead. In Jordan, the Hashemite dynasty and sheikhs decided to further interreligious dialogue from the government level. In 1994, the Jordanian government established the Royal Institute of Interfaith Studies (riifs.org), although Jordan is not so much religiously pluralistic. It significantly boosted Jordanian global influence in the interreligious initiative, ending with the Amman Message in 2001 and A Common Word Between Us in 2004. Recently, the Arabian monarchies stepped into interreligious dialogue on a governmental level. After Pope Francis visited the region for the

first time as a Roman-Catholic leader, the regional royal dynasties introduced ample space for activities of tiny non-Islamic communities and started hosting interreligious meetings on a high level. During Pope Francis' apostolic journey to the United Arab Emirates in 2019, a document of Human Fraternity was signed together with the Grand Imam of Al-Azhar Ahmad al-Tayyeb (Vatican.va). These initiatives are essential, as they give an important message of a dire need to transform relationships with others for an effort of durable peace and counteracting and preventing violence and extremism. However, if they are left only as documents and not a strategy to act upon, they will remain nice words on a piece of paper or wishful thinking which does not influence governments to act.

A burst of interreligious activities occurred in Turkey after Recep Tayyip Erdoğan came to power first time. It included the relationship to other Islamic denominations, Christianity, Judaism, and other religions traditionally found in the Turkish neighbourhood and former Ottoman Empire (Olgun, 2009). This opened space for Turkey to be an essential player in interreligious initiatives in the Balkans (particularly in Bosnia and Herzegovina, Kosovo, and Macedonia), Caucasus, Levant, and Central Asia. It included the government, the religious institution of Diyanet, the Alliance of Civilisations, and academic and non-governmental organisations. After the 2016 coup attempt, the government largely withdrew from all those initiatives, supporting exclusivist connections to other Hanafi Sunni communities in the regions mentioned above. It is a significant loss for interreligious dialogue, and Turkey today is largely absent from all the global initiatives on religious peacebuilding. In the neighbouring Islamic Republic of Iran, Shiite exclusivism does not prevent Iranian clergy from supporting interreligious dialogue initiatives and actively participating in it through numerous semi-governmental institutes, partly to break the global blockade against Iran and partly to have relevance in a majority Sunni Islamic world (Obućina, 2017a). Post-conflict areas are mainly of interest for building interreligious councils. A case in hand is Iraq, where post-2003 governments supported local interreligious alliances for local peacebuilding. Consequently, a very local interreligious council came to be promulgated by the Kurdistan Ministry of Endowment and Religious Affairs.

Some organisations strengthen the pluralistic vision of interreligious dialogue, thus focusing on a sort of democratisation of their local and national societies. Others are more inclined to use interreligious dialogue to further exclusivist notions. They use the form and scope of interreligious dialogue to enhance their positions in society and to curb foreign influences that

ask for more openness to other religions, mainly when the funds are coming and institutes situated in the global West.

Influence of Clerics

Political decision-makers, as well as political scientists, could recognize four main characteristics of the clergy in matters of conflict prevention, especially those based on perceived religious differences. Apart from the fact that representatives of the clergy are well rooted in the community, they are often accompanied by a reputation for (at least formal) political impartiality, but also as an apolitical force based on respect for values. As such, they have the opportunity to reconcile conflicting parties and to rehumanize relations. The ability to mobilize the support of the community, the nation and the international community can thereby lead to the peace process and the prevention of conflict in society. Religious leaders claim almost unequivocally that religion is not the root cause of the conflict and that religion is (mis)used for some other gains. Religion is perceived only as a label or mask for other political goals, "often used and abused to frame and achieve other goals, such as power, interest, position and dignity" (Reychler, 2015: 192). However, this paper accepts the idea that if we want to recognize the impact of religion on conflict and the impact of conflict on religion, "we must stay away from approaches along the lines of political theology and reject definitions that lead to the explanation of religious violence as mere external instrumentalization" (Seibert, 2018): 18). More useful is a substantive view of religion "in terms of its believed content (and meanings relating to 'transcendent entities' in the conventional sense)" (Berger, 1974, 125-128). Some religious institutions also use religion for secular purposes, similar to political goals, which is even more dangerous because they explain this use in religious terms, and make the potential conflict religious. Therefore, international interreligious organizations have decided to influence the political (mis)use of religion through political and religious institutions. In a post-secular society, religious institutions appear as power itself in itself that needs to be included in political processes, even in diplomacy. Historical and theological frameworks of peace and active peacebuilding are strongly emphasized, as these frameworks are often cited among religious officials themselves. Religious leaders at the international, national and local levels are recognized as peace builders based on spiritual authority and legitimacy, ability to reach out to the local population through a wide network, moral and religious teachings and an aura of sanctity of peace, as professed by religions. In terms of peacebuilding, the role of religion and tools such as interreligious dialogue "is a new concept that supports the study of

interreligious dialogue in a way that is theoretically and practically connected to the fields of peace studies and conflict resolution" (Merdjanova and Brodeur, 2009: 32).

In a complex network of peacebuilding, religious actors can help in healing, inner peace, create a path to reconciliation, and also prevent the emergence of new violent conflicts or at least reduce the role of religion and the (mis)use of religion in this end. Following Howard Zehr's model of comparative justice systems, clergy can be useful in establishing restorative justice (Zehr, 2002). Religious peace building is specific because it directly targets religious actors and institutions, uses religious ideas and beliefs as resources to respond and transform religious factors or a wider range of factors that contribute to violent conflict, but also to transform the negative peace situation in society characterized by divisions, prejudices, hatred, exclusion, etc. If it is based on inter-religious dialogue, then this action means "all forms of inter-religious dialogue activities that foster an ethos of tolerance, non-violence and trust" (Merdjanova and Brodeur, 2009: 25). Even the smallest gestures are significant for the public, especially if religious leaders have strong authority in local society (Gopin, 1997: 9).

Practitioners of religious peacebuilding must be aware of the subtleties and nuances of this area, where almost nothing is monolithic, but meets a pluralistic religion, with its own system of logic, experience and view of religion and its specific teachings. This makes religious peace building a very specific area of peace studies and requires additional theological and mediation knowledge (Dubensky, 2016: 5). Namely, the doctrine and scriptures are only part of the religious tradition and for many laymen it is not a very familiar or important part of their religion; the more religious rituals and practices that change over time and adapt to the circumstances in which people live. And while religious leaders are known nationally or globally as important for messages of peace, actual religious peacebuilding prioritizes lower-level or non-elite actors.

Clerics may employ the Dialogue of Life and Theological Dialogue. Dialogue of Life offers opportunities to talk about life topics such as family and education, economic development, racial discrimination, and biases, and contains popular activities and events aimed to learn and know each other. Theological Dialogue clarifies sources and norms, and discovers terminology of different religious traditions (scriptures, holy books, teachings). It clarifies the similarities and differences among participants and understands the different theological perspectives that inform the ethics, practices, and beliefs of others.

Dialogue of Life is relatively easily implemented and attracts many people. It is void of any theological discussions and is concentrated on personal and group relationships. Such a dialogue connects various demographics and professions. It aims to show similarities and possibilities to work together. While this dialogue might be led by a cleric or a monk, it still leaves lots of space for religious to think of projects and initiatives. For instance, the Interreligious Council of Uganda “supports comprehensive faith and community-based HIV/AIDS program through sub-grants and capacity-building to religious structures and organizations. This program covers HIV prevention, Care and Treatment and mitigation services for Orphans and Vulnerable Children in Uganda” (IRCU, 2022). Health is an issue that can gather together people of all faith. They may help from their religious vantage points, but in the end, they will approach an issue as a community.

The Middle Eastern region similarly employs Dialogue of Life. Various organisations use religious officials and the local population much more than they appeal to political parties and institutions (Adyan, 2020). Youth work is particularly pronounced, which leads young people to the interreligious culture and acceptance of others as equal citizens of a nation. It also deepens spiritual awareness of spatial coexistence that runs for centuries. The Middle East is an excellent example of “raw cosmopolitanism,” where some of the oldest world beliefs have roots. Global interreligious movements have huge participation of women, and women often lead some of the significant Dialogue of Life projects. In the Middle East, there is a noticeable lack of women participating in these projects (Adyan, 2020: 25). Women lead only a handful of organisations and do not have a large presence in local initiatives.

In contrast, Theological Dialogue is different. It is highly academic and involves theologians from different religious communities and institutions. While closed to many, this dialogue is also critical. It provides knowledge and capabilities to clergy and monks to engage with society and to comprehend and guide the Dialogue of Life. The main drive here is to learn and cooperate, as the theologians often organize and lead interreligious peace projects. Such initiatives are quite closed within the clerical and academic institutions.

Possibilities of Religious Diplomacy in the Middle East

Religion often appears as the identity basis of Middle Eastern parties and movements. It is enough today to look at the entire range of movements that characterize the religious party systems of majority-Islamic countries; Most social science efforts are in determining the role of religion in these conflicts and controversies and the use of religion as the backbone of political and armed struggle. However, such an approach often overlooks the clergy's role in

strengthening or weakening such tendencies. Indeed, religion plays a major mobilizing role in many populist movements, but precisely what that role is has not been critically studied in detail within political science. It is recognized as an important response to the perceived threat to traditional values threatened by economic globalization and the uncertainties of rapid technological changes. However, religion has come to be seen as an engine of conflict. The action of the clergy in such political parties, movements, and policies are sometimes of crucial importance because the direct or indirect support of the clergy can strengthen or weaken populism - at all levels. At the same time, religion is usually viewed through three dimensions: "affiliation, measured by church membership; behavior, measured by attendance at liturgies; and belief, measured by commitment to religious values" (McAllister and White, 2007: 204).

It is necessary to look at the role of the clergy and lay believers, which will reduce the importance of religion in conflicts, increase the activity of the clergy in peace-making processes; improve the abilities of religious peacemakers and increase the awareness of political decision-makers about the potential contribution of clergy and religiously oriented peacemakers. Realpolitik decisions often shy away from religious imperatives and view the world in the reductionist political and economic paradigm that existed during the Cold War. For example, the attack on Afghanistan during Eid al-Fitr was an indicator of the lack of interest of the Western powers in the role of religion in political and armed struggles.

The same determinant is needed in ecumenical and interreligious conversations in numerous other areas of the world where populism, nationalism, extremism, and fundamentalism have influenced the development of conflicts and where religion is taken as one of the forms of the identity basis of the warring parties and the war process. Such a basis of conflict can be seen in Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Macedonia, Palestine, Israel, Lebanon, Iraq, Syria, Yemen, Nigeria, Kenya, Pakistan, India, Myanmar, Thailand, and many other places. Responsible clergy can play a crucial role in maintaining peace and coexistence there. Faith-based diplomacy (which, in addition to the clergy, includes government officials, civil servants, military officers, and diplomats) may be conceptually new in international relations. However, it is already part of international peacekeeping missions in unofficial diplomacy, and it speaks primarily about reconciliation and conflict transformation, not conflict resolution. In this form of diplomatic effort, peace is not simply the absence of conflict but the restoration of healthy relations between previously warring parties. Namely, the international diplomacy system, although it has a moral foundation, also understands the need for pragmatism in finding reconciliation, while unofficial religious diplomacy is far more demanding in this regard. So

far, this branch of international relations and diplomacy is underdeveloped to its potential because it would require a proper integration of transcendent aspects of religious diplomacies, such as the Islamic notion of hospitality, the Buddhist principle of critical tolerance (giving the other side the right of doubt), the Hindu emphasis on tolerance and inclusiveness as in Gandhi's approach of accepting the enemy, and Christian commands to kiss the enemy, all with the imperative of non-violent response to conflict. The difficulty is then found in the many determinants of canon law in the world religions that justify someone's death, or at least it is interpreted that way.

A religious diplomat must approach such a form of diplomatic action based on spiritual principles and resources. It is the most significant difference between a cleric and a rational diplomat. Their ways of making decisions differ precisely because of the spiritual-rational contradiction. Clerics can pray together, fast, forgive, repent, and find inspiration in the holy scriptures. Such actions are not common even among those diplomats who are practical believers because, in the system of official diplomacy, the spiritual approach does not play a meaningful role. In addition, clerics have a certain spiritual authority that gives them separate legitimacy without necessarily belonging to one of the conflicting parties. A cleric can obtain such legitimacy simply by belonging to a certain religious institution or through the trust instilled by his personal spiritual charisma. To be able to approach the resolution of the religious side of the conflict, such a diplomat must have a pluralistic approach. It means that he must be firmly rooted in his religious tradition, but at the same time, he must know, understand and respect the core of other traditions. A common language cannot be found through pragmatism, as in rational diplomacy, because a religious view cannot be reduced to a common thesis, but a common point of belief in separate theologies must be found and a relationship built based on the acceptance of these positions. An important component of such an approach is the acceptance of significant and irreparable differences between religions and their theologies; the religious diplomat who cannot accept these differences is unlikely to be able to contribute much. At the same time, those diplomats who accept the approaches of all religious traditions risk the failure of their negotiations. A transcendental approach to conflict resolution is another form lacking in secular diplomacy. Despite their possible suitable mediation and negotiation skills, religious diplomats understand the limitations of human understanding; given their excellent knowledge of the scriptures, they are familiar with human nature and behavior within the spiritual dimensions of human existence. This knowledge can be used exceptionally well in crucial moments of negotiations. For example, the lack of knowledge about the spiritual

categories of human existence and the world led in the distant and recent past to the collapse of negotiations between Western diplomats and Eastern stakeholders. Sometimes diplomats made proposals or initiated actions that were deeply opposed to the feelings and worldviews of Muslims. They may not have made these missteps on purpose, but they were undoubtedly unprepared for the spiritual realms of Islam, which in Muslim societies are often as important as rational, secular diplomacy. And finally, religious diplomats have time. Transcendentalism does not include the world's time because the motivation for diplomatic activities and building peace comes from a deep sense of religious calling and is eternal in its essence. All believers are called in the scriptures to follow the same call.

Given that we are rooted in the tradition of secular and rational diplomacy, this approach may seem utopian. Still, today's geopolitical picture of the world is largely marked by religious issues. Therefore, political scientists need increased knowledge about religious structures and laws and the role of the clergy in religious diplomacy. There are many conflicts in which religion is a significant factor in the identity of one or more communities. For example, the long-standing conflict between India and Pakistan over Kashmir is one example where religion is a critical component of nationalist identities. In this particular case, religious diplomacy accepts a crucial element of Muslim identity, which is that religion and politics are inseparable from the principles of Islam, and with the new Hindu nationalism, a similar thing is happening on the Indian side. Therefore, all participants in peace initiatives must act within a religious framework and must be able to integrate political and theological concepts. In many cases, including that of the Middle East, the will of the national religious elites and their local representatives is not enough to achieve lasting peace; they must be trained in the process of reconciliation, united in independent inter-religious councils, and establish independent observation missions that will primarily monitor the implementation of human rights and quickly warn of difficulties arising at the local level.

In such a process, religious leaders will not only be a significant factor in reconciliation but will feel their genuine involvement in reducing social conflicts, which will rightfully be called the success of religious diplomacy. Considering the longevity of ecclesiastical institutions and the transcendental conception of time, reconciliation between religious institutions and their followers or their influence on social peace may have a more far-reaching perspective than political agreements. As a basic political precondition for this form of diplomatic activity, it is necessary to provide freedom of movement and protection to religious leaders in conflict zones or war zones, i.e., in the public space of society, and to provide protection to shrines, churches,

and areas of special religious significance so that they are not destroyed, looted and/or desecrated. At the global level, the need for religious diplomacy is stronger than ever, and there are already significant steps there through the UN's acceptance of the principle of Dialogue among Civilizations. As a clear counterpoint to Samuel Huntington's often misinterpreted Clash of Civilizations, this was the initiative of former Iranian President Mohamad Khatami in 1997. Instead of conflict, President Khatami recommended dialogue and exchange among academics, students, artists, and athletes to get to know religious traditions, "The other." First of all, this is about the contact between the Islamic world and the Christian West because these two civilizations make up more than half of the world's believers, and peace between religions and stability in the world mainly depend on long-term contact between Islam and Christianity. Most of today's conflicts involve these two religions, which rightly points to the need to discover and support the spiritual core of both religious traditions, which stem from the same source. Religious diplomacy also includes preventive action, although the effectiveness of prevention can never be fully understood, and strong political will is needed. One of the initiatives is the appointment of religious attachés in the regular diplomatic service. They would act as religious diplomats in the most critical areas of the world and thereby partially replace the work of military chaplains, who, in addition to caring for the spiritual well-being of soldiers, must also work on religious diplomacy.

Conclusion: Theological Reasoning for Peacebuilding

In conclusion, many will ask how to reduce the role of religion in social conflicts and its abuse in populist movements, but also how to increase the role of religion in maintaining peace and resolving social conflicts. The question is also who could do it. But first of all, it is necessary to understand that religion is not a system that inspires or reduces conflicts; this is done by religious officials and religious institutions. Clerics and institutions can have a "direct political role" and can "change the attitudes of the public or elites towards governments, policies and values, they can create wars and political conflicts, but also peace and political cooperation" (Dark, 2000: 51). Finally, the ability of religious actors to turn a potential opportunity into an active influence on state or party politics depends to some extent on whether they can access and potentially influence decision-making processes. Religion is therefore often (mis)used by political as well as religious officials in order to legitimize some of their actions and policies and delegitimize the activities of others, especially in the binary understanding of morally desirable and morally wrong. Here, the analysis can focus on political actors who express their faith and make decisions based on religious teaching or on the role that religious institutions

play in domestic or foreign policy. According to the classic mobilization theory, religious institutions are potent agents of political mobilization for or against conflicts and breakdowns in society, especially due to sufficient financial resources and good access to the media (Fox, 2009: 280, 281). By accepting differences as well as religious teachings about loving relationships, a solid and truly pluralistic society can be built, where conflicts do not grow on the basis of religious differences.

Bibliography

- Abu Nimer, M. & Alabbadi, A. (2017) *Interreligious Dialogue Resource Guide*. Vienna: KAICIID
- Adyan Foundation (2020) *Interreligious Dialogue Mapping of the Middle East*. Beirut: Adyan Foundation
- Ali-Dib, E. (2008) Inter-religious Dialogue in Syria: Politics, Ethics and Miscommunication, *Political Theology*, 9:1, 93-113
- Berger, P. L. (1974). Some second thoughts on substantive versus functional definitions of religion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 13(2), 125-133
- Dark, K. R. (2000) *Religion and International Relations*. London i New York: Macmillan Press
- Dubensky, J. S. (ed.). (2016). *Peacemakers in Action: Volume 2: Profiles in Religious Peacebuilding*. Cambridge: Cambridge University Press
- Fahmy, Khaled (1997) *All The Pasha's Men: Mehmed Ali, his army and the making of modern Egypt*. New York: American University in Cairo Press
- Fox, J. (2009) *A World Survey of Religion and the State*. Cambridge: Cambridge University Press
- Fuller, G. E. (2003). *The Future of Political Islam*. New York and Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Galtung, J. (2007) Introduction: peace by peaceful conflict transition – the TRANSCEND approach. In: Webel, Charles and Galtung, Johan (eds) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. Oxon and New York: Routledge, 14-32
- Gopin, M. (1997). Religion, Violence, and Conflict Resolution. *Peace and Change. A Journal of Peace Research*, 22(1), 1-31
- Graf, W.; Kramer G., and Nicolescu, A. (2007) Counselling and training for conflict transformation and peace-building: the TRANSCEND approach. In: Webel, Charles and Galtung, Johan (eds) *Handbook of Peace and Conflict Studies*. Oxon and New York: Routledge, 123-141
- Isaacs, W. (1999) *Dialogue and the Art of Thinking Together*. New York: Doubleday
- Mavelli, L., and Petito, F. (2014). *Towards a Postsecular International Politics: New Forms of Community, Identity, and Power*. London and New York: Palgrave Macmillan
- McAllister, I. and White, S. (2007) Political Parties and Democratic Consolidation in Post-Communist Societies. *Party Politics*, 13(2), 197-216
- Merdjanova, I. and Brodeur, P. (2009) *Religion as a Conversation Starter. Interreligious Dialogue for Peacebuilding in the Balkans*. London and New York: Continuum
- Michon, N. (2019) *Spiritual Care in Japan After the Tsunami*. Retrieved from <https://www.gtu.edu/news/spiritual-care-japan-after-tsunami>
- Obućina, V. (2017a). *Politički sustav Islamske Republike Iran*. Zagreb: Političke analize.
- Obućina, V. (2017b). The Role of Dowreh in the Political System of Iran. U: I. Konczak, M. Lewicka; and A.S. Nalborczyk (ur.), *The World of Islam: Politics and Society* (19-35). Torun: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
- Olgun, H. (2009) Diyanet'in Dinlerarası Diyalog Algısı. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 265-286
- Reychler, L. (2015). *Time for Peace: The Essential Role of Time in Conflict and Peace Processes*. Brisbane: University of Queensland Press
- Royal Institute for Inter-Faith Studies. About us. <https://riifs.org/en/about-riifs/>
- Seibert, L.-H. (2018). *Religious Credibility under Fire: Determinants of Religious Legitimacy in Postwar Bosnia and Herzegovina*. Wiesbaden: Springer Verlag

- Skovgaard-Petersen, J. (1997) *Defining Islam for the Egyptian State: Muftis and Fatwas of the Dar al-Ifta*. Leiden: Brill
- Vatican.va (2019) A document on human fraternity for world peace and living together. https://www.vatican.va/content/francesco/en/travels/2019/outside/documents/papa-francesco_20190204_documento-fratellanza-umana.html
- Wood, J. H. Jr. (2013) Going Dutch in the Modern Age: Abraham Kuyper's Struggle for a Free Church in the Netherlands. *The Journal of Ecclesiastical History*, 64(3), 513 – 532
- Zehr, H. (2002). *The Little Book of Restorative Justice*. Intercourse, PA: Good Books.

ETNİK ÇATIŞMALAR ARASINDA İSRAİL: YENİ BİR ETNO-DİNÎ KİMLİK OLARAK İSRAİL'DEKİ ETİYOPYALI GÖÇMENLERİN VAROLUŞ MÜCADELESİ

Neslihan KURAN²

Özet

1948 sonrası Yahudi ulusu yaratmak amaçlı İsrail'e birçok göç hareketi gerçekleşmiştir. Dünyanın çeşitli noktalarından gerçekleştirilen bu göç hareketine Avrupa'dan Rusya'ya, Mağribî'den Ortadoğu ülkelerine kadar pek çok bölge ve halkı katılmıştır. Göçün son halkalarına bakıldığında genelde Afrikalı grupların oluşturduğu görülmüştür. Siyasi Siyonizm'in başarısı olarak yorumlanan bu göç dalgaları kimlik çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Farklı gelenek, kültür ve kimliklerin bu karşılaşması Aşkenaz ve Seferad Yahudilerin üstünlük mücadelesi başta olmak üzere kendi içerisinde çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir. Ancak sorunlardan hiçbiri bir din sorunu yani Yahudilikle ilgili olmamıştır. Dinî kriz olarak nitelendirilebilecek bu durumu en derinden hisseden şüphesiz İsrail'in kayıp kabilelerinden biri oldukları iddiasına rağmen Yahudilikleri uzun yıllar kabul edilmeyen Etiyopyalı göçmen grubu olmuştur. Siyahîlikleri Yahudi olmalarının önünde en büyük engeli oluşturduğu için İsrail'e göç etmeleri yıllarca engellenmiştir. Afrikalı grupları diğer göçmen gruplarından ayıran bu ince hat, Yahudiliği oluşturan şartların yeniden değerlendirildiği gerçeğini önümüze sermektedir. Açıktır ki Yahudilikte seçilmişlik inancı vardır ve bu seçilmişlik, etnik-dinî bir seçilmişliktir. Son dönem Yahudiliğinin daha doğrusu Siyonizmin vizyonunun dinî Yahudilikten koptuğu anlaşılmaktadır. Çalışma, İsrail'in etnik-dinî kimlik krizleri çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu anlamda Afrikalı göçmen gruplar içerisinde yer alan ve "Etiyopyalı Yahudiler" olarak adlandırılan grubun Yahudi dünya ile ilk karşılaşması, entegre merkezlerinde geçirdikleri eğitimler, genel Yahudi halkıyla etkileşimleri ve son olarak İsrail'deki düzende sosyo-dinî konumları ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsrail, Siyahî Yahudi, Falaşa, Beta Israel, Kimlik, Etiyopya.

² Doktora Adayı - Ankara Üniversitesi

Giriş

Son elli yıldır Etiyopya'dan İsrail'e ciddi bir göç akını bulunmaktadır. Bu göçlerin genel olarak 1980'lerden itibaren üç büyük havayolu operasyonu (Musa, Süleyman ve Sebe Operasyonları) gerçekleştirildiği bilirse de aslında 1970'lerden itibaren bireysel veya gruplar halinde İsrail'de yaşamaya başlayan Etiyopyalılar bulunmaktadır. Etiyopya'dan İsrail'e yapılan göçler günümüzde hala devam etmektedir. Örneğin 2022'nin ortalarında yaklaşık 300 Etiyopyalı Falaş Mura³ İsrail'e getirilmiştir.⁴ Son gelen göçmen gruplarının çoğunluğu *aile birleşimi* kapsamında değerlendirilmektedir. Zira öncesinde İsrail'e yerleşen Etiyopyalılar aile ve akrabalarının kalan üyelerinin de Etiyopya'dan getirtilmesini istemekte ve bu anlamda binlerce kişi aile üyesi veya akraba statüsü kapsamında İsrail'e taşınmaktadır. Bunların dışında Etiyopya'da kendilerinin de kayıp kabile soyundan olduğunu iddia eden insanlar artarak devam etmektedir. İsrail'in ilk siyahî bakanlarından olan Pnina Tamano-Shata da bu durumu onaylamakta ve Etiyopya'da pek çok insanın İsrail'e gelmek için beklediğini söylemektedir.⁵ Dolayısıyla İsrail'e yapılan Etiyopyalı göç hala tamamlanmış değildir.

İsrail Merkez İstatistik Bürosu'nun sağladığı verilere göre, Etiyopyalı göçmenler bugün İsrail nüfusunun yüzde 2'sini oluşturmaktadır. Göç eden Etiyopyalıların önemli bir kısmı Batı Şeria bölgesine yerleştirilmiştir. En yoğun oldukları yerler; Netenya, Birüssebi, Petah Tikva, Aşkelon gibi şehirlerdir. 2021'in başı itibarıyla İsrail'deki Etiyopya kökenli vatandaşların sayısı yaklaşık 160 bindir. Bunlardan 71 bini İsrail doğumludur. Yine 2021 yılı itibari İsraili Etiyopyalıların hane sayısının ortalama 4 kişi olduğu görülmektedir. Bu rakamın diğer Yahudilerin hane sayısı oranından büyük olduğu söylenebilir.⁶

Tablo 1: 1948-1997 yılları arasında Etiyopya'dan İsrail'e göç eden Etiyopyalı sayısı

Kaynak: Steven Kaplan ve Hagar Salomon, "Ethiopian Immigrants in Israel: Experience and Prospects," *Institute for Jewish Policy Research*, March, 1998, 1-24.

1948-1971	167
1972-1979	306
1980-1989	16.965
1990-1992	27.803

³ Gondar bölgesi sakinlerindedir. Etiyopyalı Hristiyan gruplardan biri iken 1993'te İsrail Yüksek Mahkemesi'nin aldığı bir karar neticesinde İsrail'e taşınmalarına karar verilmiştir. Bugün birçok Falaş Mura, Etiyopyalı Yahudi kimliği altında İsrail'de yaşamaktadır.

⁴ Cnaan Liphshiz, "After Decades of Waiting, 300 of Ethiopia's Falash Mura to Leave for Israel This Week", *Jewish Journal*, May 31, 2022.

⁵ "Ethiopian Israeli Minister: We Have a Common Struggle Against Racism," *BBC*, June 24 2020, <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-53166461>.

⁶ "The Population of Ethiopian Origin in Israel: Selected Data Published on the Occasion of the Sigd Festival 2021", *Israel Central Bureau of Statistics*, November 1, 2021.

1993	868
1994	1.192
1995	1.312
1996	1.361
1997	1.660
TOPLAM	51.629

Tabloda görüldüğü üzere devamlı olarak akış halinde bir göç hareketi mevcuttur. Aslında 1970’li ve 1980’li yıllarda Etiyopya’dan göç etmesi gereken kişi sayısı 28 bin olarak belirlenmişti.⁷ Söz konusu rakamın sadece 1990-92 yılları arasında yapılan göçe tekabül ettiği görülmektedir. İsrail’in Yahudi kimliği ve bunu koruma çabası göz önüne alındığında göç ettirilen kişilerin kim olduğu önemlidir. İsrail hükümeti tarafından Etiyopyalı göçmenler, antik çağlardan itibaren Etiyopya’da yaşamaya başladığına inanılan İsrailoğulları’nın kayıp Dan kabilesinin üyeleri olarak görülmektedir. Orta Çağ Yahudi kaynaklarında Etiyopya’da yaşayan Yahudilere referanslar olsa da esas olarak bu insanların Yahudi dünyada gündeme gelmeleri, 18. ve 19. yüzyıllarda bölgeyi ziyarete giden Hristiyan misyonerlerin “Etiyopya’da İsrail’in kayıp kabilelerinin yaşadığı” yönündeki açıklamaları sonucunda olmuştur. 19. yüzyılda çeşitli Yahudi kuruluşlar ve bazı hahamlar misyoner raporlarına güvenerek söz konusu insanların kayıp kabilenin devamı oldukları yönünde bir kabul gerçekleştirmişlerdir.⁸ Böylece İsrail’in kayıp on kabilesinin bir halkası -Dan Kabilesi- bulunmuş varsayılmaktadır. Siyonizmin ilkeleriyle hareket eden Alliance Israelite Universelle (AIU) bünyesinde bölgeye gönderilen J. Faitlovitch, uzun yıllar bu insanlarla ilgilenmiş ve ana akım Yahudi dünyayla bağlantı kurmalarını sağlamıştır. Yahudi dünyayla bütünleşmeleri adına Etiyopya’da okullar açılmış ve bu okullarda kendilerine Ortodoks Yahudiliğe dair gerekli dinî alt yapı, Yahudi tarihi, Talmud ve İbranice bilgisi aktarılmıştır. Yine birçok Etiyopyalı genç çeşitli eğitimler almak üzere Avrupa’ya, Amerika’ya veya Filistin’e gönderilmiştir. Eğitim sonrası ülkelerine dönerek halka kendi dillerinde öğrendiklerini aktaran bu gençler sosyo-dinî dönüşümün ilk adımlarını atan kişiler olarak nitelendirilmektedir.⁹

⁷ Ruth Gruber, “*Rescue: The Exodus of the Ethiopian Jews*,” (New York: Atheneum Books, 1987), 45-46; James H. Boykin, *Black Jews: Ethiopia, India, United States*. ([yayınevi ve yayın yeri belli değil] 1982), 9.

⁸ Boykin, *Black Jews*, 28.

⁹ J. Faitlovitch’in Yahudi olarak düşünülen Etiyopyalı topluluk için Etiyopya’da, Filistin’de, Avrupa ve Amerika’da gerçekleştirdiği faaliyetler ve organizasyonlar kendi eseri olan *The Falashas* adlı çalışmada ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Bkz. Ya’acov Jacques Faitlovitch “The Falashas,” *The American Jewish Year Book*, c.22 (Eylül 13, 1920, Ekim 2, 1921 /5681), 1920, 80-100.

Kayıp bir kabilenin devamı olduğu düşünölen bu topluluğun İsrail'in resmi anlamda vatandaşı olması ise oldukça geçtir. Her ne kadar gerek Etiyopya'da gerek İsrail'de kendileri için hazırlıklar yapılsa da Yahudi olarak tanınmalarında bazı sıkıntılar çıkmıştır. İsrail'deki varlıkları dinî bir krize sebebiyet vermiştir. Nitekim siyahî bir insanın Yahudi olması meselesi gündeme gelmiş ve konu *Knesette* ciddi tartışmaların nedeni olmuştur. Söz konusu grubun Yahudi olmadığını iddia eden bazı *Knesset* üyeleri, Etiyopya'dan gelecek olası göçün önüne geçmeye çalışmıştır.¹⁰ Hahambaşılığın da bu konuda fikir birliği içerisinde olmadığı görölmektedir. Zira Seferad Hahambaşısı, Etiyopyalı topluluğun kayıp kabile statülerini onaylarken, Aşkenaz Hahambaşısı onaylamamıştır.¹¹ Tartışma mevzularının başında köken sorunları (kayıp kabile olmadıklarına yönelik inanç) ve ırklarına ilişkin sorular gelmektedir. Bu tür sorunların üstesinden gelmek için Avrupa ve Amerika'da çeşitli dernekler kurulmuştur. Propaganda ve medya faaliyetleri yoluyla Etiyopyalılar ve ana akım Yahudi halk arasında bağ kurulmaya çalışılmıştır. Nihayetinde 1975'te Etiyopyalıların da Geri Dönüş Yasası (1950) kapsamında İsrail'e göç etmeye haklarının olduğuna karar verilmiş ve göçlerine izin verilmiştir. Ancak İsrail'de yaşamak isteyen Etiyopyalılar için ritüel bir "din değıştirme şartı" eklenmiştir. Bu bağlamda *sünnet*, *mikve* (ritüel arınma), *iman ikrarı* (ahdin yenilenmesi) şartlarını yerine getirenlerin kabul edileceği açıklanmıştır. Kendilerinden istenen şartların ağırlığı karşısında itiraz eden Etiyopyalılar için bir müddet sonra sünnet şartı kaldırılmış, diğere iki şart devam ettirilmiştir.¹² Yine de Yahudi olarak düşünöldükleri halde neden kendilerinden dinî bir dönüşüm talebi istendiğini anlayamayan Etiyopyalılar itiraz etmeye devam etmiş, Hahambaşılık önünde protesto gösterileri düzenlemiştir. Etiyopyalı göçmenlerin din değıştirme talebi ve ritüelini ya anlamadıkları için ya da her ne olursa olsun İsrail'de tam olarak Yahudi statüsü altında yaşamak istedikleri için kabul ettikleri düşünölmektedir.¹³ Böylesi bir dinî ritüel talebinin başka bölgelerden İsrail'e göç etmiş olan diğere gruplardan talep edilmemesi, Etiyopyalıların Yahudiliğinden şüphe edildiğinin devam ettiğini göstermektedir. Bu tür durumlar dinî bir çerçevede görölse de Yahudilik açısından değerdendirildiğinde aslında bir kimlik sorunudur. Çünkü Yahudilik, aynı zamanda bir kimliktir. Yahudilik, etnik-dinî aynı

¹⁰ Boykin, *Black Jews*, 23-24; Tudor Parfitt, *Operation Moses: The Story of the Exodus of the Falasha Jews from Ethiopia*, (London: Weidenfeld and Nicolson, 1985), 25.

¹¹ Boykin, *Black Jews*, s. 20-24; James Quirin, *The Evolution of the Ethiopian Jews: A History of the Beta Israel (Falasha) to 1920*, (University of Pennsylvania Press, 1992), 8.

¹² Parfitt, *Operation Moses*, 127-128; Steven Kaplan, "Ethiopia Judaism", *The Encyclopedia of Judaism*, ed. J. Neusner, Alan J. Avery-Peck, W. Scott Green, c. 4, Leiden: E.J. Brill, 2003, 1741-1754.

¹³ Kaplan, "Ethiopia Judaism"; Kaplan ve Salamon, "Ethiopian Immigrants in Israel".

kökenden gelen ve ortak bir tarihi paylaşan insanlar bütünüdür. Bu çatı altındaki insanlar Tanah'ta Tanrı tarafından seçilmiş kişiler olarak yer almaktadır.¹⁴

Entegrasyon, Asimilasyon ve Sonrası

Bu tartışmaları şimdilik bir kenara bırakarak, bugün İsrail'de binlerce Etiyopyalı yaşamaktadır. Her birinin içerisinde muhakkak bir dönem bulunduğu bir oluşum vardır: Entegre merkezleri. Entegre merkezleri, İsrail'e yerleşen Etiyopyalıların (ve ihtiyaç duyulan daha başka göçmen gruplarının) girdikleri topluma uyum sağlamalarına yardımcı olan ve içerisinde birçok eğitimin verildiği tesislerdir. Bu merkezlerde Yahudi halkla nasıl iletişim kuracaklarının yolları kendilerine aktarılmakta ve iletişimin ana aracı olan dil yani İbranice öğretilmektedir. Yine toplumsal yaşamın diğer kuralları ve çeşitli mesleki eğitimler de kendilerine gösterilmektedir. Alınan eğitimler sonucunu yavaş yavaş göstermiş durumdadır. Örneğin gençler arasında üniversiteye giriş şartlarını taşıyan (yeterlilik sertifikası) ve kaydolmaya hak kazanan öğrenci sayısı her geçen gün artmaktadır. 2021 yılı itibari yükseköğretim kurumlarındaki Etiyopyalı öğrenci sayısı yaklaşık 4 bindir. Öte yandan Etiyopyalı gençlerin eğitim olarak devlet denetimli dini okul tercihi göze çarpmaktadır. Nitekim 2019-2020 yılları arasında devlet denetimli dini ilkokul ve ortaokula kayıtlı Etiyopya kökenli öğrencilerin oranı %40'tır. Raporlar ayrıntılı olarak incelendiğinde bunun bir tercih değil, hükümet tarafından yapılan bir yönlendirme olduğu anlaşılmaktadır. Zira dinî ve siyasi krizlere mahal vermemek adına hükümet tarafından başlangıçta tüm Etiyopyalıların devlet gözetimindeki dini okullara gitmelerine karar verilmiştir. Bununla birlikte son on yılda Etiyopyalılar arasında devlet denetimli dini okullara kayıtlı öğrenci sayısında düşüş yaşandığı, ultra-Ortodoks okullara ise rağbetin arttığı görülmektedir.¹⁵ Bu bilgi, Etiyopyalıların Yahudi mezhepleri içerisinde hangi mezhebe yöneldiğini göstermesi açısından kayda değerdir.

Etiyopyalı göçmenlerin topluma uyum sağlamaları adına yapılan girişimler kısmen başarılı olsa da tam bir entegrasyon sağlandığı söylenemez. Başta kamu düzenine karşı gelmek üzere çeşitli suçlarla yargılanan Etiyopyalıların sayısı oldukça yüksektir. Pek çok Etiyopyalı hırsızlık, şiddet eylemleri veya huzuru bozmaktan yargılanmaktadır. Sadece mal ve mülk davalarından yargılanan Etiyopyalı çocuk oranı %40'tır. Yine başta İsrail ordusunda görev yapanlar olmak üzere Etiyopyalılar arasındaki yüksek oranda görülen intihar vakaları dikkat çekmektedir. Entegrasyon ve uyumda istenen duruma ulaşılamamasının nedenleri çeşitlidir. Birincisi,

¹⁴ Tesniye 14:2; Levililer 26:11-13.

¹⁵ "The Population of Ethiopian Origin in Israel"; Kaplan ve Salamon, "Ethiopian Immigrants in Israel".

Etiyopyalı göçmenler içinde yaşadıkları toplumun tam ve eşit vatandaşı olmadıklarını düşünmektedirler. Rahatsız oldukları birtakım konular vardır. Bunların başında ayrımcılık ve ırkçılık iddiası yer almaktadır. Hatırlanacak olursa 1996 yılında Etiyopyalı göçmenler tarafından yıllardır rutin olarak bağışlanan kanın HIV virüsü taşıdığı gerekçesiyle atıldığı ortaya çıkması, onlar için oldukça yıkıcı bir durum olmuştu. Kendilerine yüklenmek istenen hastalık taşıyıcı imajı ırkçılık olarak nitelendirip, kanlarının değersizleştirilip çöpe atılmasına şiddetli gösterilerle karşılık vermişlerdi. Aradan yıllar geçmesine rağmen benzer şikayetlerin devam ettiği anlaşılmaktadır. İsrail Adalet Bakanlığı'nın 2021 yılında ırkçılık ve ayrımcılık konusunda hazırladığı bir rapora göre, kendilerine gelen en yoğun şikayetlerin; *hizmet almada ve istihdamda ayrımcılık ve ırkçı ifadelerin kullanımı* olduğu belirtilmektedir.¹⁶ 90'lı yıllarda yapılan veri analizleri de Etiyopyalıların işgücüne katılma oranının diğer İsraililere göre daha düşük olduğuna, düşük ücretlere işaret etmekteydi.¹⁷ Dolayısıyla uzun yıllar sistematik olarak kurumsal bir ayrımcılığa maruz kalan Etiyopyalılar sokaklarda sık sık gösteri yapmaya devam etmektedir.¹⁸ Yine iki İsraili polis memurunun Etiyopya asıllı bir İsrail askerine saldırması sonrası halk yeniden sokaklara dökülmüş, düzenlenen gösterilere yaklaşık 10 bin kişi katılmıştı. Dönemin Başbakanı Netanyahu'nun "ele alınması gereken derin bir sorun" olarak nitelediği bu tür gösteriler İsrail'deki ırkçılık ve toplumsal ayrımcılığın boyutunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır.¹⁹ İsrail'in siyahî bakanlarından Tamano-Shata'nın bu mücadelenin tüm dünyadakiyle aynı olduğunu söylemesi,²⁰ *siyahî Yahudi* açılımı yapan Yahudilik için aslında ciddi bir problemi açığa çıkarmaktadır. Nitekim Yahudi inanca göre Tanrı Yehova'nın seçilmiş halkının kendi içerisinde ırksal ayrımcılığa düşmesi dinî bir kriz niteliğindedir.

¹⁶ Chen Maanit, "Most Racism Complaints From Ethiopians, Arabs, Israeli Justice Ministry Report Says", *Haaretz*, Mar 21, 2022, <https://www.haaretz.com/israel-news/2022-03-21/ty-article/.premium/most-racism-complaints-from-ethiopians-arabs-according-to-a-government-report/00000180-5bdc-db1e-a1d4-dffd82e0000>.

¹⁷ Kaplan ve Salamon, "Ethiopian Immigrants in Israel".

¹⁸ Arwa Ibrahim "Israel's Ethiopian Community Denounces Racism Ahead of Election", *Al Jazeera*, September 15, 2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/9/15/israels-ethiopian-community-denounces-racism-ahead-of-election>.

¹⁹ "Israel Vows to Tackle Racism against Ethiopian," *France 24*, May 4, 2015, <https://www.france24.com/en/20150504-israel-racism-discrimination-ethiopian-jews>; France 24, "Ethiopian Israelis Clash with Police during Anti-Racism Protest", *France 24*, May 4, 2015, <https://www.france24.com/en/20150503-israel-ethiopian-israelis-clash-with-police-anti-racism-protest-tel-aviv>.

²⁰ "Ethiopian Israeli Minister".

Etiyopyalılar arasındaki bir diğer rahatsızlık konusu, dinî problemlere ilişkindir. Bununla ilgili en büyük sıkıntıyı evlenme ve boşanma işlemlerinde yaşamışlardır. Etiyopyalılar önceki geleneklerinde *halaha*'ya (Yahudi dini hukuku) yabancı oldukları için İsrail'e göçle birlikte kendi dini liderleri (rahipler, keşişler)²¹ ne geçerli boşanma yapabilmemiş ne de din değiştirmelerini gerçekleştirebilmiştir ki bunlardan ikincisi Yahudiliklerinden şüphe duyulmasıyla ilgilidir. 1989 yılında Hahambaşılık tarafından Netanya Sefarad Hahambaşısı Haham David Chelouche, Etiyopyalılar için evlilik kayıt memuru olarak atanarak soruna çare bulmaya çalışılmıştır. Hahambaşılık bu durumu hem kendi otoritesini hem de göçmenlerin haysiyetini koruyan bir uzlaşma olarak görürken, birçok Etiyopyalı bunu bir ayrımcılık biçimi olarak nitelendirmiştir. Hatta bazı Etiyopyalılar kendi rahipleri tarafından düzenlenen törenlerle evlenmeyi seçmiştir. Kendi aralarında gerçekleştirdikleri bu tür evlilikler devlet tarafından tanınmış olsa da noter aracılığıyla kayıt yaptırıldığında gerekli haklar kendilerine yeniden sağlanmışır.²² Etiyopyalı din adamlarının otoritesinin hahamlık/hahambaşılık otoritesiyle karşı karşıya kaldığı bu durumda Etiyopyalı din adamlarının çoğu bugün İsrail'in sıradan vatandaşı konumundadırlar. Etiyopyalı din adamları, Etiyopya'da iken gerçekleştirdikleri evlenmeler, boşanmalar, sünnet merasimi, kurban kesimi²³, cenaze törenleri gibi tüm işlemleri artık gerçekleştirememekte, tüm Etiyopyalılar Hahambaşılık tarafından *atanmış hahamların* gözetimi altında yaşamaktadırlar.

Neticede hem ırksal hem etnik hem de dinî olarak İsrail'e göç etmiş diğer gruplarla kıyaslandığında farklı bir konumda yer alan Etiyopyalıların durumu aslında bir varoluş mücadelesidir. Daha 1985'ten itibaren haklarını savunmak için örgütlenmeye başlamışlardır. Bugün *Association for Ethiopian Jews* (Etiyopya Yahudileri Derneği), *Ethiopian National Project* (Etiyopya Ulusal Projesi) gibi dernekler Etiyopyalı göçmenlerin dayanışmasını sağlayan oluşumlardan bazılarıdır. Bu çalışma varoluş mücadelesinin sadece sosyolojik kimlik olarak değil, dinî olarak da devam ettiğine ve edebileceğine dikkat çekmektedir. Bu anlamda aşılması gereken en önemli olgu, siyahiliğin Yahudi inancı içerisindeki yeridir. Bununla birlikte Yahudi olduğu iddia edilen Etiyopyalı göçmen gruplardan biri olan Falaşalar için yapılan son

²¹ Etiyopya Yahudileri olarak bahsedilen topluluğun dünya Yahudileri ile tanışma öncesi geleneğindeki din adamı sınıflandırması Etiyopya Ortodoks Hristiyanlığı ile benzerdir. Tepe noktada hahamlık değil keşişlik müessesesi vardır. "Keşişler, rahipler, rahibeler, debteralar" din adamı sınıfını oluşturan gruplardır.

²² Kaplan ve Salamon, "Ethiopian Immigrants in Israel".

²³ İsrail'e göçle birlikte kurban kesimi artık uygulanmamaktadır.

dönem araştırmaları, Falaşaların Ortadoğu ile bağlantısı olmadığını ortaya koymaktadır. Toplumsal bir grup olarak ortaya çıktıkları tarih antik dönemler değil, 15 ve 16. yüzyıl aralığındaki Etiyopya'daki siyasi ve dinî gelişmelerle alakalı gözükmetedir.²⁴ Kayıp kabilelerle ilişkisi son derece zayıftır. Yine Etiyopya'daki dinî geleneklerine bakıldığında bu geleneğin Etiyopya Ortodoks Hristiyanlığı'nın yansımaları niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Kendilerine özgü dinî uygulamalar göçle birlikte her ne kadar zayıflasa da ilerleyen dönemlerde önceki gelenek ve kültürel mirası yaşatmak isteyen Etiyopyalıların olması anlaşılabilir seviyede olacaktır. Günümüzde Ortodoks Yahudiliğin birer temsilcisi olarak görülen bu topluluğun kendi köken problemleriyle ne derece ilgilendikleri hususu ise ayrı bir tartişma konusudur.

Öte yandan İsrail'deki Etiyopyalı göçmenlerin kendi içlerinde yaşadıkları, ırkçılık tartişmalarının gölgesinde kalan ve henüz gündem olmayan başka bir mücadele daha vardır. Kim gerçek Etiyopyalı Yahudi? şu açıkça söylenebilir ki, *Etiyopyalı Yahudi* denildiğinde neyin kastedildiği, kimleri kapsadığı sorusunun cevabı önem arz etmektedir. Genel olarak kayıp Dan kabilesinin soyu olduğu iddia edilen Falaşalar, önceden Falaşa iken sonradan Hristiyanlığa geçtiği iddia edilen Falaş Muralar İsrail'deki Etiyopyalı göçmen kitlesinin ağırlığını oluşturan gruplardandır. Bunlardan başka gruplar da vardır. Örneğin Gondar bölgesinden gelen ve kendilerini Falaşa değil Beta Israel veya Kayla olarak adlandıran Etiyopyalıları da ayrı bir grup olarak değerlendirilebilir. Tüm bu Etiyopyalı göçmen kitlesi bugün *İsrail'in Etiyopyalı Yahudileri* olarak ortak bir ada sahiptir. Zira her bir Etiyopyalı az önce de ifade edildiği gibi göç ettiği andan itibaren entegre merkezlerinde ciddi bir eğitime tabi tutulmuş ve Yahudi Ajansı ve Alliance Israelite Universelle gözetimi altında Ortodoks Yahudi kimliğinin vasıflarını almak üzere eğitilmişlerdir. Ancak bu grupların -özellikle Falaş Muraların- Etiyopya'da iken hangi ölçüde birbirlerine yakınlık beslediği tartişmalıdır. Yine Falaşaların iddia edildiği gibi doğrudan bir Yahudi bağından uzak olduğu gerçeği düşünöldüğünde tüm bu meseleler, İsrail'i bekleyen etno-dinî kimlik krizleridir. Gerek Yahudi kimliğini oluşturan şeyin belirlenmesini gerek Etiyopyalı göçmenlerin İsrail'deki mevcut durumlarının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılan mevzulardır.

Sonuç

Etiyopyalı göçmenleri değerlendirirken bazı yapısal faktörler akılda tutulmalıdır. Bunlardan birincisi, kayıp Dan kabilesinin soyu olarak İsrail'e göç ettirilen bu kitlenin kökeni kayıp bir kabilenin devamından ziyade Etiyopya'nın yerli halklarından biri olarak anlaşılmasıdır. Diğer

²⁴ Neslihan Kuran, "Afrikalı Falaşalar: Falaşaların Etnik Köken Teorileri ve Dini Kimlikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 8, no. 2 (2021): 213-244.

önemli unsur, bu kitlenin Etiyopya'da uyguladıkları dinî gelenek ve inancın İsrail'de uyguladıkları dinî gelenek ve inançtan farklılık arz ettiği meselesidir. Dolayısıyla İsrail'in etnik kimlikleri çerçevesinde Etiyopyalı göçmenleri Aşkenazlar, Seferadlar gibi diğer göçmen gruplarla aynı derecede değerlendirmek doğru bir yaklaşım değil gibi gözükmektedir. Zira Etiyopyalı göçmenlerin Yahudi dünyanın bir parçası olma adına verdiği çabalar, nitelik ve nicelik bakımından diğer gruplardan farklılık arz etmektedir. Etiyopyalı göçmenlerin kendisini görmek istediği ve konumlandığı kimlik, Yahudi kimliği olabilir. Ancak bu kimliği edinme şekli, bahsi geçen topluluğun köken teorileriyle birlikte düşünüldüğünde tartışmaya açık bir husustur. Etiyopyalıların Yahudiliği meselesi Hahambaşılığın ve İsrail hükümetinin karşı karşıya olduğu en hassas konulardan biri olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Etiyopyalı göçmenlerin önümüzdeki yıllarda anaakım Yahudi topluluğu içerisindeki pozisyonları için net bir şey söylemek henüz mümkün değildir. Bununla birlikte bu halk, İsrail'de sık sık isyanlarıyla ve ayrımcılık iddialarıyla gündem olmaktadır. İsyen ve mücadelelerinin, içerisinde yaşadıkları toplumun tam ve eşit vatandaşları olmak adına gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır ki bölgeye girişlerinin sığınmacı olarak değil Geri Dönüş Yasası kapsamında gerçekleştirildiği hatırlanacak olursa karşılaştıkları muameleler geliş amaçlarıyla tezatlık oluşturmaktadır. Bu durum, İsrail'in vatandaşı olma ile Yahudi olma kavramlarının nitelikleri ve kişiye vermiş olduğu hakların toplumdan topluma değişebildiğini göstermektedir. 1948 sonrası yeni ulus yaratma politikasında bünyeye dahil edilen çeşitli toplum ve grupların İsrail Yahudi Devleti'ne ne kadar yarar sağladığı ilerleyen süreçte daha net belli olacaktır. Etiyopyalılar için mevcut tablo, adalet arayışı ve ırkçılık konularında ilerlemektedir.

Kaynakça

- BBC News, “Ethiopian Israeli Minister: We Have a Common Struggle Against Racism”, (June 24 2020). <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-53166461>.
- Boykin, James H. (1982). *Black Jews: Ethiopia, India, United States*.
- Faitlovitch, Ya’acov Jacques (1920). “The Falashas”, *The American Jewish Year Book*, (September 13, 1920, to October 2, 1921 /5681), 22/80-100.
- France 24, “Israel Vows to Tackle Racism against Ethiopian”, (04/05/2015). <https://www.france24.com/en/20150504-israel-racism-discrimination-ethiopian-jews>
- France 24, “Ethiopian Israelis Clash with Police during Anti-Racism Protest”, (04/05/2015). <https://www.france24.com/en/20150503-israel-ethiopian-israelis-clash-with-police-anti-racism-protest-tel-aviv>
- Gruber, Ruth (1987). *Rescue: The Exodus of the Ethiopian Jews*, New York: Atheneum Books.
- Ibrahim, Arwa (2019), “Israel’s Ethiopian Community Denounces Racism Ahead of Election”, *Al Jazeera*, (15 Sep 2019). <https://www.aljazeera.com/news/2019/9/15/israels-ethiopian-community-denounces-racism-ahead-of-election>
- Israel Central Bureau of Statistics (2021). “The Population of Ethiopian Origin in Israel: Selected Data Published on the Occasion of the Sigd Festival 2021”, *Israel Central Bureau of Statistics’ Report* (Nov. 1), Jerusalem. https://www.enp.org.il/pics/database/more_data/cbs-english-13667-1j56ivzlfnd08auw9bu.pdf
- Kaplan, Steven (2003). “Ethiopia, Judaism”, *The Encyclopedia of Judaism*, ed. J. Neusner, Alan J. Avery-Peck, W. Scott Green, 4/1741-1754.
- Kaplan, Steven; Salamon, Hagar (1998). “Ethiopian Immigrants in Israel: Experience and Prospects”, *Jewish Policy Research Report*, No.1, (March), s. 1-24.
- Kuran, Neslihan (2021). “Afrikalı Falaşalar: Falaşaların Etnik Köken Teorileri ve Dini Kimlikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 8/2, s. 213-244.
- Kutsal Kitap (2001). *Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Liphshiz, Cnaan “After Decades of Waiting, 300 of Ethiopia’s Falash Mura to Leave for Israel This Week”, *Jewish Journal* (May 31, 2022). <https://jewishjournal.org/2022/05/31/after-decades-of-waiting-300-of-ethiopias-falash-mura-to-leave-for-israel-this-week/>
- Maanit, Chen (2022). "Most Racism Complaints From Ethiopians, Arabs, Israeli Justice Ministry Report Says", *Haaretz*, (Mar 21, 2022.) <https://www.haaretz.com/israel-news/2022-03-21/ty-article/.premium/most-racism-complaints-from-ethiopians-arabs-according-to-a-government-report/00000180-5bdc-db1e-a1d4-dffd82e0000>
- Quirin, James (1992). *The Evolution of the Ethiopian Jews, A History of the Beta Israel (Falasha) to 1920*, America: University of Pennsylvania Press.
- Parfitt, Tudor (1985). *Operation Moses: The Story of the Exodus of the Falasha Jews from Ethiopia*, London.